

הזקן והקיבוץ

נחום מנדל

לשוננה זוגתי

משוש חיי

תודות

על העצות ועל ההערות המועילות בתונה תודתי לדליה מורן, ללאה שקד,
למרים כהן, לעתליה סקיבה, לשרון סקיבה ולרחל הדר.

הערת המחבר

כפי שהמינגוויי כתב ב"הזקן והים" את סיפורו המיוחד של דייג זקן מסוים שאינו מייצג את כל דייגי העולם, כך הזקן שלנו הוא זקן מסוים שאינו מייצג את כל הזקנים בקיבוצים, והקיבוץ בסיפורו הוא הקיבוץ שלו, כפי שנכח בחייו. הנובלה הזאת אינה ביוגרפיה של המחבר. היא פיקציה-ריאליסטית, רצינית וסאטירית, ולא מחקר מדעי על הזקנה ועל התנועה הקיבוצית.

מבוא

"באמת מעניין", חשב הזקן בלבו וסגר את "הזקן והים", ספר המופת מאת ארנסט המינגוויי – נכון יותר, את הספרון – באנחת הקלה של מי שמסיים משימה קשה. מה לעשות? כל דבר קשה לו, כל פעם קשה לו יותר ויותר, אך לא הוא האיש שיוותר, בוודאי שלא על מנהגו לקרוא, אף שראייתו הולכת ומתעמעמת. לקריאה הוא מרכיב משקפיים מיוחדים, בעלי עדשות עבות, ונעזר גם בזכוכית מגדלת. כך הוא מצליח לקרוא, אך מתעייף לאחר עמודים ספורים. את ספרו של המינגוויי בחר בספרייה בשל היותו דק. מהרגע הראשון נכבש על ידיו, התמיד בקריאתו והצליח לסיים אותו, הישג לא מבוטל בשבילו.

7:00

השכמת הזקן

הוא זקן חבר קיבוץ. אין בכך כל חידוש! התעורר בעצלתיים, לאט-לאט. כנראה חלם על הספר שסיים לקרוא אמש. הוא התרשם מאוד מהספר. גם בזאת אין כל חידוש. טבעי הדבר שהתעוררו מחשבות על ההקבלות ועל הניגודים בין הקורא לבין הדמות המתוארת בספר. להבדיל מהזקן ההוא, שבילה את רוב ימיו בים ורק לעתים רחוקות הגיע אל החוף, ידידנו הוא איש היבשה. אמנם גם הוא עסק פעם בדיג, כשעדיין היה בכושר. לא בלב הים ולא בסירה, אלא בחוף הים. הוא עסק בדיג עם חכה להנאתו, לא לפרנסתו. ניגוד נוסף בינו לבין הזקן של המינגוויי הוא שכעת, בזקנתו, אין לו קשר לילד, אלא רק לפיליפינית שמטפלת בו. וגם אין לו צורך נפשי להרשים אותה בהוכחה שהוא, אדם זקן בקיבוץ, מסוגל לתפוס דג ענק.

*

דברים מתרחשים

ימיו זורמים על מי מנוחות, ללא מטרות בעתיד וללא משימות בהווה. מהעבר נותרו זיכרונות שהולכים ומיטשטשים באטיות. דברים התרחשו בחייו ועדיין מתרחשים, צצים פה ושם, אך בלאו הכי הם אינם מעסיקים אותו במיוחד. חולפים...

בקיצור, הוא הצטרף לקטגוריה של זקנים מזדקנים. אין לו לאן למהר, הוא מאמין בחיים על פי האמרה "דע מאין באת ולאן אתה הולך". הזקן יודע בדיוק לאן הוא הולך, אך אינו ממהר לשם. סופו שיגיע ל"גבעה"; כולם מגיעים אליה. האם כך גם מצב קיבוצו? לאו דווקא! לעומת גיבורנו,

הקיבוץ אינו מזדקן, אלא "מתחדש", "משתנה". על אף ההספדים למוסד הקיבוץ הזקן שמע רק על קיבוצים אחדים שהתחסלו. הקיבוץ חי ובוטט, ומי יודע לאן עוד יגיע.

אכן מתרחשים דברים בקיבוצו, ועוד איך. אבל הוא, שבעבר היה מעורב באירועים, נותר בחוץ: לא מספרים לו, לא מתייעצים עמו, לא מעוניינים לשמוע את דעתו. הוא אינו מתלונן – כאלה הם החיים. "עת לכל דבר, וכל דבר בעתו", פסק החכם באדם. עליו להיות כעת זקן מזדקן בקיבוץ מתחדש. זהו! אם "העולם במה ואנחנו השחקנים", כפי ששייקספיר כתב, שחקן טוב חייב לדעת מתי לרדת מהבמה.

*

חידת ההזדקנות

בנושא ההזדקנות יש לו חידה: מה מבדיל צעיר מזקן? התשובה: זקן כבר היה צעיר, צעיר עדיין לא היה זקן, ולא כל צעיר זוכה להזדקן. עובדה.

עוד תשובה? הצעיר - החיים לפניו. הזקן – אחריו...

לדידו של הזקן שלנו, לולא המחויבים הטורדניים ותופעות הלוואי המציקות הזקנה היתה יכולה להיות נפלאה. עם כל זאת הזקן עדיין לא מצליח לסכם לעצמו אם כל העסק הזה כדאי או לא.

*

ארוחת בוקר

מדי בוקר, לאחר היסוסים, הוא מתיישב במיטה, פעולה הדורשת ממנו מיומנות אקרובטית מסוימת, תוחב את רגליו לנעלי הבית הממתינות לו מתחת למיטה, ומתלבש כי אינו נוהג להתהלך בבית בפיג'מה. בקיצור, הוא עושה את המקובל על אנשים שמתעוררים בבוקר וניגש לארוחה המוגשת על השולחן, הכוללת קפה בחלב וצנימים מרוחים בריבת תמרים. אחרי שהזקן מסיים, הוא קם ומקרב את הכיסא לשולחן, הרגל

שרכש עוד בבית אמו. אחר כך הוא ניגש לחדרו לנעול את הסנדלים,
אוחז במקלו ויוצא להליכת הבוקר היומית השגרתית, שרק גשם או
חמסין כבד עשויים למנוע.

הליכת בוקר

מדי יום ביומו הזקן נשען על מקלו, מדדה על המדרכה עקב בצד אגודל במסלול כמעט קבוע בלי יעד קבוע. לא משום שיגיע ליעדו כך או כך, אלא בגלל שתי סיבות פרוזאיות יותר: ראשית, אין הוא מסוגל ללכת מהר יותר. שנית, עליו להיזהר לא ליפול, כי הוא מודע לכך שלזקנים הנפילה מסוכנת ועלולה להיות קטלנית.

מה יש לומר? זקנה, כמו היריון, אינה מחלה. היא "מקצוע" מסובך. מכל הבעיות שהזקנה מערימה, ההשלמה עמה היא ללא ספק הקשה ביותר. בקיבוץ של פעם הודחקה בעיה זו. חברי הקיבוץ לא התייחסו אליה, לא הרגישו מתי היא מגיעה, כי לא היה כל סימן חיצוני לכך - כולם עבדו ועבדו עד הסוף. החברים לא היו מודעים לאפשרות קיומה של יציאה לפנסיה. דמי הגמלאות מהביטוח הלאומי לא העסיקו אותם, כי ממילא נכנסו ישירות לקופת הקיבוץ. בשלב מסוים בחייהם אמנם התחילו לעבוד פחות שעות ביום, מה שנקרא בזמנו "דירוג", אך המשיכו בעבודתם כל עוד כוחם במותנם, בלי קשר לגילם. רק מחלה ואפיסת כוחות הצדיקו הפסקת עבודה.

פעם גם מציאת עבודה לא היוותה בעיה, שכן היא היתה מוטלת על סדרן העבודה ועל ועדת העבודה. כיום על כל אחד מהחברים מאיימת האחריות ל"התפרנסות", זה הביטוי החדש. סכנת פיטורים רובצת על בני החמישים ואף על צעירים יותר. המעסיק יכול להחליפם בכל רגע בפועל שכיר. הפרטה! פעם היו חברי הקיבוצים קנאים לעבודה עצמית. עבודה שכירה – הס מלהזכיר. פעם.

אף על פי שהזקן והקיבוץ תמיד צייתו לאידיאל של "העבודה היא חיינו" ואיש בקיבוץ לא תיאר לעצמו חיים ללא עבודה, אין באפשרותנו לומר שהזקן שלנו היה מאושר תמיד בעבודתו. הוא בהחלט שמח להגיע

לגמלאות. אבל המנוחה הביאה עמה שינוי גדול, שכן בכל שנותיו השתדל "לטפס על הר גבוה" והשקיע מאמץ רב כדי להתגבר על מכשולים וחתחתים בדרכו. טיפס וטיפס ופתאום התבונן סביבו וראה שהגיע לפסגה, ומכאן והלאה נותר לו רק לרדת.

*

מהו האושר?

האם הוא מאושר? תלוי איך מגדירים אושר. לפי הזקן שלנו, מאושר הוא אדם שיש לו כל בוקר סיבה לקום ולהתלבש. מה נותר לו לעת זקנה? רק סיבות קלושות לקום: ביקורים במרפאה, תורים לקופת חולים, הליכה לדואר בתקווה שהגיע משהו, קנייה במרכולית, ההליכה היומית, פה ושם השתתפות באירוע בקיבוץ או ביקור אצל אחת מבנותיו, ותו לא.

אבל בחיי השגרה המחשבות הללו אינן מעסיקות אותו – חיי זורמים. איש אינו מצפה ממנו לדבר. כאמור, אין שואלים לדעתו, והוא אינו משתף איש בדעותיו.

*

מערב ומזרח

הזקן הוא תוצר מובהק של התרבות המערבית שבה גדל והתחנך משחר ימיו – עולם חומרני, קפיטליסטי, ששולטים בו התחרות של השוק החופשי הפרוע, החזירי, והמרדף אחרי רווחים ועושר. וכעת, בעידן ההפרטות, אלה שולטים אפילו בחיי הקיבוץ.

הזקן מעולם לא שאף להצלחה אישית, תמיד העדיף את טובת הכלל. תנועת הנוער הציונית שבה היה חבר בנעוריו חינכה את חניכיה על ברכי אידיאל תיקון העולם, ה"סוציאליזם, שוויוניות ואחוות עמים". לכן חיי הקיבוץ התאימו לו, והוא לא עזב מעולם.

בפעולות הצופיות הטיפו למצוות "מעשה טוב מדי יום" והלעיטו אותו בחובות עשייה ועזרה, מושגים שעיצבו את אישיותו.

תרבות המזרח – פטאליזם, התנתקות מהאגו, התבטלות עצמית, ויתור על תשוקות, חתירה לשלווה אבסולוטית, הנירוונה, החידלון, ההתעלות לאינסוף, הריקנות הנצחית – כל משאות הנפש הבודהיסטיות האלה זרות לחלוטין לרוחו ולהשקפתו, רחוקות ממנו כמזרח ממערב.

*

יחסי ציבור

אנחה עמוקה קטעה את פלפוליו הפילוסופיים והנחיתה אותו בחזרה במציאות.

הוא הביט סביבו על הפנורמה הפסטורלית היפה של קיבוצו הנפרש לפניו, והמראה עשה לו טוב בנשמה. אבל מי מלבדו זוכר את חלקו ביצירת הנוף הזה ויודע עליו? מי מלבדו יודע על הישגיו ועל מאבקיו למען הקיבוץ?

הזקן מעולם לא הצטיין ביחסי ציבור של מעשיו ולא דאג שהמוניטין ילך לפניו. תמיד חשב שהעיקר שמצפונו שקט, שכן הוא יודע יפה מה עשה למען הכלל. בדיעבד, הוא מבין שלא חשוב מה הוא חושב על עצמו – חשוב מה אחרים חושבים עליו.

רוב בני דורו כבר אינם בין החיים, והצעירים, המהווים רוב באוכלוסיית הקיבוץ, שייכים לדור שלא ידע את יוסף. עבורם הוא סתם שארית מהזמנים שהיו, ממצא ארכיאולוגי נסמך על מקל המזדחל לאטו בשבילי הקיבוץ. מה הם יודעים? בשבילם הכול טבעי, כך היה מקדמת דנא, מאז ומעולם. נולדו בקיבוץ עם בתים בנויים, מפעלים, שבילים וכבישים סלולים, מדשאות רחבי ידיים ועצים, חשמל, מים זורמים בצינורות, רשת ביוב ומערכות טלפון ותקשורת אלקטרונית. האפשר לדמיין את הקיבוץ בלי כל זה, כפי שהיה בהגיע הזקן אליו?

אך מה יש להגיד? זו דרכו של עולם. העולם מתקיים בהווה, היתר הוא היסטוריה, או סתם סיפורי סבתא.

*

תפילת אשכבה

הזקן המשיך בהגיגיו ונתן דעתו על כך שנתן אלתרמן בשירו המפורסם "מגש הכסף" ובמשפטו "הכושי עשה את שלו, הכושי יכול כבר ללכת" בטור השביעי התכוון לא רק לפלמ"ח, כי אם גם להתיישבות העובדת. בקיבוצים דיקלמו אותם בלהט במסיבות בלי לחשוד שהם מדקלמים תפילות אשכבה לעצמם.

מי זוכר כיום את היישובים שעיצבו את גבולות ישראל, הגנו עליהם ונתנו את מיטב בניהם לפלמ"ח וליחידות הנבחרות של צה"ל?

הקיבוצים הגיעו להישגים מרשימים בחקלאות, בתעשייה ולמעשה, בכל תחומי העשייה. היתה להם תרומה גדולה בהרבה מהאחוז היחסי שלהם באוכלוסייה. אבל בעיצוב תדמיתם במדינה, מה שקובע בימינו, הם נכשלו. הדימוי של קיבוצים בתקשורת הוא של חבורה מוזרה רוקדת הורה וקוצרת במגל ושל ילדים נחמדים עם מטפלות. נמנעים בעקביות מלהציג את התרומה המשמעותית של הקיבוצים למדינה. הזקן מעריך שלחלק נכבד מתושביה היהודים של המדינה אין מושג קיבוץ מהו. גם רבבות חברי קיבוץ לשעבר אינם יודעים למה הפך הקיבוץ כיום. זוהי תקופה של רוח רעה נגד מוסד הקיבוץ, ימים של חוסר פרגון. יריבים אידיאולוגיים וכרישי נדל"ן לוטשים עיניים לקרקעות הקיבוצים והמושבים.

חרף הישגיה וחוסנה הכלכלי של התנועה הקיבוצית הזקן חרד לעתידה עקב הסדקים שנבעו באידיאולוגיה. לדעתו, בעולמנו העכשווי, לנוכח האמונות התפלות ההולכות ומשפיעות על העולם, על התנועה הקיבוצית לחדש את אמונתה בערכיה ולטפחה. ערכי השותפות, השוויון בין בני אדם והעזרה ההדדית עדיין חיוניים לאדם ולקיבוץ, אם הוא חפץ חיים.

בחוג לספרות מודרנית

בהגיעו לגמלאות היה הזקן באמת מאושר מאוד. אין הוא חייב עוד דבר לאיש, אין לו שום מחויבות לאף אחד. הוא חופשי, אדון לעצמו, כל עתותיו בידיהו להגשמת חלומות רדומים. עליו רק לחשוב מה רצונו, לתכנן ולבצע. הזדמנות פז להשלים מה שלא הספיק בצעירותו, למשל: ללמוד, לרכוש השכלה.

חשב, החליט ועשה. נרשם כתלמיד-שומע, שלא מן המניין, בחוג לספרות באוניברסיטה ובמשך שלוש שנים תמימות התייצב פעמיים בשבוע לשיעורים. בפעם הראשונה שנכנס לכיתה חשבו התלמידים (כמעט כולן תלמידות) שהוא המורה, והשתוממו לראותו מתיישב ביניהם. הביטו בו בסקרנות ובתמיהה – ממש אטרקציה! בחלוף הימים התרגלו אליו, והמחיצות ביניהם נפלו. הוא נהנה מאוד להימצא בחברת צעירים והשתדל להשתלב באווירת הכיתה.

גם המורה היתה צעירה למדי, רזה, תמירה, נמרצת וממושקפת. קולה היה חזק לעומת ממדי גופה. את הטקסטים שהקריאה או הכתיבה בכיתה היא דיקלמה כאילו עמדה באמפיתיאטרון מול ציבור גדול פי כמה וכמה. היא ביטאה כל אות וכל הגה בביטור, בהטעמה מזרחית קפדנית מופגנת. אצלה ה' היתה ה', ח' היתה ח' ו-ע' היתה ע'. היה בלתי אפשרי לטעות בכתיבת המילים שהכתיבה. הזקן שלנו היה עד כדי כך מוקסם מהמבטא האמפתי של המורה, שלפעמים שכח לשים לב לדבריה עצמם.

שלוש שנים חלפו ביעף, והזקן סיים אותן בהצלחה. למד ברצינות וקרא הרבה. אבל הזקנה החלה לתת בו את אותותיה: בהתחלה נהנה מאוד מהקריאה והיה בולע ספרים, אפילו מעל דרישות החוג. אך מתברר שכדי לקרוא צריך עיניים... אם המשקפיים כבר אינם מועילים, כיצד אפשר להמשיך בקצב כזה של קריאה? קריאת ספר הפכה מהנאה לסיוט, והזקן סיים את הסמסטר האחרון בזחילה. הכבידו עליו גם

השעות הטורדניות של הנסיעה מהקיבוץ לאוניברסיטה ובחזרה. משום-
מה בכל פעם הדרך התארכה ונעשתה מייגעת יותר ויותר. ככה זה
כשמזדקנים.

*

חיי נישואים

אשתו נפטרה לפני שנים ממחלה ממארת. סיפור היכרותם מרתק. הם
הכירו בהכשרה של תנועת "החלוץ" בקרבת עיירות הולדתם בפולין.
פלישת הגרמנים ותחילת מלחמת העולם קטעו באבו את הרומן שהחל
להירקם ביניהם. הוא הצליח להתחמק מציפורני הנאצים ובדרך לא דרך
הצטרף לפרטיזנים ביערות. זה זמן מתבשל במוחו הרעיון לכתוב ספר
נוער על מעשיו בתקופה ההיא, שידעו הנערים שלא כל היהודים הלכו
כצאן לטבח. נכון שרק למתי מעט ניתנה הזדמנות ללחום, אבל מי שהיה
יכול - לחם. הפרטיזנים הפילו רכבות מהפסים, נקמו בקלגסים. אבל כמו
בקיבוץ, לצעירים בזמננו אין עניין בעבר.

חברתו מההכשרה ואשתו לעתיד ידעה לתפור היטב. היא נשלחה
לגרמניה לעבוד במפעל לתפירת מדים לחיילים ובזכות זאת נשארה
בחיים.

בתום המלחמה שניהם עברו, כל אחד בדרכו, את תלאותיהם של אנשי
שארית הפלטה הרבים שחתרו לעלות ארצה. שניהם מצאו עצמם
כלואים במחנה עקורים בקפריסין, וראה זה פלא, נס או יד הגורל, הם
נפגשו באקראי, הקשר ביניהם התחדש, הם התחתנו והצטרפו לקבוצת
חלוצים, שעמם עלו ארצה, ונקלטו בקיבוץ.

*

חבלי קליטה

המשך חייהם היה פחות דרמטי ויותר שגרתני: חבלי הקליטה המקובלים,
הסתגלות לשפה העברית ולעבודה, ילדים - הכול כפי שצריך. היא שקעה

במתפרה. הוא התנסה בענפים שונים (בתחילה עבד כ"פקק", מחליף עבודות על פי צורך). הזקן שלנו מילא תפקידים שונים, לא תמיד מרכזיים, אך חשובים למדי.

*

המהפך

חייהם התנהלו על מי מנוחות עד מחלתה של אשתו, שהתפרצה בלי התראה ונמשכה שנים. היא הלכה ודעכה כמו נר. חייו השתנו מן הקצה אל הקצה. פתאום נאלץ לעסוק בדברים שלא עשה מעולם. למעשה, הוא הפך לעקר בית. הוא לא הכיר קודם את מטבח ביתו, היא לא הרשתה לו אפילו לשטוף את כוס הקפה שממנה שתה. "אתה לא יודע לשטוף כלים!" קבעה בפסקנות. נקודה. הבית היה ממלכתה הבלעדית. מעמדו בבית היה כשל אורח מכובד.

לפתע הכול התהפך. הוא זה שדאג לאשתו החולה. הדאגה לצרכיה מוטלת על כתפיו. הוא טיפל בה באהבה ובמסירות אין-קץ. דרושה היתה לו סבלנות רבה כל כך. הוא השתומם על תשומת הלב, על המסירות ועל ההתמסרות שהקדיש לה בשנותיה האחרונות. תהה על כוחותיו הנסתרים שנתגלו. ההסבר לכך היה אהבתו אליה והזיכרון של מה שהיתה בשבילו לפני שחלתה.

מותה, עם כל הכאב והגעגועים, שיחרר אותו מנטל כבד מנשוא. הנה הוא חופשי... וגלמוד.

*

סיפור אהבה

הוא נזכר בסיפור ששמע פעם ומאוד מצא חן בעיניו: איש בא בימים ניצב בדלפק דואר וביקש מהפקיד להזדרז משום שהוא ממהר; עליו להאכיל או אשתו המאושפזת במוסד סיעודי.

הפקיד שאל: "היא עוד מזהה אותך בכלל?"

"לא!" ענה הזקן, "אבל אני יודע מי היא."

*

בעל טוב

אשתו שכבה במיטה ללא ניע, פניה קפואות, עיניה עצומות. הוא ישב לידה, אחז בידה בעדינות וברוך ולא הסיר לרגע את מבטו ממנה. רצה לנצור בזיכרונו כל פרט ולצרוב אותו בלבו.

לפתע פקחה עיניה, הביטה בו ולחשה: "אני אוהבת אותך. אתה בעל טוב." הוא ניסה להשיב לה שגם הוא אוהב אותה ושהיא אישה נפלאה, אך קול לא בקע מגרונו. רק דמעה זלגה על הלחי.

עיניה נעצמו ולא נפקחו עוד.

*

חידלון

עם פטירתה של בת זוגו חרב עולמו של הזקן, ובנשמתו נפערה תהום עמוקה, חלל שהחידלון החל לשלוט בו. הוא חש נעזב בַּדממה האינסופית של אי שומם בלב ים, נקלע ליער עבות חשוך שקרני השמש לא חודרות אליו, למדבר שכולו דיונות של חול, חול ועוד חול, שרוח מעיפה את גרגיריו. השתלטה עליו תחושה שננטש בדד וחסר אונים במקום זר ומוזר, מבלי דעת לאן יפנה ומה יעשה. הוא עדיין חי, קיים, אבל עברו הכול נגמר. אין יותר.

המון חברים ליוו אותה בדרכה האחרונה. בנם הבכור (הוזעק בעוד מועד והספיק להגיע) אמר "קדיש" בקול חנוק. הזקן עמד לפני הקבר שותק ודומם, שתי בנותיו בוכיות ודבוקות לזרועותיו. בלבו ניפרד מאשתו האהובה עד יבוא יומו וייטמן במקום השמור לו לידה.

*

שבעה

שבעה ימים היה ביתו של הזקן צר מלהכיל את הציבור של חברי הקיבוץ וידידים מהעיר שבאו לנחם את המשפחה. הבן, הבנות ובעליהן לא משו מהזקן לרגע. הושיבו אותו בכורסה בסלון, שקוע בה כקדוש מעונה. הוא האזין, שקט ושותק, בארשת פנים כנועה כשל אפיפיור לדברי התנחומים שאמרו לו האורחים. הם המשיכו בשיחה ערה עם בני המשפחה ועם הנוכחים האחרים, טעמו מהכיבוד שהוגש על שולחן האוכל והתיישבו סביב הדלפקים שעליהם הונחו אלבומים. דיפדפו בהם והתבוננו בתצלומי המשפחה. העיפו מבט באלבומי הטיולים שהזקן ורעייתו ערכו בארץ ובחוץ לארץ. מיותר להעיר שסידור האלבומים היה מלאכת ידיה הברוכות של המנוחה המוכשרת והיצירתית.

נעזב לנפשו, ישב הזקן רוגע ושקע במחשבותיו. הוא סיכם לעצמו עד כמה יפה, נאה ואנושי הוא המנהג של ביקור אבלים בימי השבעה. לדעתו, זוהי אחת המצוות הנעלות של היהדות.

*

זיכרונות

בזיכרוננו צפו אפיזודות מעניינות, ביניהן גם מבדחות, מחייו המשותפים עם אשתו. בו-זמנית התגנבה אליו המחשבה על השבעה הבודדה שמצפה למשפחתו אחרי מותו: הוא ילך לעולמו ולא יזכה לפסטיבל כזה, שהרי מי הוא שישתווה לה? היא היתה פעילה ומעורה בתחומים מגוונים של החיים התרבותיים והחברתיים של הקיבוץ והטביעה את חותמה באירועים בלתי נשכחים רבים. על הישגיה המקצועיים בעבודתה במתפרה כבר סופר. היא היתה דמות כריזמטית, אהודה ואף נערצת.

הזקן, לעומתה, משהו אחר, שונה. אדם בעל עקרונות, עקשן שלא מתייאש, לא נכנע ולא מוותר. הוא טוען שמעולם לא נכשל, ואכן כך היו פני הדברים, משום שעד שלא הצליח במשהו לא פסק מלנסות. אדם לא קל, לא דיפלומטי! אין להסיק שחי בשוליים, ההפך הוא הנכון. לא נמנע מלתרום את תרומתו לטובת הקיבוץ, אבל האופי שלו היה בעוכריו. תמיד

היה חייב להוכיח את צדקתו, ואכן פעם אחר פעם הוכיח שהוא הצודק. אבל התוצאה היתה שעוד מישהו נפגע, עוד אחד שלא סלח לו. מי אוהב את הצודק תמיד?

שבעת ימי השבעה חלפו. כפי שביתו של הזקן התמלא בהתחלה, כך התרוקן בסוף, כמו במפגיע. הנה ביתו כקודם. לא בדיוק כקודם – הוא נעשה גדול יותר וריק יותר. תקפה אותו תחושה של חלל, ריקנות. השתלט עליו החיסרון של רעייתו האהובה, אף שעדיין נכחה בכל אשר הביט. הוא התהלך אנה ואנה, ללא תכלית, ללא יעד מוגדר. פשוט התהלך כדי להעביר את הזמן.

*

מהו הזמן?

הזמן, סיכם הזקן במחשבתו, הוא המנוע המפעיל את החיים. לפעמים חולף בדהירה מסחררת, לפעמים מתקדם באטיות מרגיזה ובלתי נסבלת, אבל לעולם לא נעצר. כלומר, כל עת שהלב פועם והגוף נושם. עבור המתים לזמן אין משמעות – עבורם הזמן נעצר, חדל.

*

השקט שאחרי הסערה

מניסיונו עם שארית הפלטה ידע הזקן ידע בבטחה שככל שגעגעועיו לאשתו חזקים ויגונו עמוק, הם ידעו עם הזמן וייעלמו – עקבותיהם ישאירו רק צלקות בזיכרונו, בתצלומים ובאלבומים, בתמונות על הקיר. בשוך הסערה באה הרגיעה.

שורדי זוועות איומות שלא ניתן לתארן במילים עלו ארצה והצליחו להתחיל מחדש את חייהם. השתקמו, הקימו משפחות, העמידו בנים ונכדים - כאלה החיים. הרי האדם, פאר היצירה, כך אומרים, אין גבול לכושר עמידתו. הזקן קרא שאם יתרחש אסון טבע כמו זה שהכחיד את

הדינזאורים לפני שישים מיליון שנה – נפילת המטאור ביוקטן, מקסיקו –
בכל זאת ישרדו שני מינים על פני כדור הארץ, המקקים והמין האנושי!
בעיני רוחו התגבש פסל שקוף של דמות המנוחה בגודל ובצורה שהיו לה
בחייה. רק הוא ראה אותו, רודף אחריו באשר ילך, נע כשהלך ונעצר
כשעצר, תמיד לידו. כעבור ימים מספר גם זה התפוגג ונעלם כליל, ואז
הוא נשאר בביתו, לבד באמת. לא היה לו עוד עם מי לחלוק את הגיגיו,
עם מי להיוועץ בבעיותיו, מי שיעקוב אחרי מעשיו, יתמוך בהם ויעודד
אותו. אך דמותה לא נמחקה כליל, היא נשארה מתויקת בארכיון השמור
בלבו, ליד ההורים והסבים.

כאמור, את מלאכת עבודות הבית החל לרכוש בתקופה של מחלת
אשתו, כך שמבחינה זו לא חל שינוי בהרגליו.

חיי המשכו לזרום באפיקם החדש של אלמן מזדקן בקיבוץ. זורמים
בסביבה יפה, רגועה, תומכת.

*

פגישה

והנה הוא בהליכת הבוקר היומיומית שלו, כהרגלו משכבר, מדדה על
מדרכה, נשען על מקלו ומכונס בעצמו, בודד וערירי.

לא הרחק מביתו, שם לב לשכנה הגוזמת שיח ורדים בכניסה לביתה.
הוא התקרב אליה ובירך אותה לשלום.

"שלום," ענתה והפנתה מבטה אליו. התרוממה, זקפה את קומתה והתקרבה. "מה שלומך היום?"

"עינייך הרואות – אני מתהלך..."

היא היתה צעירה ממנו ונראתה בעיניו צעירה מגילה. הוא – קצת שפוף ונשען על מקלו, פניו חרושות קמטים – נראה זקן מגילו. עור פניה החלק העיד שפעם היתה יפה, אולי אפילו יפה מאוד.

"אני רואה שאת עסוקה מאוד."

"דווקא לא כל כך. חיפשתי משהו לעשות ושמתי לב שהוורדים שלי זקוקים לטיפול."

החליפו ביניהם עוד משפטים סתמיים אחדים, עד שדיבורם גווע. הוא התבונן בגופה השופע ושקע במחשבותיו. היא לא שמנה במיוחד, ובהתחשב בגילה היה מצבה הגופני לא רע. חשב ונזכר.

*

לעת זקנה היתה לו עדנה

הוא נזכר ששכנה זו התאלמנה בעודה צעירה למדי, באמצע שנות העשרים לחייה. בעלה נפל באחת ממלחמות ישראל והשאיר אותה עם ילדה קטנה.

היא היתה חברתה הטובה של אשתו, מבאי ביתם הקבועים. עבדו יחד במתפרה. רק טבעי היה שלאחר פטירת אשתו הזמינה אותו לפעמים לכוס תה בביתה. באחת מהפעמים הללו זה קרה. לא ברור לו איך זה התחיל, מי היה היוזם ואיך זה קרה, אך פתאום מצאו עצמם מתעלסים במיטתה.

הכול התרחש כמעצמו, בשקט, ללא הסברים. כאילו לא היה זה דבר חריג ומיוחד. אחרי המעשה הוא הסתלק מביתה מבלי שהחליפו מילה, רק חיוך קל וזה הכול.

אף שגרו בשכנות, לא התראו זמן-מה עד שנפגשו באקראי ליד ביתם.
הוא לא יודע מאין מצא עוז בנפשו לומר לה: "מה קרה שכל כך הרבה
זמן לא התראינו?"

"גם אני לא יודעת."

החליפו מילה פה, מילה שם, משפטים סתמיים, בלי תכלית, עד שסיכמו
שהוא יבוא בערב לביתה לכוס תה.

*

תשוקה חייטית

"את יודעת? נהייתי מאוד מהמפגש שלנו", הוא אמר כבדרך אגב.

"גם אני", לחשה.

השתררה שתיקה. הם לגמו לגימות זהירות מהתה המהביל. מבטיהם
נפגשו, וחיוך קל נבט בשפתותיהם.

"אין לנו במה להתבייש", אמר בזהירות, שוקל כל מילה, דרוך
לתגובותיה. הוא המשיך: "הרי אנחנו אנשים מבוגרים, חופשיים. אנחנו
ידידים, זכותנו ליהנות כל זמן שעוד אפשר. לדעתי, לא עשינו שום רע."

"אני מסכימה איתך!" הינהנה קלות.

החומות נפרצו, והשיחה קלחה. היא סיפרה לו על גורלה המר מאז
התאלמנה ונשארה עם בת קטנה, שמילאה את עולמה.

הוא הבין אותה היטב. מצבו לא היה שונה בהרבה ממצבה. אלמן יחיד
בקיבוץ, לעומת מספר רב של אלמנות – יותר מעשר, רובן התאלמנו
בגיל מבוגר. היא היתה צעירה ותוססת. אסונה הרס אותה, גדע חיים
משפחתיים מאושרים. היא לא התחתנה שוב, והקדישה את חייה לגידול
בתה היחידה. הילדה גדלה: צבא, לימודים באוניברסיטה, חתונה -
ופרחה מהקן. עזבה את הקיבוץ. והנה נותרה אלמנה גלמודה, צמאה
לקצת חמימות.

"שנינו בודדים. למה שלא נעזור אחד לשני?"

"הקיבוץ דוגל בעזרה הדדית," התבדחה.

המעצורים נעלמו. הם שוחחו בגילוי לב מפתיע. לא זכור לו שאי-פעם דיבר כך עם אשתו האהובה. אמנם היו להם יחד חיי משפחה אוהבת ומסורה, אבל חיי המין היו רגילים ופשוטים, פרו ורבו בלי מעשים חריגים. לא, אשתו לא היתה אישה קרה וקרירה, להפך. היא מילאה את תפקידה כאשת איש באופן מושלם, אהבה אמיתית, שקטה, מכובדת. לא היו לו טענות.

אבל מה שהתרחש בינו לבין השכנה היה משהו אחר. הוא חש שלא היתה זאת אהבה, אלא תשוקה, תשוקה מינית טהורה ועירומה, צורך עמוק בסיפוק יצרים ותו לא. שיחתם העבירה בגופו זרמים מסתוריים, על גופו השתלט חשק לטרוף את האישה הזאת. הוא אחז בידה, לחצה בכוח והרגיש שהיא רוטטת. היא קמה והובילה אותו לחדר השינה. הפעם לא כיבתה את האור. פשטה בזריזות את בגדיה ושכבה במיטה עירומה כביום היוולדה. הוא עשה כמותה והצטרף אליה. הפעם התעלסו בפראות חייטית, נתנו דרור ליצריהם, חסרי מעצורים ובושה. גנחו, דיברו והתעודדו. בחוויה כזאת לא התנסה מימיו.

הפעם לא ברח לביתו. המשיכו לשכב מחובקים עד שנרדמו. התעורר בחצות, התלבש בלי להעיר אותה וחזר לביתו.

*

קרובה מהכפר

לעתים לא נרדם כל כך מהר. מחשבות וזיכרונות התרוצצו במוחו. פתאום נזכר בהתנסותו המינית הראשונה, בגיל בר-המצווה.

בית משפחתו הצנוע בעיירה הפולנית, בית להוריו, חמישה אחים ואחות אחת, היה גדול למדי ובו חדרים רבים. באחד מהם התגוררה קרובת משפחה מהכפר שבאה ללמוד בעיירה. עם סיום לימודיה מצאה לעצמה

משרה טובה, התקדמה בעבודתה והגיעה למשכורת נאה, אך נותרה ברווקותה, אף שלא היתה מכוערת. אפשר אפילו לומר שהופעתה היתה נאה. אישה בשלה, בראשית שנות השלושים לחייה, וזיווג טרם מצאה. דברים כאלה קורים בחיים, עניין של רצון, מזל, גורל, מי יודע?

שערה השחורות היה ארוך, כלואות בשתי צמות, גלש עד למותניים. הוא לא זוכר כיצד מצא את עצמו בחדרה. היא ישבה על כיסא סמוך למיטה, והוא עמד מאחוריה, מסרק את שערה. פתאום ביקשה ממנו להניח את המסרק ולגרד את קודקודה. "משהו מגרד לי בראש, תבדוק מה יש שם." הוא פישפש בשערותיה, מגרד בעדינות בראשה. לומר את האמת? מלאכתו נעמה לו, והוא המשיך והמשיך בה...

"אתה עושה את זה ממש טוב!" לחשה, עיניה עצומות, ועל פניה סיפוק והנאה הולכים וגוברים.

"אם אתה מוכן ולא מתבייש, הייתי מבקשת שתגרד לי במקום אחר עם שערות. מדגדג לי, והייתי רוצה שתגרד לי גם שם. אתה מוכן?"

"למה לא?"

"אם כך, אל תתבייש, אבל אסור לך לספר על כך לאף אחד. אסור שמישהו ידע. מבטיח?"

"כן."

היא קמה מהכיסא, התכופפה, הרימה את שולי החצאית והורידה את התחתונים. נשכבה במיטה וסימנה שיתקרב. ואז הניפה את החצאית וחשפה את ערוותה.

"הבטחת שלא תתבייש. בוא וגרד לי פה – זה מדגדג לי מאוד."

עשה כרצונה. דיגדג עם כל האצבעות.

"קצת יותר חזק, אל תתבייש."

הוא הגביר את התנועות. ריגוש משונה התפשט בגופו. פתאום היא פישקה רגליה, ונגלה לעיניו מראה שטרם ראה.

"כרע ברך בין רגלי, שיהיה נוח יותר."

עשה כמצוותה.

"מה קורה לך?" שאלה ופתחה את מכנסיו. הוא לא מש ממקומו, והפין שלו צץ החוצה, זקוף כמו חייל במשמר של מלכת אנגליה. לפני שהבין את המתרחש, היא חיבקה אותו בחוזקה ומשכה אותו אליה.

"תכניס אותו מהר פנימה," ציוותה עליו, תפסה את הפין בידה וכיוונה לפתחה. הוא לא התנגד לה, היה לו נעים מאוד, כמובן.

"עכשיו תשפשף חזק, חזק מאוד!" המשיכה להדריך אותו, והוא, ממושמע ומשתדל כמיטב יכולתו, עשה כדבריה.

*

בחור נאה

ההתרחשות עם קרובת המשפחה מהכפר מצאה חן בעיניו. היא שוב השביעה אותו לא לספר לאיש. המשיכה ללמד אותו את סודות ההתעלסות עוד פעמים מספר. כנראה שהתעוררו חשדות אצל הוריו. הם אמנם לא שאלו שאלות, אך בלי אומר ודברים דאגו להרחיק את הקרובה מהבית. הם לא התראו יותר. היה לו חבל, הוא התגעגע אליה ואל גופה.

כעת, כגבר צעיר, מובן שחיפש תחליפים, וכפי שאמרו חז"ל, "המחפש – מוצא". בתיכון למד שאצל בעלי החיים, בעונת הייחום הנקבות מפיצות ריח שמושך זכרים. לאור הצלחותיו פה ושם החל לחשוב שאולי נודף ממנו ריח שמושך נקבות.

לא שהיה דון ז'ואן רודף שמלות. בסך הכול היה בחור נאה, מגודל וחזק, לא יותר. כל מה שקרה היה טבעי בעיניו.

לימים נשא אישה שהתאהב בה. הקימו משפחה מאושרת בהחלט. הוא שמר לה אמונים, לא בגד בה. לא היה לו צורך, שכן הם חיו חיים נורמליים ומלאים.

*

מין ללא אהבה

והנה כעת, עשרות שנים אחר כך, הוא עומד עתה מול אותה שכנה, ואין לו מה לומר לה. התבונן בה ופינטז אילו סיפוקים חדשים היא מסוגלת להעניק לו אם יבקש. אבל לא היה בטוח שהוא רוצה לבקש. כאמור, היה זה קשר מיני בלבד, בלי כל אהבה. קשר של תשוקה בלתי נשלטת בהסכמה הדדית מלאה. לקרוא לילד בשמו? זאת היתה פשוט זימה. כן – זימה, חיפוש אחר ריגוש מיני. הוא אפילו חשד שהיא נימפומנית בעלת תאוה בלתי מרוסנת. למה זכתה לחשד שכזה? כי היא תמיד היתה היוזמת והממציאה. הוא רק השתדל להישמע לרצונה ולספק את תאוותה. אבל אולי תפיסתו פשוט מעט שמרנית, היררר לעצמו? בכל מקרה, אין להכחיש שנהנה. בנושא התנהגות מינית, הנשים בחייו הן שקבעו את כללי המשחק. הוא רק נהנה, וזהו.

את שאירע בפגישתו האחרונה עם השכנה אין הוא יודע להסביר, לא היתה לו זקפה! למרות כל מאמציו ולמרות כל מה שעשתה כדי לעזור, לא עמד לו. הוא התבייש מאוד, לא ידע היכן להסתיר את עצמו. התלבש בחופזה ויצא מהבית חפוי ראש. זמן רב עבר עד נפגשו, וכשזה כבר קרה, שניהם לא הזכירו את שהתרחש באותו לילה אומלל. הפרק הזה בחייו הסתיים אחת ולתמיד, ולא היה מה לעשות. כוח הגברא של הזקן מיצה את עצמו ונשאר רק בזיכרונו ובדמיונו.

*

מתי יהודי צוחק

"ווען לאכט א ייד?" (מתי צוחק יהודי?) - שואל פתגם ביידיש, וגם עונה – כשלא טוב לו. זה מה שקרה לזקן כשרוח נכאים השתלטה על לבו בעקבות אובדן כוח הגברא שלו בערוב ימיו. מיד נזכר בסיפור על שני עובדי חברת קדישא שעטפו גופה של גבר בתכריכים בדרך לקבורתו.

"הסתכל, יעקב. ראית פעם דבר כזה?"

"ומה הרבותא? גם שלי כזה."

"באמת? כל כך גדול?"

"לא! כל כך מת..."

*

ידידות מופלאה

היכן צמחה הידידות המופלאה בין אשתו המנוחה של הזקן ובין השכנה? בעבודה, כמובן. השכנה, בדומה לרוב הנשים הצעירות בקיבוץ, עבדה כמטפלת פעוטות. היא אהבה את עבודתה ורכשה את אהבת הילדים, אך אחרי שהתאלמנה היה מצבה הנפשי לא קל, והיא נאלצה לעבור לעבודה פחות תובענית רגשית. מצאו עבודה תעסוקה במחסן הבגדים – קומונה, בעגה הקיבוצית.

היא לא התמצאה במלאכת הטיפול בבגדים, כגון קיפול, גיהוץ ותיקונים. לימדו אותה לתקן גרביים, וייתכן שהיתה ממשיכה בכך עד היום, אלמלא אשתו המנוחה של הזקן פרשה עליה את חסותה.

אשתו המנוחה למדה את מלאכת התפירה עוד בילדותה, אִמָּה פירנסה את המשפחה בעזרת מכונת תפירה שהיתה בביתם. כפי שכבר סופר, כישרון התפירה שלה הציל את חייה, הנאצים העבידו אותה במפעל לתפירת מדים לצבא. בקיבוץ התמידה בתפירה ועשתה חיל במלאכתה. היא אף יזמה תפירת בגדי ילדים שנמכרו ל"המשביר המרכזי". לימים הפכה תפירת בגדי ילדים לענף רווחי בקיבוץ.

אשתו אימצה את האלמנה הצעירה, לימדה אותה לתפור במכונה ובבוא העת אף מסרה לידיה את ניהול המתפרה לבגדי ילדים. כך התפנתה לתפירת שמלות לחברות הקיבוץ על פי דגמים בחוברות אופנה.

עם הזמן העמיקה הידידות בין השתיים ואף עמדה במבחן כשאשתו של הזקן חלתה והזוג עבר תקופה קשה. השכנה האלמנה, שעברה עוד

קודם לכן לגור בסמוך לזקן ואשתו, היתה מבקרת אז את חברתה לעתים קרובות ולמעשה תמכה בה עד יומה האחרון.

*

חברות של קרבה

הזקן נפרד מהשכנה לשלום, לאחר שקיבל ברצון את הזמנתה לכוס תה בערב. ידידותה וקרבתה היו יקרות לו, גם ללא מין.

*

המלצת הקרדיולוג

אחרי זיכרונות אלה המשיך הזקן בהליכת הבוקר שלו, מביט לכאן ולשם, נהנה מהנוף, מהאוויר הצח וממשב הרוח הקל. עוד צעד ועוד צעד, לאט-לאט, לאן כבר יש לו למהר. פנוי ממטלות ומסידורים, הוא חופשי לחיות. חייב להתהלך, להתנועע, כדי שרגליו לא יתנונו. זה מה שהקרדיולוג המליץ לו, ללכת, ללכת ושוב ללכת. ההליכה היא המרפא הטוב ביותר לזקנים בגילו. ממילא ביתו הגדול והמרווח הוא מין בית כלא דה-לוקס עבורו – יפה, מסודר, מצויד בנוחות – אך בכל זאת בית כלא. בחוץ הוא חופשי.

ציפור קטנה ירקרקה עוררה את תשומת לבו. היא חלפה ביעף ונחתה על ענף עץ בקרבת השביל. "תופון", חשב בלבו אף שאין הוא בקי בזני ציפורים.

הטיול הסתמי, ללא יעד קבוע מראש, הוא הזדמנות פז לתת דרור למחשבה. כבר אמרנו שבחיי זקנים יש משהו ממהות הפילוסופים. חוסר המעש גורם לראש לפעול בלי הפסקה. למשל כעת, בטיוליו, פתאום הוא נותן את דעתו על מה שמשמח אותו ועל מה שלא. בשני המקרים אלה האנשים שהוא פוגש.

*

רואה ואינו נראה

חשוב לציין: יש אנשים שמשמחים אותנו; יש כאלו שלא.

משמחים אותנו החברים שמבחינים בו, גם אם הם חולפים על פניו בזריזות, אך זורקים לעברו שלום או היי חטוף. ויש גם כאלה שנעצרים להחליף עמו מילים אחדות. אלה המשמחים.

לעומתם, יש מקרים רבים שבהם חבר או חברה חולפים על פניו ואינם רואים אותו. מה לעשות? זה מפריע לו. זאת התנהגות לא סוציאלית, והרי הזקן חי בקיבוץ, אחרי הכול. הוא מרגיש כמו הרואה ואינו נראה מספר של ה. ג'. ולס שקרא פעם.

עודו שקוע בהרהוריו, והנה מישהו התקרב לקראתו תוך כדי דיבור בטלפון נייד. היה זה נכדו של אחד מחבריו הוותיקים, נתון כולו לשיחת הטלפון. הבחור חלף על פניו מבלי להפנות לעברו אפילו נצנוץ של מבט. עוד אחד שלא ראה אותו התווסף לרשימת המאכזבים.

*

זקן נפגע

הזקן, כנגד רצונו, מוצא עצמו נפגע.

הוא יודע שכאלה הם האנשים בימינו, כל אחד עסוק בענייניו ולא אכפת לו מזולתו, ובוודאי שלא מזקנים מזדקנים כמותו.

הייתכן שבעיני הבריות הוא בר-מינן בעודו בחייו?

*

כללי נימוס

ההתעלמות איננה דבר חדש. כבר בהגיעו לקיבוץ חרה לו שחברים חלפו במדרכות מבלי לברך חברים אחרים בשלום או בבוקר טוב או לפחות במבט המלווה במחווה גופנית קלה. אמו נהגה לומר: "א שוקל מיטן קאָפּ

טיט ניט וועי" (קידת ראש קלה לא כואבת). שני חברים עוברים זה על פני זה כאילו הם זרים.

על כן הנון-קונפורמיסט שלנו החליט לעשות מעשה ופתח במבצע "ובירכת את חברך לשלום". כתב על כך מאמר בעלון הקיבוץ ותלה על לוח המודעות פלקט גדול עם הסיסמה. אפילו הטיפף לכך בשיחת הקיבוץ באומץ שלא ידעו שיש לו. הוא סכם את קמפיין השלום שלו כהצלחה, גם אם מוגבלת.

פעם עצר בחורה במדרכה ושאל אותה: "סלחי לי, יש לי שאלה אליך – על פי כללי הנימוס, גבר יקדים לברך אישה לשלום וצעיר יקדים מבוגר. מה דין אמירת השלום בפגישת איש מבוגר וגברת צעירה?"

*

המבנה הציבורי הראשון

"ובירכת את חברך לשלום" לא היתה יוזמתו היחידה של זקננו. יוזמותיו ותרומותיו, כמו גם יוזמות קטנות של חברים אחרים, חברו למעשה הקיבוצי, אף שאיש לא יספר עליהן בספר זה.

הזקן נזכר איך הצפייה בסרט הצרפתי "קלושמרל" – שבו תושבי העיירה קלושמרל מתגייסים לבניית משתנה ציבורית בכיכר העיירה – הניבה אצלו את הרעיון לבניית המבנה הציבורי הראשון בקיבוצו - בניית בית שימוש ציבורי במקום תאי הפח המסריחים!

הוא הלהיב חבר טוב, בנאי במקצועו, והשניים ניגשו למלאכה. ראשית חוכמה, איתרו מקום מרכזי מתאים, קרוב לצנרת מים ולרשת הביוב. היה עליהם למתוח צינור בין השירותים לבור הביוב. הזקן תיפקד כעגלון של פרד וסחב בערבים את החומרים הדרושים ממחסן הבנייה – בלוקים, צמנט ועוד. הוא גם עבד כעוזר לבנאי, ואחרי שעות העבודה הרגילות הקימו שירותים לגברים ולנשים, לתפארת הקיבוץ.

חנוכת המבנה הציבורי הבנוי הראשון בקיבוץ הפכה למאורע היסטורי של ממש. כולם באו. מזכיר הקיבוץ נאם, המקהלה שרה, ורכז המשק גזר במספריים את הסרט הכחול-לבן (מעשה ידיה של אשת הזקן). הנוכחים במעמד המבדח הזה לא ישכחו אותו, וחבל שעם הזמן יישכח האירוע מתולדות הקיבוץ.

אבל אחרי מעשהו הנכבד של הזקן הופיעה בשבועון התנועה כתבה סאטירית בצירוף תצלום. "קלושמרל בקיבוץ" קראו לה. שילעגו...

*

מפני שיבה תקום

אל תחשבו שהזקן הוא איש ממורמר ומאוכזב. כלל וכלל לא. החיים אינם חד-ממדיים, הם פרדוקסליים. יש בהם אור וצל, עליות ומורדות, יום עסל יום בסל. לאשתו המנוחה היה אופי אופטימי לעילא ולעילא, ובכל מצב ראתה תמיד את חצי הכוס המלאה. הוא לא היה אופטימיסט כמותה, אבל גם לא פסימיסט, אלא פשוט אדם סקפטי וריאליסטי הרואה את הדברים כהווייתם. דווקא בזקנתו גילה תופעות מרנינות של עזרה מזרים מבלי שפנה אליהם. מעשים שונים ריכזו את דעתו על מה שמכונה "הישראלי המכוער". בזקנתו גילה שלא כולם חצופים, נדחפים, אדישים לזולתם. הוא פגש אנשים טובים באמצע הדרך, מסייעים מיוזמתם ומושיטים עזרה לנזקק, והמקרים הללו חיממו את לבו.

רגע שנחרת בזיכרונו: הפעם הראשונה שחיילת קטנה קמה ממושבה באוטובוס והציעה לו את מקומה. הוא התבלבל, עמד נבוך, נדמה לו שהסמיק. הוא הודה לה וענה שהוא יכול לעמוד, אבל היא לא ויתרה לו עד שהתיישב.

רק לפני שבוע עצר בעיר אישה, הולכת ברחוב עם סל קניות כבד בידה, ושאל לכתובתה של חנות. היא התבוננה בפתק עם הכתובת, ואז אמרה: "נדמה לי שראיתי את החנות הזאת. בוא איתי," אחזה בזרועו והובילה

עד החנות, מרחק כמה פינות. הזקן אמנם זקן, אבל אינו מעורר רחמים, לכן היה זה פשוט מעשה של טוב לב.

*

Homo Kibutznicus

אלה היו אירועי טוב לב עירוניים.

אבל מה בקיבוצו? גם שם מתגלים מקרים כאלה, המעידים בכל זאת על טבע חיובי של האדם. אולי בכל זאת, אף שהם לוקים באי-אמירת שלום, הבוחרים בחיי קיבוץ עדיין נאמנים לשוויון ולעזרה הדדית. כנראה שנים של חינוך ואינדוקטרינציה אידיאולוגית אינטנסיביים (או בשפת אדם - הקניה מוגברת של עקרונות רעיוניים) משאירות עקבות כלשהן.

עם זאת האדם הקיבוצי איננו שונה מהאדם העירוני; עוד לא חל שינוי גנטי שיבדיל ביניהם. גם בקיבוצים ייתכנו מעשי פשע, אף שמספרם בטל בשישים לעומת השיעור שלהם באוכלוסייה.

בתנועת הנוער הלהיבו את הזקן בשאיפה ליצירת חברה מתוקנת, שבה ייווצר אדם חדש. העלייה השנייה חלמה להקים בארץ חברה סוציאליסטית. אפילו הרצל, ליברל ובלתי סוציאליסט בעליל, הטיף בחזונו הציוני לצדק חברתי ולשוויון זכויות לאזרחי המדינה היהודית העתידית. הזקן מודע לכך שאוטופיה כשמה כן היא, ומציאות היא מציאות. בכל זאת, מדינת ישראל היא בין המדינות המודרניות המתוקנות בעולם, והקיבוץ הוא אחד מהפלאים שלה. אבל בקיבוץ לא נוצר שום Homo Kibutznicus.

*

הקולקטיב

התקנות והחוק מגדירים את הקיבוץ כיישוב קולקטיבי שיתופי. השיתוף אמנם קיים, אך אינו חובק-כול. חבר הקיבוץ אינו שותף ברכוש שכנו.

למעשה, קיים בקיבוץ פרדוקס: רכוש הקיבוץ שייך במשותף לכלל חבריו, אבל אינו שייך באופן פרטני לאף אחד. חבר אינו יכול לממש את חלקו, למכור אותו או לקבלו לידי. אם יעזוב את הקיבוץ, יקבל מענק עזיבה, שהוא פיצוי הנקבע לפי מספר שנות חברותו בקיבוץ, כפי שמשלמים בעיר פיצויים לפועל שפוטר מעבודתו. אין קשר בין גובה מענק העזיבה לחלקו של החבר בצבירת הרכוש המשותף.

יצור מוזר, הקיבוץ.

*

חיי שותפות

בראשית שררה בקיבוץ תחושה אופורית בתחומי השותפות והשוויון. בערבים חברים ישבו קבוצות-קבוצות, שתו קפה ודנו בענייני אידיאולוגיה עד חצות הליל, חולמים יחד על העתיד לבוא. כיום חברי הקיבוץ אינם עוסקים עוד באידיאולוגיות. הם פרגמטיים, וחלומם הוא החלום הגלובלי של עושר – החלום המשותף לכול בעולם של ימינו.

פעם היה אפשר לזהות חבר קיבוץ בקלות על פי לבושו: כובע הטמבל הנודע, מכנסיים קצרים. לא עוד. הוא התברגן. כבר לא נראה כפרולטר, אלא כחבר מן המניין בשכבת הביניים.

*

בחירת קניין

ועדת המינויים הציעה לתפקיד קניין דווקא אותו – חבר חדש.

הוא התלבט, סירב והופתע ממספר הידיים שהורמו לבחירתו, רוב קולות גדול למענו, בהצבעה בשיחת הקיבוץ. נכון שכבר פעל בוועדות שונות בארגון אירועים, אך תמיד בתפקיד זוט, משני, מעולם לא בעמדה מרכזית. היה בטוח שלא העריכו את כישוריו, לכן נשארה בעיניו חידה לא מפוענחת כיצד הטילו עליו תפקיד חשוב כל כך כמו קניין הקיבוץ. הוא אף

לא התנדב מעולם לשום דבר. אם כן, כיצד קרה הדבר? עובדה. במשך שלוש שנים תמימות התרוצץ בתפקיד של קניין הקיבוץ.

*

הוֹסָפָה שֶׁל הַקְנִיין

עם מינויו לקניין קיבל אופנועית וְסָפָה עם כרכרה צמודה לצדה כדי שיוכל להביא בה כמה מהחפצים ומהמצרכים הקטנים שקנה, במיוחד את סרט הקולנוע השבועי.

*

משימה חשובה

כשהזקן עבד בקיבוץ כעגלון או קניין, כולם נהגו לברך אותו ב"אהלן" או ב"מה העניינים?", אבל כיום מתעלמים מקיומו. אפילו הילדים הכירו אותו אז. חברים היו עוצרים אותו, מבקשים שיביא להם מהעיר דבר זה או אחר, או סתם שואלים איזה סרט קולנוע יביא להקרנה באותו שבוע.

בנוגע לסרטים, נדמה לו שהבאתם מדי שבוע להקרנה בקיבוץ היתה משימתו המרכזית כקניין, כי הסרטים נגעו לכל אחד ואחת בקיבוץ. לנושא הזה איש לא היה אדיש, וספק אם דבר אחר בתקופת הטרומ-טלוויזיה היה מכנס יחד כל כך הרבה חברים. סרט הקולנוע השבועי הוקרן בחדר האוכל וקיבץ את כל אוכלוסיית הקיבוץ, מקטן ועד גדול, מכל הגילאים והשכבות, ממש כמו בחגים הגדולים.

*

מלאכת הקנייה

מלאכת הקנייה לא היתה פשוטה כלל וכלל. מצבו הכלכלי של הקיבוץ לא היה מהשפירים, ובארץ שרר משטר חמור של צנע. היה קשה להשיג מצרכים, בעיקר מוצרי מכולת. לצורך מילוי משימותיו נדרשו ממנו לא

מעט תושייה ויצירתיות. לרוב היה צריך לקנות בהקפה ולסמוך על כך שהגזבר ישלם בסוף החודש, לבל יאבד את האשראי. הוא עבד קשה, התרוצץ כל הזמן בחיפוש אחר ספקים ומציאות. היה חוזר הביתה מותש, באפיסת כוחות, אך נדמה לו שהצטער לסיים את תפקידו ולחזור לשגרה של עובד אפור בקיבוץ – פקק ללא אתגרים. ועם זאת גם לא שאף לגדולות.

שגרה, שגרה ועוד שגרה.

*

משלחת רוסית

ואם כבר דיברנו על תפקידים שהזקן מילא בקיבוץ, איך אפשר לדלג על התפקיד הייצוגי ביותר שמילא, כמארח המשלחת הרוסית שביקרה בקיבוץ?

עם הכרזת מדינת ישראל ופתיחת שגרירות ברית המועצות בתל אביב, פנו ממשרד החוץ לקיבוץ בבקשה לארח את הנספח החקלאי הרוסי. מדוע בחרו דווקא בקיבוץ, אין לזקן תשובה. המזכירות בחרה בו כמארח, מכיוון שגם הוא וגם אשתו דוברי רוסית רהוטה. כמו כן, דירתם, חדר אחד בבניין בנוי, היתה מהמסודרות בקיבוץ, כי אשתו הכישרונית, מעצבת מעולה מטבעה, חוללה פלאים במעט שהיה להם.

הנספח לחקלאות (אלגנטי, חייכני וידידותי) הגיע בליווי עוזר (רזה ופלגמט) ומזכירה (צעירה חיננית סימפטית, שמנמנת וממושקפת). התלוו אליהם שני נציגים ממשרד החקלאות הישראלי, שדמו לבלשים יותר מאשר לאנשי חקלאות, וכמובן הנהג – יהודי תימני גוץ בעל זקנקן, חובש כיפה וארבעת כנפי הציצית מציצות מהחולצה שלבש. יום קודם להגעתם הביא שליח דגל לאומי של ברית המועצות, שהונף על התורן המרכזי מול חדר האוכל.

המשלחת המכובדת הגיעה במכונית סטיישן ללא מאבטחים. אה, היו זמנים.

*

סקירה על הקיבוץ

אחרי שהות קצרה בחדר לשם היכרות וכיבוד (מהמטבח נשלחו קפה ועוגיות) התנהל הסיור במסלול המסורתי למבקרים בקיבוץ. קודם כול, לחדר האוכל ולמטבח, שהתגאו בסירי הנירוסטה החדשים החשמליים הענקיים שבו.

בהמשך התיישבו במועדון החברים הריק סביב שני שולחנות שהוצמדו זה לזה. הזקן, אז צעיר, סקר בקצרה ברוסית את תולדות הקיבוץ ואת מבנהו הארגוני. הרצאה כה מוצלחת לא נשא הזקן בחייו.

*

ביקור ברפת

בהמשך ערכו את הסיור המקובל בבתי הילדים ומשם עברו אל הרפת. היתה זו שעת החליבה. הרפתנים, ישובים על שרפרפים חד-רגליים המוצמדים לישבניהם על ידי שתי רצועות עור הקשורות לחגורה, חלבו ידנית את הפרות לדליים, ומהם שפכו את החלב לכדי מתכת, המרוכזים בחדר קירור, כדי להובילם למחרת לתנובה.

התנובה הממוצעת לפרה באותם הימים היתה כשלושת אלפים ליטר חלב בשנה. חוואי יהודי, עולה חדש מאוסטרליה, שמונה על ידי הסוכנות היהודית כמדריך לרפתני הקיבוץ, גער בהם: "איך אתם רוצים שהפרות יניבו חלב בלי לספק להן את חומר הגלם?" והכתיב תפריט תזונה חדש לפרות. בשדות הקיבוץ, במקום עשב רודוס החלו לגדל אספסת וסלק לפרות. בנו מתקנים לתחמיץ ורכשו מזון מרוכז, אמריקני. התוצאה לא

איחרה לבוא – התנובה השנתית הממוצעת לפרה עלתה מדי שנה בשנה ועברה את העשרת אלפים ליטר.

*

מלך ליום אחד

אחרי ארוחה דשנה ונוגדת את משטר הצנע, שהוגשה בחדר האוכל במיוחד עבור האורחים על גבי שולחן מכוסה מפה לבנה, יצאה כל החבורה לכיוון הפרדס בעגלה נגררת על ידי טרקטור-על-גלגלים.

שם הזקן, שהרבה לעבוד בצעירותו כ"פקק" עונתי בקטיף, עורר התפעלות בקרב האורחים והרשימים עמוקות בבקיאותו ובידענותו בפרדס. זאת היתה הרצאתו השנייה והאחרונה בחייו בשפה הרוסית.

אין ספק, היה זה יומו הגדול בקיבוץ של הזקן-הצעיר, מלך ליום אחד.

*

התייצבות בעת פקודה

תחום נוסף שהזקן גילה בו תושייה ואף התבלט בו היה התחום פוליטי. אף שמעולם לא התעניין בפוליטיקה, גיבש לעצמו דעות ייחודיות ושמר אותן לעצמו. הלכה למעשה, היה נאמן לקו הגנרלי ולקולקטיביות הרעיונית ששלטו ביד רמה בקיבוץ ונעלמו כבר לפני זמן רב. כיום כל אחד מצביע למפלגה הנראית לו, אבל אז הזמנים היו שונים, ובעת פקודה היה ממלא בכבוד את מה שהוטל עליו, כגון ביקורי הסברה ותעמולה בבתי עולים חדשים במעברות לקראת הבחירות לכנסת ולהסתדרות העובדים, וישיבה בקלפי כמשקיף ביום ההצבעה.

שיכנעו אותו פעם לקבל על עצמו את ניהול התעמולה של מסע הבחירות בסניף המפלגה באחד היישובים הקטנים בסביבה. כנראה הצליח בתפקיד, משום שבעקבות תוצאות הבחירות באזורו הזמין אותו מזכיר המפלגה בכבודו ובעצמו לשיחה במרכז המפלגה בתל אביב. הוא הציע

לו לעמוד בראש סניף המפלגה בעיר הגדולה השכנה לקיבוצו ואף הביע נכונות להעמיד לרשותו אופנועית וְסָפָה. ההצעה לא עניינה אותו.

הפעם בחר להתחמק מצו המפלגה.

*

עניין של השקפה

כבר נאמר שלדעת הזקן, הקושי הגדול ביותר בזקנה הוא ההשלמה עמה. לדעתו, קונספציה זו שרירה גם בתחומים אחרים בחיים. אם אדם נקלע למצב שלא ניתן לשנותו ואין ממנו מנוס – נכות, מפגע בריאותי, אובדן קרוב יקר – ההשלמה עמו אינה קלה, אך היא המוצא היחיד. אבל יכולת ההשלמה בעייתית וקשה עוד יותר כאשר מדובר בקונפליקטים בין דתות, בין קבוצות אתניות ובין עמים.

לכן אין הזקן דוגל נלהב במאבק למען השלום עם הפלסטינים. לראיה, חוזה השלום עם מצרים הוא הישג עצום וחשוב, אבל לא הביא את קירוב הלבבות, את הידידות ואת הדו-קיום המיוחלים. חוזה שלום הוא למעשה הסכם שביתת נשק שמתקיים כל זמן ששני הצדדים מעוניינים בו. הסכם אפשר להפר. שלום הוא בסך הכול פרק זמן בין שתי מלחמות, ומלחמה היא פרק זמן בין שני "שלומות"...

לדידו, מה שנחוץ הוא השלמה הדדית של כל צד עם קיומו של הצד השני, תהליך מייגע שאינו תלוי בדיוני משא ומתן החיוניים כשלעצמם. אבל השלמה כזאת כרוכה בשינוי מנטלי, פסיכולוגי, בעקבות שכנוע פנימי, לחץ חיצוני או שילוב של שניהם גם יחד. דוגמה? הקונפליקט בין לבנים לשחורים בדרום-אפריקה, האפרטהייד, שהסתיים בהכרה הדדית.

ומה בקשר ליחסי ישראל-פלסטין ויהודים-מוסלמים? אותו הדבר בדיוק. נדרשת השלמה והכרה הדדית.

*

האנטישמיות חיה ונושמת

לאחר אלפיים שנות שנאה, רדיפות, פרעות, רציחות יהודים והשואה היה נראה שהעולם הנוצרי השלים עם קיום היהודים. אבל האנטישמיות טרם נעקרה מן השורש. היא עדיין נושמת ומתגלה.

בפולין, לאחר תום מלחמת העולם השנייה, עשו פולנים פוגרומים ביהודים-שארית-הפליטה שיצאו ממחנות הריכוז ואף טבחו בהם.

כעבור עשורים רבים פנה הזקן, שחש צורך בקשר נפשי עם אבות אבותיו, לשגרירות פולין בתל-אביב בבקשה לעדכן את דרכו הפולני ונתקל בסירוב. עובדת שירותו כחייל במלחמת העצמאות גרמה לביטול אזרחותו הפולנית. ונשאלת השאלה אם ממשלת פולין ביטלה גם את אזרחותו הפולנית של קוסציוסקו תדאוש, גיבור לאומי פולני יליד וילנה, משום שלחם בשורות הצבא האמריקני במלחמת העצמאות של ארצות הברית?

*

נא לא להפריע לשינה

רק כשמזדקנים ואיש אינו פונה אליך, אתה מעריך עד כמה היית מאושר כשהפריעו לך ופנו אליך בכל מקום ובכל הזדמנות בעניינים שונים.

עניין הפנייה לבעלי תפקידים הזכיר לו סיפור על בנו הבכור. כשהיה בנו בן חמש, הוא נפל על פח ששיחק בו ונפצע קשה בפניו. היה צורך להסיעו בדחיפות למגן דוד כדי לתפור את החתך. השעה היתה חמש אחר הצהריים, והזקן רץ כמטורף לדירתו של סדרן הרכב לבקש מפתחות לרכב. כשהגיע נתקל בשלט גדול תלוי על הדלת: "נא לא להפריע – אני ישן". דמו עלה לראשו, והוא בעט בדלת כמה בעיטות שהרעידו את הבניין והצליחו להקפיץ את סדרן הרכב מתרדמתו.

הוא השיג את המפתחות.

*

תאונה מצערת

תאונה מצערת קרתה לאותו בן בכור, הילד השובב-שלא-היה-כדוגמתו. כשהיה בן שבע רכב על אופניו בשביל הראשי. המכסחת של טרקטורון שכיסח את המדשאה בקרבתו העיפה אבן קטנה, וזו פגעה בלחיו השמאלית. הוא צעק ונפל.

המכה גרמה שטף דם בעין, הדם הגליד, הקריש, נצמד למרכז הראייה והפריע לבנו לראות. באותם ימים לא היו בארץ אמצעים לסילוק הקריש, והבן התעוור לגמרי בעין אחת.

מלבד שתי התאונות המצערות האלה לא קרו עוד תקלות בגידול בנו הבכור.

*

מחזות משעשעים

הבן הבכור, הילד השובב-שלא-היה-כדוגמתו, לא גרם רק דאגות. הוא גם הופיע בילדותו כשחקן הראשי בכמה "מחזות" משעשעים.

"אבא, כל ילדי הגן נוסעים לתערוכה של חיל השריון בגני התערוכה. גם אני רוצה."

"בסדר, אבל לשם לא נכנסים עם מוצץ. תזרוק אותו?"

הילד הסכים, והם נסעו. באוטובוס ריצד צחוק שובב וחרשי על שפתיו של הילד.

"מה קורה לך?"

"לא הבאתי את המוצץ."

"אין דבר," הגיב האבא, "אני הבאתי אותו." הוציא מכיסו את המוצץ והראה לו. הילד החמיץ פניו כמי שעומד לפרוץ בבכי, אבל התאפק.

ילדים אחרים בגילו אהבו לישון עם בובות ודובונים, ואילו הוא, הילד השובב-שלא-היה-כדוגמתו, היה כרוך אחרי המוצץ, החזיק אותו בידו כמעט כל היום וכל הלילה ולא הסכים להיפרד ממנו.

בגני התערוכה קנה האב כרטיסים ולפני שער הכניסה, בכוונת מכוון, נתן את המוצץ לילד. הילד לקח אותו, התרחק והשליך אותו רחוק-רחוק... חסל סדר מוצץ!

"מחזה" שני שהבן כיכב בו: כל ילדי הגנים נסעו באוטובוס להר תבור לחזות במרוץ עממי של מאות רצים חובבים מכל הגילאים. בחניה ירד הילד מהאוטובוס ורץ לעשות פיפי. כשחזר גילה שכולם, גם הנהג, הלכו והשאירו אותו. נשכח.

הם חזרו לאחר שעתיים ומצאו אותו יושב רגוע על הקרקע, מול דלת האוטובוס. איש לא הבחין בחסרונו.

"לא בכיתי – חיכיתי. ידעתי שתחזרו."

והנה עוד סיפור. המורה השכירה בכיתה א' פנתה לזקן-הצעיר ולאשתו וביקשה מהם לערוך בביתם בירור בנוכחות בנם, הילד השובב-שלא-היה-כדוגמתו.

בשעות ה"הקמה", כך כינו את השעות שהילדים בילו בבית ההורים אחרי עבודתם, התיישבו ההורים, ילדם והמורה בסלון, והמורה, בלונדינית צעירה וחיננית, פתחה בהסבר, תוך דיבור המכוון לילד. הוא מפריע בכיתה, אמרה, מרעיש ועונה כשילד אחר נשאל, ועל ההורים לעזור לה להיטיב את התנהגותו.

המורה סיימה. הילד השובב-שלא-היה-כדוגמתו קם מהכיסא, התקרב למורה, הושיט את ידו וקירב את אצבעו לפניה. "עכשיו אני אגיד מה

שבלב שלי. את לא מורה טובה בשבילי – את רק שואלת ילדים שלא יודעים. אני מצביע בכל פעם שאני יודע את התשובה, ואותי את לא שואלת. אם תמשיכי ככה, אני אמשיך להפריע."

וסיפור שובבות אחרון: ההורים קנו לכל אחד משלושת ילדיהם, לבן ולבנות, קופת חיסכון בדמות פילון חרס עם חריץ בגבו להשחלת מטבעות. המסר היה "דין פרוטה כדין מאה" - היודע לחסוך פרוטה ידע לחסוך מאות.

יום אחד הזמין הזקן את בנו הבכור בן החמש לנסוע עמו העירה. הילד השובב-שלא-היה-כדוגמתו רץ לפילון שלו, פתח את הסגר בבטנו, רוקן ממנו את כל המטבעות לארנק בד קטנטן שהאם נתנה לו והכניס אותם לכיס.

בעיר שרר חום בלתי נסבל. כשעברו בקרבת גלידרייה שאל האב את בנו: "אתה רוצה לאכול גלידה?"

"אני רוצה", ענה הילד ולאחר רגע של מחשבה הוסיף: "אבל מי משלם?" בבית שילשל הילד השובב-שלא-היה-כדוגמתו בחזרה לחריץ של הפילון את כל המטבעות שלקח ממנו בבוקר. גלידה הוא אכל, ואת כספו החזיר לפיל.

*

הקיבוץ וברודוויי

אולי סיפורי הזקן יצרו רושם שבקיבוץ כל החברים חשים בדידות גדולה, ולא כן היא. בדידות העיר חריפה בהרבה, לא פשוט להיות בקרב המונים אדישים אחד לשני. הזקן נזכר בהרגשתו עת טייל עם אשתו בארצות הברית, בהולכם שניהם בשדרת ברודוויי בניו יורק בתוך נחלי בני אדם אלמונים הזורמים במהירות משמאלם ומימינם מבלי שאיש יזרוק מבט

לכיוונו. היה זה כאילו צעדו על גבי מסועים, נושאים המוני בובות אדם שמבטיהן מקובעים נכחם.

בעודם צועדים ראו אדם מבוגר, אם כי לא קשיש, שהחל להיכשל בצעדיו, התמוטט והשתרע על המדרכה בלי להראות סימן חיים. הזקן ניסה לגשת לעזרתו, אבל אשתו משכה אותו בשרוול, כאומרת: "אם איש אינו ניגש, אל תלך גם אתה."

לזקן עצמו קרה מקרה דומה בקיבוץ. הוא איבד את שיווי משקלו ונפל. הוא נאחז חזק במקלו בשתי ידיו והתיישב. מיד הופיעו מכיוונים שונים שתי חברות וחבר, התעניינו בשלומם ועזרו לו להתרומם. אכן, על אף מגרעותיו הקיבוץ שונה בתכלית מברודווין.

*

על בדידות וחברות

שאלת הבדידות והחברות עומדת לעתים קרובות במרכז הגיגיו של הפילוסוף שלנו. הוא קרא בזמנו מאמר של סוציולוג הטוען שבן אדם זקוק לשני חברים לפחות כדי שחיי החברתיים יהיו מאוזנים. איך הסוציולוג מגדיר חבר? חבר, לדידו, הוא מי שביתו פתוח עבורך, ואתה יכול להיכנס אליו לשיחת רעים על דא ועל הא ללא סיבה כלשהי וללא הודעה מוקדמת.

מצב כזה היה נפוץ ביותר בימי ראשית הקיבוץ. מובן שלא כולם היו חברים בלב ובנפש, אבל היחסים בין החברים התנהלו ללא מחיצות וללא דקדוקי טקס. היו שפע סיבות למפגשים: המקלחת המשותפת, חדר האוכל, שיחת הקיבוץ שהיתה מפגש שרוב החברים השתתפו בו, המועדון, הקרנת סרט הקולנוע השבועי, השכבת הילדים בבתי הילדים, העבודה (לחברי קיבוץ בלבד, בלי שכירים כפי שיש כיום).

הקיבוצים היו אז יישובים קטנים למדי. כאשר חבר היה מרתיח קפה על הפרימוס, מיד היו מתכנסים חברים וממלאים חדר צריף קטן. כל דיכפין

יבוא וישתה. לא פלא שבתנאים האובייקטיביים של אז כולם נפגשו עם כולם, כולם שוחחו עם כולם. היחד חגג. כיום השתנו הזמנים, השתנו המנגינות.

*

אחרון המוהיקנים

הזמנים השתנו, והקיבוץ גדל.

כיום הזקן נוהג להקדים צלצול לביקור בדירת אחד החברים. כלומר, על פי הגדרות הסוציולוג שצוטט קודם, החברים האלה אמנם חברי קיבוץ, אבל אינם נכללים בקטגוריה של שני חברים המאזנים את החיים החברתיים.

האם לזקן היו ויש חברים כאלה? בוודאי, אבל רצה הגורל, ורובם כבר הלכו לעולמם, והמעטים שנותרו מהווים חברה מכבידה עקב בריאותם הלקויה או עקב מצבם הנפשי.

לפעמים הזקן שלנו מרגיש כמוהיקני האחרון.

*

לקחת דברים בפרופורציה

אל נא תסיקו מהקטע הקודם שהזקן שלנו פסימיסט או עצוב. כלל וכלל לא!

הוא אינו מאבד את ההומור בשום מצב, וכפי שכבר נאמר, מגדיר את עצמו כריאליסט, המסתכל נכוחה על המציאות כפי שהיא. בנושא חברות, דעתו הנחרצת היא שהיא קיימת בקיבוץ מאז ומעולם, תלוי היכן ואיך. לדעתו, כך המצב גם מחוץ לקיבוץ.

היחד והאחוזה ששררו בקיבוץ שלו השתנו, אבל לא נעלמו. נחוץ חוש כדי לזהותם, ובנסיבות מיוחדות הם מתגלים במלוא עצמתן.

צעירים מתחברים בקלות. עד השנים הראשונות לאחר שירות החובה הידידיות פורחות. הזקן נהנה לראות על מדרכות הקיבוץ להקות צעירים הולכים בצוותא, צוהלים, מצחקקים ומדברים בקול רם.

נכון שלפעמים, בעקבות מהלך החיים, חברים מתמקדים בענייניהם, מתרחקים ולפעמים אף נפרדים לגמרי. עם הרחבת המשפחה הם מסתגרים בתוכה. העבודה והתפקיד משתלטים על תחומי העניין שלהם, אך לרוב קשרי החברות מהילדות ומהנעורים נשמרים לעד, גם אם על אש נמוכה יותר.

אבל יש להודות שכשמתבגרים חוג החברות הולך ומצטמצם. אמנם גם בגיל מתקדם ניתן להכיר אנשים חדשים ולרכוש ידידים, אבל נדיר ביותר ליצור חברות אמיתית חדשה.

*

ידידות נפש

לפני שנים מספר הכיר הזקן באקראי, בנסיבות מוזרות למדי, גמלאי עירוני שופע הומור וחוכמת חיים המבוגר ממנו בשנתיים, איש אשכולות, משכיל, עם עבר פוליטי עשיר. אלמן אמיד, שהתגורר בגפו בדירה מפוארת בשכונה יוקרתית בעיר. בסלון ביתו רבץ על שטיח כלב בולדוג ענקי, זקן מאוד, שישן רוב הזמן.

אין לזקן הסבר איך התפתחה הידידות ביניהם לחברות כה עמוקה. במשך ארבע שנים היו נפגשים בימי שלישי באופן קבוע במשך שלוש-ארבע שעות לשיחה על נושאים שונים לא מתוכננים מראש. העיקר, היה להם על מה לדבר.

הזקן היה נוסע לחבר באוטובוס, או שהידיד בא אליו לקיבוץ ברכבו הפרטי.

*

פרשה מבישה

בדיוק באותם הימים אירע הסכסוך האחד והיחיד של הזקן עם מוסדות הקיבוץ – עניין של מה בכך שפרטיו אינם חשובים. ומה שבכל זאת חשוב בפרשה: שנה שלמה, חרף פניותיו החוזרות של הזקן לקיים בירור בעניין, הוא לא התקיים, שכן המזכיר התחמק מלעסוק בו. הזקן איים להגיש תביעה לבית משפט. גם הפעם הבירור לא התקיים, והתביעה הוגשה לבית המשפט לתביעות קטנות.

הקיבוץ היה כמרקחה! מזכיר הקיבוץ גייס את כל כישוריו לגינוי הזקן בדף המזכירות ולקומם את החברים נגד החבר המפר את תקנות הקיבוץ. הזקן זומן לשיבת מזכירות ובדיון הודיע שאם תיקבע ועדה אד-הוק לבירור הפרשה, הוא מתחייב לקבל את מסקנותיה וימשיך מיד את התביעה. המזכיר לא נתן לאיש להתבטא וסיכם: "לא! קודם תמשיך את התביעה ואחר כך המזכירות תחליט מה לעשות." הזקן לא ניאות, והמשפט התקיים לאחר חצי שנה. השופט זיכה את הזקן – הוא הצדיק את כל טענותיו ואף הוקיע ברמז דק את התנהגות מוסדות הקיבוץ.

הזקן פירסם את פסק הדין בעלון הקיבוץ, אך איש לא התנצל, איש לא הגיב. לא המזכיר, לא הנתבע. אף אחד! מי אוהב את הצודק?

הוא סיפר לידידו העירוני את השתלשלות הפרשה והראה לו את פסק הדין. הידיד עיין באטיות ובקשב רב במסמך, קם ממושב, התקרב לזקן ונשק לו במצח. "אני גאה בך", אמר לו. "אתה אדם אמיץ בעל עקרונות, שאינו מוותר ואינו מתייאש, כל הכבוד!"

"מה אעשה בפסק הדין?"

"תייק אותו."

*

בזכות ידיד שהלך

חברו העירוני של הזקן לקה באלצהיימר. עם אשפוזו במוסד סיעודי חדלו הפגישות – לא היה בהן עוד טעם. הוא נפטר כעבור חצי שנה. המשפחה טרחה להודיע לזקן, והוא בא להלווייתו.

הוא ישב בפרגולה של בית העלמין והמתין להודעה על יציאת הלוויית חברו זיכרונו לברכה. הכרזת הרמקול על הלוויה אחרת הקפיצה אותו ממושבו. אישה שלא הכיר, מבית... בדיוק כשם משפחתו, מהעיירה ששמה כשם עיירת הולדתו! הוא מיהר אל קבוצת המלווים שהחלה לזוז והתעניין מה היה שם נעוריה של הנפטרת. כשנאמר לו, פלט מפיו זעקה: "הרי זאת אחותי!" - ופרץ בבכי.

התרגשות, בכי, חיבוקים. הבן והבת של המנוחה החזיקו כל אחד בזרוע של הדוד החדש ותמכו בו בצעדיו אחרי הארון של אחותו היחידה, שמשך חמישים וחמש שנה התגוררו זה ליד זה מבלי דעת.

אחייו ה"חדשים" של הזקן ובניהם שומרים על קשר עמו ומבקרים לפעמים.

עם תום מלחמת העולם השנייה חיפש הזקן לשווא במדור לחיפוש קרובים את שרידי משפחתו ואת שרידי העיירה שבה גר. בארץ חיפש אותם פעמים מספר ברישומים של משרד הפנים, אבל הוא העלה חרס בידו. הזקן לא ידע את שם המשפחה של אחותו האחת והיחידה, שכן היא נישאה וקיבלה את שם הבעל, ואפילו את שמה הפרטי לא ידע משום שהיא עיברתה אותו בארץ משיינדל ליפית.

הזקן ניסה לחלץ את סיפור הישרדותה במלחמה, אבל בניה ונכדיה לא ידעו דבר, לא הצליחו מעולם לדובב אותה בנושא. היא טענה שכל התקופה נמחקה מזיכרונה.

*

אדם לבד

הזקן עדיין ממשיך בהליכת הבוקר שלו, שקוע בהגיגיו הפילוסופיים. הרי, כאמור, מטבע הדברים יש בכל זקן משהו מהפילוסוף. הוא הירהר על ניכור הפרט בחברה המודרנית, גם בקיבוץ, ועד כמה הדברים מחמירים עם הזמן. הוא נתן את דעתו על הבדידות, שהרי כבר נאמר שלא טוב היות האדם לבדו. גם בקיבוץ.

האם קיים ניכור בקיבוץ בימינו? לדעתו, התשובה חיובית ושלילית גם יחד. ברמה החברתית, הקיבוץ סולידרי, ומוסדותיו דואגים לשלומם של חבריו ולרווחתם. ברמה האישית, החברים כפרטים עסוקים בענייניהם, והסולידריות מתגלה אצלם לפרקים, רק במצבים מיוחדים.

*

נוסטלגיה

לזקן יש נוסטלגיה לימים עברו, כשהקיבוץ נחשב למשפחה מורחבת וחבריו (members) היו גם חברים (friends). היו זמנים!

כיום הכול השתנה, אבל השינוי איננו רק לרעה. נוסטלגיה תמיד מייפה את העבר. אין יותר חדר אוכל, אין יותר שיחת קיבוץ, יש אספות קיבוץ מעוטות משתתפים, אין יותר מקלחת ציבורית, אין יותר לינה משותפת של הילדים, אפילו אין כמעט מפגשים במקומות העבודה, שכן רוב החברים עובדים מחוץ לקיבוץ, חוזרים מאוחר ומסתגרים בדירתם עם משפחותיהם.

אם זה המצב, היכן פוגש הזקן את חברי קיבוצו? אפילו בשבילים הם מעטים ביותר, כי רובם מתנועעים ברכב או בקלנועית. רק במרפאה הוא פוגש את תושבי הקיבוץ מכל הגילים, יושבים בצפיפות על הספסלים, בשקט, וממתינים לתורם. אפילו שם הם אינם נוטים לשיחה, וככל שהזמן חולף הזקן מזהה פחות ופחות פרצופים מוכרים, ואת הצעירים כמעט שאינו מכיר כלל. המרכולית, הסופרמרקט של הקיבוץ, הומה

חברים המתרוצצים עם פתק ביד לאורך השורות, טרודים באיסוף מצרכים. בתור לקופה אף תיתכן עמידה ממושכת ליד חבר מוכר עשרות בשנים ללא החלפת מילה. אין זמן לשיחת רעים.

ישנם כמובן המפגשים ההמוניים, אבל אפילו בהם אין קרבה: בחגיגות כל אחד מבלה עם משפחתו, ובהלוויות, להבדיל, כל אחד שקוע ביגונו הפרטי. במועדון החברים אמנם מתקיימים טקסים והרצאות, אבל הקהל ממחר להסתלק הביתה בסיומם. אומרים שבפאב של הצעירים האווירה אחרת, יותר עליזה, אבל זה כבר אינו מקומו של הזקן.

בדרכו חש הזקן כמי שמתהלך בעיר רפאים עמוסה לעייפה ברכבים חונים ובקלנועים ספורים הדוהרים על הכביש. הוא אינו רואה ילדים משחקים סמוך לביתם, הם בוודאי מרותקים לטלוויזיה או למחשב.

*

הרצאות, חברים, הרצאות

אפרופו התקהלויות, הזקן נזכר באירוע מרשים שהתרחש בזמנו. להבדיל מימינו, שבהם גם מרצים ואמנים המופיעים במועדון מתקשים להוציא חברים מבתיהם, חדר האוכל היה בזמנו צר מלהכיל את הקהל הרב שנהר אליו לשמוע הרצאה או לצפות במופע. כולם הגיעו, פרט לשומרי לילה ולרפתנים תורנים בחליבה. כולם באו להצטופף על ספסל חדר האוכל, טרום ימי הכיסאות. המאחרים נאלצו לעמוד ונשענו על קירות.

מצליחה במיוחד היתה הרצאה בנושא "חינוך להרגלי ניקיון בגיל הרך" שהעבירה סופרת ילדים ומחנכת דגולה. כולם, אפילו רווקים, גילו עניין בעצות ללימוד פעוטות איך לעשות קקי בסיר ולהיגמל מהחיתולים.

בתקופה ההיא הנושא העסיק מאוד את המטפלות ואת ההורים בקיבוץ הצעיר.

המסר העיקרי של המרצה היה שיש לפנות לילדים בשקט, בתוקף ובשכנוע פנימי. משך שנים רבות היה מסר האברקדברה הזה היה לאמרת שפר שגורה בקיבוץ.

*

ידיד על המדרכה

פתאום הרגיש הזקן טפיחה קלה על כתפו, סובב את ראשו באטיות וראה מאחוריו פנים מחייכות.

"היי, מה עניינים?"

"אתה רואה: עוד אני מתהלך..."

בחור זה היה פעם אחד מידידיו.

בחור? לא בדיוק. אדם מעל לגיל חמישים, אב לבנים ובנות, סב לנכדים. אבל יחסית לגילו של הזקן, עדיין היה בחור.

הם היו ידידים על אף פער הגילים. מה הסיבה? הדיג!

אין היכן לדוג בקיבוץ, אך בנסיעה של פחות משעה מגיעים לחוף ים שופע דגים. זיכרונו מתעתע בו, ואין הוא מסוגל להיזכר כיצד החל עניינו בדיג.

ליד העיירה הפולנית שבה נולד ובילה את נעוריו זרם נחל, והוא וחבריו היהודים בני גילו היו מגיעים אליו בקיץ להתרחץ ולהשתקשק ב. ברוב ימי השנה היה קר מאוד לבילוי כזה. ייתכן שבנחל הזה היו דגים. אך לא עלה על דעתו של איש מחבורתו לדוג אותם.

*

האיש שידע היכן המפתחות

בקיבוץ היתה חבורת משוגעים לדיג, שלושה חברים שלא זכור לו איך הגיעו לשיגעון הזה. כיצד הזקן-הצעיר התחבר אליהם? ובכן, באותם ימים הוא עבד בפרדס כעובד עונתי. לעובדי הפרדס היה ג'יפ מצ'וקמק בעל הנעה קדמית שנועד לאפשר הסעת עובדים לפרדס בימים גשומים שבהם חלק מהדרך הפך ביצה. הג'יפ היה נחוץ לחבורת משוגעי הדיג כדי להגיע לים בשבילים החוליים והפתלתלים הזרועים סלעים ובורות. הנסיעה היתה מסע הרפתקאות, חוויה.

הזקן-הצעיר היה מבוגר מחבורת הדייגים ולא התאים לחברתם, אבל הוא ידע היכן המחבוא של מפתחות הג'יפ, ולכן צירפו אותו לחבורה. למעשה, לא היה לו מושג במלאכת הדיג, אך הוא למד מהר. מאז ומעולם היה לו כישרון למידה מפותח.

חלפו להם השנים, והזקן-צעיר הפך זקן-זקן. גם בג'יפ כבר לא היה צורך, וכך נפלט מהחבורה. יום אחד נזכר בו אחד הדייגים ושאל:

"נדמה לי שהרבה זמן עבר מאז הפעם האחרונה שיצאת איתנו לדוג. תגיד לי: לא מתחשק לך לפעמים?"

"אולי כן, אך עיניך רואות כיצד אני נראה. אם היו לוקחים ומושיבים אותי עם חכה ופיתיונות על סלע בחוף הים, הייתי מוכן לבלות שם לילה שלם. אך מה אעשה, ואני זקן שבקושי זז."

"אני חושב שדווקא תיהנה איתנו, כמו בימים ההם. אל תהיה מופתע אם באחד הערבים נופיע אצלך לקחת אותך. זה יהיה כיף לכולנו."

*

איך להצליח בדיג

הדיג אינו ספורט פשוט כל כך כפי שנראה לאנשים שלא התנסו בו. נדרשים ידע, סידורים והכנות. דיג לילי דורש חכות, פיתיונות, דליים,

עצים למדורה, גריל, מי שתייה, קפה, פריטים נוספים לנוחיות הדייגים ורכב כמובן.

הכנת הפיתיונות היתה התמחותו של הצעיר שבחבורה. הוא היה מכין אותם על חצי חבית חתוכה לאורך המונחת על שכבת חצץ בגינה מאחורי קיר של ביתו. הבחור שפך לחצי החבית אדמה חולית מעורבת בטוף ובזבל יבש שאסף בחצרות של רפת הפרות, ובתערובת הזאת שרצו השלשולים. את הראשונים הוא אסף ממקום ביצתי, ומהם התרבו היתר. הוא כיסה את חצי החבית בלוח פלסטי כהוי, חצי שקוף. בעזרת שק יוטה שנפרש על המכסה ויסת את החום וכיוון את כמות האור. היה חשוב לשמור על הלחות ועל הרטיבות של האדמה. לשם כך בדק את מצב ה"חממה" לפחות פעמיים ביום, ולפי הצורך, התיז מים על האדמה עד שתהיה רוויה כנדרש ושינה את מצב כיסוי היוטה. העסק נראה פשוט, אך לגידול מוצלח של שלשולים נחוצים ידע, ניסיון והקפדה.

ניסיון והקפדה נדרשים לא רק בגידול שלשולים, אלא גם בבחירת העיתוי המתאים לדיג. לא כל עונה ולא כל לילה מתאימים לכך. צריך לדעת מתי הדגה מתקרבת לחוף, לעקוב אחר מזג האוויר, לדעת מה הם הטמפרטורה, רמת הלחות וכיוון הרוח ולבדוק את מצב הים ואת אור הירח. יותר מכול, נדרשים אינטואיציה, סבלנות ו...מזל!

לפעמים היו חוזרים עם סלים עמוסי שלל דגים ולפעמים רק עם סיפורים.

*

זר לא יבין זאת

בהגיעם אל החוף למקום שבו התרגלו לדוג, פרקו את הציוד וסידרו אותו לפי סדר קבוע. כל אחד ידע בדיוק מה מוטל עליו וביצע את תפקידו בזריזות ובשקט, בלי אומר ודברים. בחוף יפה השתיקה, די ברשרוש גלי הים המשתפכים אל החול.

לכל אחד היתה האחוזה הקבועה שלו - אחד הסלעים שבלטו מהמים - ועליו היה מתיישב כדי לדוג, מכונס בעצמו, כאילו הוא לבדו בעולם. לילה, ים, בריזה נעימה, חידלון חושים. פתאום משיכה ותנועה בחוט, ועוד דג לסל.

בלילה לא מעון השמים מתקשטים באינסוף כוכבים. מדוע בקיבוץ הם מסתתרים, ואילו כאן מתגלים במלוא הדרם ותפארתם? קשה לבטא במילים את החוויה הזאת. רק מי שהתנסה בה יבין אותה. זר לא יבין זאת.

*

דיג אוהב דגים?

מה לעשות כשחוזרים עם שלל רב? לא היה פשוט לאחסן את הדגים במקררי הקיבוץ. המקפיאים לא היו גדולים כל כך. והנשים לא תמיד הסכימו להכניס דגים למקפיא - בגלל הריח. כמה כבר אפשר לחלק לידידים ולשכנים? בקיצור, גם הצלחה היא אחת הבעיות של דיג חובבני. אם ההצלחה נפלה במקרה על חג או על אירוע המוני אחר בקיבוץ, הבעיה היתה נפתרת: הנה סיבה הולמת לצליית דגים על האש.

*

קפה על החוף

כאמור, הדייגים שלנו נהגו לקחת עמם לדיג ציוד לקפה, גריל ועצים, כי באמצע הלילה עשו הפסקת קומזיץ. לדגים מטוגנים על הגריל, כמו גם לקפה החם, היה טעם משובח. האש המרצדת ציירה על פניהם צורות משתנות שהקנו למסובים חזות סוריאליסטית.

השיחות קלחו על דא ועל הא, על ההוא ועל ההיא, סיפורים, בדיחות, רכילות, השתפכות נפש. הריטואל הזה היה גולת הכותרת של הדיג הלילי שלהם ושיא החוויה.

8:00

ביתו של אדם מבצרו?

הזקן המשיך בהליכתו. הוא אינו סובל את העובדה שבתי החברים מוקפים גדר חיה. הוא זוכר את גלי הביקורת שעוררה הגדר החיה הראשונה לסימון גבול מגרש. כאילו פצעו את הנוף המשותף של הקיבוץ בהכרזה קפיטליסטית בוטה - "שטח פרטי - הכניסה אסורה!"

בתחילה, כשהצמחייה היתה נמוכה, היה אפשר לטעון שמדובר בצמחיית נוי, כמו פרחי הגינות שקישטו את החצרות. אבל עם השנים גדרות הצמחייה הלכו והתרבו, התפשטו והשתלטו על אזורים שלמים. נוסף על כך, צמחיית הנוי הנמוכה, הנחמדה והמטופחת גדלה, התעצמה והגיע לגובה ולממדים כבירים היוצרים חומה בצורה ענקית שמקיפה את המגרשים וסוגרת אותם הרמטית. כנראה הדיירים חששו מעין רעה, כי מתקפת ברברים ומונגולים, כפי שהתרחשה בימי הביניים, לא היתה צפויה בקרוב.

אם כבר מזכירים את ימי הביניים, הזקן טרם ראה בשכונות המגורים חומות בנויות מאבנים מסותתות, אך אין לו צל של ספק שגם לזה נגיע, אם חברים ימשיכו לצבור הון וכסף עודף ימצא בכיסם. בינתיים מסתפקים בבניית גדר חיה "צנועה", בחומות עשויות מלוחות עץ ובמסגרות עץ מכוסות במחצלות או בבדי יוטה.

האנגלי נוהג לומר: "ביתי - מבצרי". בקיבוץ יש חברים שבשם השמירה על הפרטיות הופכים את ביתם למבצר סגור ומסוגר. עבורם ביתם אינו מבצרם הנפשי, אלא מבצר של ממש. הזקן מכנה את הבתים האלה "בתים אוטיסטיים".

המסתיר את ביתו מהעולם, מסתיר את העולם מביתו.

*

פלישת הגדרות החיות

עוד תופעה מרגיזה בגדר חיה: אם לא גוזמים אותה בתדירות גבוהה, צמחייתה פולשת לכיוון המדרכה וחוסמת את המעבר. הזקן מחזיק בדעה שמרנית שזכותו להתהלך באין מפריע על המדרכות שנסללו במסים המוניציפאליים שהוא משלם מכיסו, שכן בקיבוץ המופרט גם גמלאים משלמים.

*

מה מסתתר מאחורי החומה?

בביקורו בארצות הברית התרשם הזקן בעיקר מהאזורים הכפריים, שכונות שלמות של בתים פזורים על מדשאה אחת ארוכה, רצופה, ללא הפרדה בין המגרשים. נוף פסטורלי לעילא. וזאת דווקא במדינה קפיטליסטית ובחברה המקדשת את הפרטיות כערך עליון.

כך גם נראה הקיבוץ בשנותיו הראשונות, לפני אופנת הגדרות.

לעומת הנוף הכפרי האמריקני, האחוזות הפרטיות של אנשים חשובים, בעלי הון, בהוליווד מוקפות חומות גבוהות מבטון שמעליהן שרשרות תיל דוקרני ועמדות שמירה, כמו בבתי כלא של ממש. יש להניח שהחומות שומרות על מגרשי טניס, מדשאי גולף, ברכות שחייה, ארמון, נכסי עשירים של ממש. אך בקיבוץ?

*

רכבים עליד, קיבוץ

אנחה חרישית נפלטה מגרונו היבש.

המשיך בדרכו חזרה הביתה, בשביל צר שנראה אינסופי בעיניו, שילוב של זקנה ועייפות. צעד אטי אחר צעד אטי, כאילו נגרר.

פעם, ה"פעם" שרודף כל קיבוצניק ותיק, היה נוף הקיבוץ כולו משטחי דשא ענקיים, עצים ענפים פזורים פה ושם, מסתירים חלקית בתים.

הירוק היה הגוון השולט במרחבי הקיבוץ. כעת רכבים בקשת צבעים וכבישי אספלט שחור פוצעים את התמונה הכפרית הפסטורלית של פעם. רכבים חונים בכל מקום: רובם במפצי החניה החדשים בשולי הכבישים הראשיים, אבל אחדים גם בצדי השבילים, על הדשאים ותחת כל עץ רענן.

בקיבוץ אין מפקחי תנועה שרושמים דוחות. חבל!

*

הכשרה מקצועית

זהו סיפור של אחווה מהזמנים שלפני חומות הגדר החיה והרכבים. בתקופת מלחמת סיני, כשהממשל הצבאי עדיין שלט ביד רמה על התושבים הערבים בארץ, פנה לקיבוץ מחמוד יוניס, נציג ערבי בהסתדרות העובדים, בבקשה שיעניק הכשרה מקצועית לקבוצת נערים ערבים בני חמש-עשרה. הקיבוץ הסכים, ויוניס הביא חמישה נערים מכפרים שונים. שלושה סודרו בענפים חקלאים (רפת, מטעים וגידולי שדה), אחד במסגרייה, ואחד, נכה ברגלו, בסנדלרייה.

הזקן שלנו, אז צעיר, נקבע כמדריך שלהם, ומשימתו הראשונה היתה ללמד אותם עברית. הם רכשו את השפה במהירות מדהימה. בתחילה נפגש עמם מדי ערב, אבל לאחר כמה חודשים הצטמצמו המפגשים לפעם בחודש לשיחה על ענייני דיומא. הם דנו גם בקונפליקט בין שני העמים, והזקן היה מרצה להם את משנתו הרעיונית-פוליטית.

עם פתיחת מלחמת סיני נקלע הקיבוץ לדילמה – כל המשרתים במילואים גויסו לצבא, ובבית נותרו הנשים, הזקנים והטף וכן משוחררי

שירות צבאי. האם להשאיר את הנערים בקיבוץ או לשלוח אותם לכפרם? המזכירות כינסה שיחת חירום והוחלט להשאירם. בקיבוץ לא הצטערו על כך, כי הנערים לא הכזיבו, הם היו לעזר רב בימי המחסור. החריף בכוח עבודה במשק.

*

עבודה טובה

בחודשים הראשונים עקב הזקן מקרוב אחרי התנהלות הנערים ושוחח עמם מדי פעם. הנער מהמסגרייה סיפר לו שמתייחסים אליו יפה, אבל לא נותנים לו עבודות עצמאיות. הזקן ניחם אותו שהוא עצמו התחיל את דרכו בניקוי בתי שימוש ושאמו חינכה אותו שלא חשוב מה עושים, אלא איך.

"אתה יודע מה הכוונה בביטוי עבודה ערבית?" שאל את הנער.

"עבודה לא טובה."

"לא בדיוק. בימי הביניים העבודה הערבית נחשבה כמעולה, ובעלי מלאכה ערבים היו מבוקשים מאוד, גם בעולם הנוצרי. עשה עבודה טובה ויכבדו אותך."

שלוש שנות ההכשרה הגיעו לקצן, והבחורים חזרו לכפריהם, פרט לעובד במסגרייה, שהיה לרתך מעולה והמשיך עוד כעשרים שנה כעובד שכיר עד שחלה. הוא קנה רתכת קטנה ועסק בעבודות מזדמנות.

שנים חלפו, ובאקראי פגש אותו הזקן ברחוב, בעיר.

"עכשיו גמרתי להרכיב על גדר אבן של וילה סבכת ברזל דקורטיבית שיצרתי."

כשבעלת הבית שילמה לי, היא שיבחה את עבודתי. שמתי יד על החזה ואמרתי לה: 'זאת עבודה ערבית!'"

*

כבר בעשורו הראשון קלט הקיבוץ קבוצות של תושבים זמניים – נערים ונערות יהודים ומתנדבים ומתנדבות זרים.

"עליית הנוער" אספה נערים בני שלוש-עשרה עד ארבע-עשרה ממשפחות מצוקה ומעולים חדשים למסגרת חינוכית, "חברת נוער" שמה, שנמשכה חמש שנים. מהבוקר עד הצהריים הם למדו בשתי כיתות ואחר כך עבדו שעתיים בכל מיני מקומות.

כבר בשבוע הראשון חולקו הנערים למשפחות החברים – כל נער קיבל הורים מאמצים. הקשרים שנוצרו בין הנערים למשפחות היו מגוונים, כמובן. היו מקרים של קשר עמוק מאוד שנמשך עשרות בשנים, גם אחרי שהצעירים עזבו את הקיבוץ. כפי שניתן לשער, היו גם חתונות עם בנות ובנים של חברים. חלק מהזוגות נקלטו בקיבוץ, חלקם עזבו.

קבוצות אחרות של תושבים זמניים – המתנדבים הלא-יהודים מאירופה ואמריקה – באו לחצי שנה או שנה. תהליך קליטתם וקורותיהם בקיבוץ דומים למדי לאלה של נערי "חברת הנוער". המתנדבים הגיעו אמנם מבוגרים יותר, בגילאי עשרים לערך, ועבדו כשש עד שמונה שעות ביום. הם עבדו לרוב בעבודות העונתיות ההמוניות בחקלאות (עישובים, קטיף), פוזרו למשפחות מאמצות (גם כאן נוצרו דרגות משתנות של קשר), וגם אצלם נוצרו זיווגים ובעקבותיהם חתונות עם בנות ובנים של החברים. חלק מהזוגות נטמעו לגמרי בקיבוץ, חלק עזבו. רוב המתנדבים שמעו בקיבוץ הרצאות על יהדות ולמדו עברית, שהרי באו ארצה מתוך אהדה ליהודים ולישראל, ולעתים גם מתוך רגשות אשמה בעקבות השואה.

מקרה מעניין שהזקן זוכר: שתי אחיות מתנדבות שהתחתנו עם שני אחים בני הקיבוץ. זוג אחד השתלב בקיבוץ, הזוג השני ירד מהארץ.

רצוי לציין שרוב העוזבים לחוץ לארץ, בין שהיו זוגות מעורבים של מתנדבים ובני הקיבוץ ובין שהיו בוגרי חברות הנוער, גידלו את ילדיהם

כיהודים דוברי עברית וחזרו לביקורים של הסבים הביולוגיים או המאמצים.

*

הנערה המאומצת

הזקן ואשתו אימצו במשך השנים נער ונערה מ"חברת הנוער", ילדת חוץ מבית הספר היסודי וחייל בודד מהסדיר.

החייל בא במשך שלוש שנים לבלות את החופשות ואת החגים בבית הזקן ואשתו. הוא היה בחור אדיב ומנומס שהתחבב על המשפחה. מעולם לא סיפר דבר על משפחתו ועל עברו. עם גמר השירות בסדיר התחתן עם בחורה מבאר שבע ולא נראה יותר.

הנער שאומץ היה שובב שלא התמיד להופיע. זה כל מה שיש לספר עליו.

ילדת החוץ מבית הספר היסודי היתה קטנטונת מאוד – הציקו לה והתעללו בה בבית הספר היסודי העירוני והציעו להוריה לשלוח אותה לקיבוץ. היא התיידדה עם בתו הבוגרת של הזקן ובאה עמה לביתה – למעשה, היא היתה זאת שאימצה את המשפחה... בגמר בית הספר היסודי חזרה העירה ולא נראתה יותר.

הוריה (דרך אגב, גוצים גם הם) הופיעו פעם לביקור לאחר שנים רבות. סיפרו שאחרי שקיבלה וסת, עברה טיפול הורמונלי מסובך, גבהה ויפתה, נהייתה תמירה, סיימה את התיכון וקורס כלכלי באוניברסיטה והפכה לעובדת בנק בעלת משרה בכירה.

מי שבאמת התקשרה למשפחה היתה הנערה מ"חברת הנוער", נערה חביבה, בת יחידה של אלמנה בודדה, שבילתה כחמש שנים בבית הזקן, בשעות ההקמה. יום אחד היא פשוט נעלמה! הזקן גילה בדיעבד שעם קבלת הזימון להתייצבות בלשכת הגיוס נכנסה אמה לפאניקה, הוציאה

אותה מהקיבוץ מבלי להודיע לאיש וחיתנה אותה, בהיותה בת שמונה-
עשרה בלבד, עם מושבניק בן שלושים וחמש.

יום בהיר אחד דפקו בדלת. הזקן פתח. ואת מי הוא רואה לפניו? את
הנערה האבודה המאומצת שלהם, מלווה בבנה ובתה, שכבר היו בשנות
העשרים לחייהם. היא באה להכיר להם את "ההורים שלה בקיבוץ".

שישו ושמחו! איזו התרגשות! חיבוקים. נישוקים. זיכרונות. סיפורים.
הצצה בתצלומים שבאלבומים. ארוחת ערב קלה (קפה בחלב, צנימים
מרוחים בריבת תפוזי קנוטו תוצרת בית). האורחים חזרו לביתם, והזקן
ואשתו לא פגשו בהם שוב.

*

פרשת הפרד והסוסים

בימים שהזקן עבד כעגלון בקיבוץ הוא היה אחראי לפרד. הבהמה הזאת
ממושמעת וצייתנית כשהיא רתומה לעגלה, אך באורווה היא פראית
ומסוכנת. הפרד החופשי, לוחם חירות עז נפש, לא נתן לאיש להתקרב
אליו. הזקן היה אחד החברים היחידים שהעזו לגשת אליו ולהכניס את
המתג לפיו כדי לרסן אותו ולהרכיב עליו את הרתמות. לכן אין הזקן מבין
כיצד הצליחו לגנוב אותו מהאורווה עם עוד שני סוסים שהיו שם, על אפם
ועל חמתם של השומרים שהסתובבו במשק ועל אף שער הקיבוץ הנעול.

העקבות הובילו לעבר הגבול. כנראה הגנבים היו בקיאים במלאכתם,
וייתכן שכבלו את הבהמות בחבלים ומשכו אותן. ואולי רכבו על הסוסים
ללא אוכפים, שנותרו בחדר הסמוך והנעול שממנו לא נגנב ולא כלום.

מי יודע איך ומה קרה?

*

בעלי חיים בקיבוץ

מאז הגנבה לא נראו יותר סוסים ופרדות בקיבוץ. הולכי על-ארבע היחידים הם כלבים, חתולים וכלי רכב. לעתים מתגלים עכברים ונמיות, אך אלה אינם דיירים חוקיים מן המניין. במשק הילדים יש כמובן בעלי חיים: חמור, סוס פוני קטן, עזים וכבשים, ארנבות ומינים שונים של עופות. קיבוצניק שנחוש לראות בעלי חיים יצטרך לבקר במשק הילדים או לנסוע לגן החיות בעיר.

*

חיי כלב בקיבוץ

בקיבוץ מסתובבים כלבים רבים מכל גודל וגזע, מפקינז ללברדור, מרועה גרמני לבולדוג אנגלי. קיבוץ גלויות של כלבים. כלבים אלימים נמסרים ל"צער בעלי חיים", לכן אלה המסתובבים הם שקטים, חופשיים ובעלי מודעות גבוהה לחשיבותם ולזכויותיהם. בקיבוץ אין כלבים שוטים. לכל חבר כלב.

בראשית ימי הקיבוץ היה רק כלב יחיד, כושי שמו, כלב ענק שחור כפחם, נעים הליכות וחביב על כולם, ילדים וחברים כאחד.

בימי ילדותו של הזקן, בפולין, היהודים פחדו מכלבים. כילד, הוא לא העז להתקרב לכלב. אבל שלושת ילדיו התגלו כחובבי כלבים מובהקים ותמיד הביאו עמם כלב הביתה. בלית בררה, ההורים התרגלו...

הזקן מוצא את הניב "פני הדור כפני הכלב" תמוה (לדעתו, נכון יותר "פני הכלב כפני הדור"), הרי הכלב כולו נאמנות וחיבה למתייחסים אליו יפה.

מראה כלבים יושבים בשורה בכניסות למרכולית ולמרפאה, ממתנינים בסבלנות לבעליהם, משעשע את הזקן. לו זה היה תלוי בזקן, הוא היה נותן להם להיכנס וקושר את בעליהם בחוץ.

*

חתולים בקיבוץ

עם חתולים הסיפור שונה: ישנם הביתיים, שלא יוצאים מביתם, וישנם גם חסרי הבית.

מדי בוקר מתייצב במרפסתו של הזקן חתול אפור, ענק ומגושם, שאינו מתקרב לאיש ואינו מרשה לאיש להתקרב אליו. הוא מתגנב למקום, כמו חיית טרף מתנועעת בערבה, ומביט בחשדנות סביבו. בא לאכול את מנת האוכל שהפיליפינית מכינה לו בצלוחית קבועה. לפי מראהו וממדיו נראה שהוא נהנה גם מספקי מזון אחרים.

*

קיפודים ושועלים

הזכרנו עכברים ונמיות. בעת העלייה לקרקע להקמת הקיבוץ היו בסביבה קיפודים ושועלים. לדיירי הבתים החיצוניים עדיין מזדמן לעתים רחוקות לראות לפעמים איזה שועל, אך הקיפודים נעלמו כליל – הזקן מניח שחברים זללו אותם. ישנם חובבי בשר קיפוד צלוי על גריל, ובתקופת הצנע בארץ היו חברים שגידלו ארנבות למאכל. הזקן יודע שישנם כאלה שמוכנים לאכול כל יצור שזז: חרקים, זחלים, חיות ימיות, הכול. כמו התאילנדים והסינים. הוא לא! מכניס לפיו רק מאכלים שאכל אצל האם בפולין.

*

נתחי בשר קשים

בטיול קיבוצי מאורגן למאהל בדואי בנגב הוגשו לאורחים מגשי נחושת עגולים גדולים ועליהם נתחי בשר קשים לאכילה ובעלי טעם מוזר, צלויים על גחלים. לקינוח הוגשו ספלוני קאווא חריפה כיד המסורת.

בדיעבד, נודע לזקן שאכל בשר גמל – הוא מוכן להישבע שאפילו לא חשד.

*

הטוב בנחשים

נחשים לא היו בקיבוץ, אבל לוכד נחשים - היה גם היה. וכזה הוא הסיפור. בשולי הקיבוץ היה ואדי עמוק שהפריע לפיתוח היישוב, והיה הכרח דחוף למלא אותו. הקיבוץ הודיע לקבלני בניין שמותר לשפוך שם אדמה והריסות בתים, בתנאי שלא יהיה בהם חומר אורגני כצמחייה, אשפה וזבל. תוך חודשיים התמלא הבור, ואז החלה פלישת נחשים לשכונות. לא מדובר באלפים, אך שניים-שלושה נחשים הספיקו – פלישה היא פלישה.

באחד הערבים פתח הזקן את דלת הכניסה לביתו, ועל המדרגה רבץ לו נחש כרוך סביב עצמו. הוא טרק מיד את הדלת ורץ לטלפון להזעיק את לוכד הנחשים. "בוא מהר, יש נחש בדלת!". לוכד הנחשים הגיע מיד, רכוב על אופניים, התקרב לנחש, תפס אותו בצווארו והרים אותו כדי לבחון אותו מקרוב. נחש שחור, סנטימטר עוביו, כחצי מטר אורכו.

"זה לא נחש ארסי", פסק והשליך אותו כמה שרחוק. הנחש, חופשי, הסתלק לשיחים, תוך פיתולים מהירים.

"נחש הטבעות", הסביר, "מועיל לחקלאות. טורף נברנים מזיקים."

הזקן הנדהם פלט: "הטוב בנחשים הרוג!"

לוכד הנחשים התבונן בזקן כאילו הוא פרימיטיבי: "אז למה לא הרגת אותו?"

*

זקן פאקיר

חה-חה-חה... שהוא, הזקן, יהרוג? הוא, שבדומה לפאקיר הודי אינו מסוגל להרוג זבוב? זאת, כמובן, רק אמירה שגורה לתפארת המליצה, כי אין הוא מהסס להוריד פליק "פאטש וגמרנו" על זבוב או על יתוש מטרידים. אך בחרקים וביצורים אחרים לא יפגע. לא הוא!

*

לא תרצח

בהיותו ילד הלך עם אמו לשוחט כדי לשחוט תרנגולת. בחזרה הביתה אמר לאמו: "למה לשלם לשוחט? בפעם הבאה תני לי את התרנגולת, ואני אהרוג אותה."

תגובת האם היתה מיידית, ישר ולעניין: סטירה מצלצלת באוזן.

לא כאב לו כלל, אך הוא קלט יפה את המסר, שאין לשמוח על הרג בעל חיים. מאותו יום לא חש יותר בחשק להרוג. הדיבר "לא תרצח" נחרת היטב בתודעתו.

*

התפלספות בנושא השינויים

מאז תקופת הפרד והעגלה חלו שינויים מפליגים בתחום התחבורה בקיבוץ. השינויים שחלו בקיבוץ כה מרחיקי לכת, שהם גדולים אף מאלה שעברו על גופו של הזקן מאז לידתו. הפילוסוף שבו מזכיר לו שהחיים הם בסך הכול מחזור: נולדים, גדלים, מתפתחים, מתבגרים, מזדקנים, הולכים לעולם שכולו טוב וזהו! נגמר!

האם גורלו של הקיבוץ יהיה דומה? הזקן בטוח שלא. ידוע לו שבטבע מה שמתחיל מסתיים, ומה שנולד מת. הכול עניין של זמן. הקיבוץ אמנם נולד, גדל, מתפתח, מתבגר, אך בינתיים איננו מזדקן, אלא משתנה, מחליף את דמותו, מתחיל נעורים חדשים וממשיך בדרכו, רענן. כך ברוב

הקיבוצים. תהליך מקביל מתרחש בעולם במסגרות אנושיות אחרות, שהם מקבץ של בודדים: מדינות, חברות והתארגנויות שונות.

התקדמות הרפואה האריכה את תוחלת החיים של בני האדם, אך יצורים חיים אינם מכונות – לא ניתן להחליף אצלם את כל המתבלה, אף שניתן, כידוע, להשתיל איברים מסוימים. על פי חוק האבולוציה של דארווין, מצבור מינים וגזעים של יצורים חיים יכול להמשיך ולהתפתח. קפיאה על השמרים פירושה ניוון, חידלון, מוות.

זה סוג ההגיגים הפילוסופיים של הזקן.

*

תקנות ואורחות חיים

מה שסייע להתחדשות קיבוצו של הזקן היה הסדר חובות עם הבנקים שהתקבל אחרי משא ומתן ממושך. ההסכם הסיר מהקיבוץ את טבעת החנק של תשלומי הריבית, שמנעה ממנו את העלייה על דרך המלך, והקיבוץ החל לגייס תקציבים ממקורות שהיו חסומים לפניו. פרויקטים שהוקפאו במשך שנים הופשרו.

במיוחד חלה תזוזה בבנייה החדשה, שאיפשרה לקיבוץ לפתוח את שערו לקליטת הנכדים הרבים שחפצו להצטרף אליו. גל הקליטה ההמוני הצעיר את ההרכב הדמוגרפי של האוכלוסייה. הזקן מעריך שכיום יותר ממחצית תושבי הקיבוץ בני פחות מארבעים.

מדוע היה כל כך קשה להגיע להסדר החזר חובות עם הבנקים? משום שהריבית הקצוצה שגבו עניינה אותם יותר מפירעון החוב. לא רצו לשחוט את התרנגולת שהטילה עבורם ביצי זהב.

*

הפרטה בקיבוץ

אחד השינויים המהותיים שהתרחשו בתהליך התחדשות הקיבוץ היה חלוקתו לשני מגזרים נפרדים: הקהילה, הכוללת את האוכלוסייה ואת מוסדותיה, והמשק, המאגד את המפעלים הכלכליים שהפכו לחברות בע"מ בניהול עצמי. המפעלים הם אמנם רכוש של הקהילה, לעתים בשיתוף עם גורם חוץ, אך הקהילה אינה מנהלת אותם ואינה אחראית להם.

*

רכב בקיבוץ

נחזור לענייני התחבורה, שטח שבו חלה בקיבוץ המטמורפוזה הבולטת והמשמעותית ביותר. מאז הפך עם העגלה זרמו מים רבים בירקון... הן הזקן והן הקיבוץ עברו כברת דרך, התקדמו, כל אחד בדרכו, שלב אחר שלב, עד שהגיעו הלום, למצבם הנוכחי.

לא נאריך בסקירת כל שלבי התקדמות התחבורה: המשאית הראשונה (הטראנטע הישנה והמהוללת, הזכורה לטוב), הרכב הפרטי הראשון, הסוסיטא, בשירותו של מי שהיה בעת ובעונה אחת בא-כוח, הגזבר והקניין, ועוד ועוד.

עם הגידול במספר כלי הרכב מונה סדרן לטפל בתחום הרכב. לימים תפח התפקיד ההתנדבותי והתרחב למשרה מלאה, עם משרד ומחשב בעל תוכנה מיוחדת לניהול תחום זה.

בתחילה, בעל תפקיד שהשתמש ברכב היה צריך להעמיד אותו אחרי שעות העבודה לרשות החברים המעוניינים. היה עליו להחנות אותו במגרש החנייה עם מכל דלק מלא ולתלות את המפתחות במקום המיועד לכך. בעיות בנוהל זה התעוררו לראשונה עם החבר הראשון שיצא לעבוד מחוץ לקיבוץ וקיבל רכב מן החברה שהעסיקה אותו. לפי כתב הביטוח של הרכב רק לו היה מותר לנהוג בו. מאז מספר כלי הרכב

הצמודים הלך וגדל, וכיום רק כעשירית מצי הרכב הגדול שבידי החברים עומד לרשות סדרן הרכב אחרי העבודה.

האוכלוסייה הוותיקה גם היא נוהגת, אף שמעטים עדיין מחזיקים ברישיונות נהיגה. לרובם יש קלנועים חשמליים לנסיעה ברחבי הקיבוץ. לזקן שלנו אין – הוא מתעקש ללכת ברגל, גם אם קשה לו, משום שהקרדיוולוג הזהיר אותו שאם תהיה לו קלנועית, יפסיק ללכת.

בתחילה היו הוצאות הנסיעות של החברים, גם של הרכב וגם של הנסיעות באוטובוס, על חשבון הקיבוץ. הקופה החזירה לחבר את דמי הנסיעה תמורת הכרטיסים המשומשים. השלב הבא היה הקצבת מספר קילומטרים לחודש לכל משפחה. מי שחרג שילם את ההפרש מתקציבו האישי. כיום סידור הרכב מופקד, למעשה, בידי משרד ממוחשב להשכרת רכב לחברים, והתשלום נקבע לפי מספר הקילומטרים ושעות השימוש.

*

תעלולי צעירים

בענייני רכב שררה מאז ומעולם רגישות מיוחדת אצל החברים. הנהגים נדרשו להקפיד על הכללים. בשביל המרכזי הרחב, מטר וחצי רוחבו, מותר היה לנסוע רק לצורך פריקה והעמסת חפצים. לאחר מכן, כאמור, היו חייבים להחנות את הרכב במגרש החנייה הראשי, ורוב הנהגים שמרו על ההוראה. עם הגזבר, לעומת זאת, התעוררו בעיות. הוא התעקש להחנות את הרכב מול כניסת ביתו; לא היה לו נוח לסחוב הלוך ושוב את תיקו הכבד העמוס בניירת. למען ההגינות יש לציין שהזקן סבר שיש משהו בטענתו. באחד הערבים החשוכים, בזמנים שלפני התקנת תאורה בחצר, הגיעו כמה נערים מהמוסד החינוכי עם מלגזה ענקית שיכולה להעמיס משאות כבדים ועם ארבע חביות גדולות. הם הצליחו להעמיס עליהם את רכבו של הגזבר... הזקן לא בטוח שהגזבר למד את הלקח, אך זכור לו היטב זעמו והמהומה שעורר.

*

כבישים שתי וערב

מה שהיה פעם, היה. כיום ישנם בקיבוץ כבישים בעל שני נתיבים דו-כיווניים עם מפרצים רבים לחנייה ועם מדרכה להולכי רגל, החוצים את הקיבוץ שתי וערב. אם אדם זר יצנח במקרה באמצע הקיבוץ, יחשוב שהגיע לשכונת מגורים יוקרתית בעיר.

הזקן זוכר איך לעגו לנשיא המדינה שמעון פרס כשאמר לפני יובל שנים, שלא רחוק היום ולכל פועל בישראל יהיה רכב. הזקן אינו בקיא במה שמתרחש בנדון במדינה, אבל לדעתו הנבואה עומדת להתגשם במלואה בקיבוץ. מלבד זקנים כמותו שכבר אין ברשותם רישיון נהיגה, ברשות רוב החברים יש רכב, לעתים רכב שניתן בגלל תפקיד במקום העבודה, ולעתים רכב פרטי שנרכש בכספו של החבר. ישנן אף משפחות עם שני כלי רכב, לאישה ולבעל, וכמעט לכל הצעירים שסיימו את השירות הצבאי הסדיר יש רכב פרטי. ואיך אפשר אחרת? הדורות החדשים של חברי קיבוץ אינם יודעים מה פירוש לנסוע באוטובוס או לגשת ברגל מביתם לדואר או למרכולית.

*

נסיעות לחוץ לארץ

אם מדברים על רכב ונסיעות, נוסף כבדרך אגב כמה מילים על הנסיעות לחוץ לארץ. גם בתחום זה חלה התפתחות מדהימה. בעשרים השנים הראשונות לקיומו של הקיבוץ נסעו חברים לחוץ לארץ רק בשליחות תנועתית או, במקרים מיוחדים, על חשבון המשפחה. עם הנהגת מימון הנסיעות על ידי הקיבוץ יצאו לחוץ לארץ מדי שנה ארבעה-חמישה זוגות חברים על פי התור בוותק (המצאה קיבוצית: ניקוד שהוא מיזוג של גיל ומספר שנות חברות בקיבוץ). לאחר שכל הזכאים נסעו, התחיל סבב

חדש. זה קרה מדי כ-12 שנים. כעת, כשהנסיעות הן על חשבון החברים, יש הנוסעים אפילו פעמיים בשנה. בשנים האחרונות הרשה לעצמו הזקן שלנו לטייל עם אשתו בחוץ לארץ מדי שנה בקבוצה מאורגנת לגיל הזהב, עם מדריך ורופא. לשם השוואה, נאמר שבתקופת טרום ההפרטה, חמישים שנותיו הראשונות בקיבוץ, נסע לחוץ לארץ פעמיים בלבד.

*

תחליפי חוץ לארץ

אם סיפרנו על נסיעות מעבר לים, רצוי לציין שבשנים הראשונות, בתקופה שהקיבוץ עדיין לא איפשר נסיעות לחוץ לארץ, נמצאו תחליפים: טיולים ברחבי הארץ, החלפת דירות עם קיבוץ אחר או מגורים בבית שוועדת נופש שכרה בעיר והעמידה אותו לרשות משפחה לשבוע ימים. בנוגע לטיולים בארץ, ועדת התרבות יזמה טיולים מאורגנים לרוב חלקי הארץ. הזקן ושאר חברי הקיבוץ חרשו את כל המדינה, ממטולה ועד אילת. שלושה מהטיולים נחרתו עמוק בזיכרונו של הזקן: למצדה, לסיני ולמצרים.

*

טיול למצדה

הטיול למצדה, הטיול הראשון שהקיבוץ אירגן, היה מבצע רציני. היה זה יום שישי אחר הצהריים, ועל ארגז הטרנטע הותקנו ספסלים. מאה חברים וחברות הצטופפו עליה ועל משאית נוספת ששכרו ויצאו לדרך.

מצדה היתה אז בחדשות, בגדר סנסציה, לאחר שמשלחת של ארכיאולוגים גילתה בהר את מקום המבצר האחרון של המורדים היהודים נגד הרומאים וחשפה שרידי מבנים של הנצורים ושל מחנות הצרים. העלייה להר בשביל הצר שנפתח לא מכבר, שביל הנחש, היתה הרפתקה של ממש. את הקטע העליון טיפסו בסולמות חבלים.

כשהגיעו אל הרמה, החלה לרדת החשכה. כולם התמקמו קרוב לצלע המזרחית של ההר כדי לפרוש את השמיכות שהביאו ללינת לילה. אחר כך התיישבו במעגלים סביב מדריך הטיול ושמעו מפיו סקירה על תולדות מצדה.

*

זריחת החמה במצדה

השכם בבוקר, בשעת דמדומים, העיר מדריך הטיול את כולם והעמיד אותם עם הפנים למזרח לחזות בזריחת השמש, הנוסקת מאחורי הרכס של הרי אדום המשתקפים במימי ים המלח. בים ובשמים התחלפו הצבעים. המראה היה עוצר נשימה!

בעוד החברים השתהו, מוקסמים מהוד החיזיון המרהיב, פתח מדריך הטיול בקריאה בקול נרגש מתוך ספרו של יוספוס פלאביוס "תולדות מלחמות היהודים עם הרומאים". הוא הקריא את נאומו האחרון של אלעזר בן יאיר, מפקד המוצב, שהוביל להתאבדות הקנאים כדי להימנע מנפילה בשבי הרומאים. לא ניתן לתאר במילים את גודל המעמד!

*

תפוזים בסיני

הטיול לסיני התקיים לאחר מלחמת ששת הימים, עם קבלת האישור מהצבא.

הספסלים של הטראנטע היו צרים מהכיל את המשתתפים, ומתחתם הניחו קופסאות מזון לארבעה ימים. למקרה הצורך צירפו את הג'יפ של הפרדס כליווי. ביום השני היה זה דווקא הג'יפ שהתקלקל (הלך לו המנוע), והטראנטע נאלצה לגרור אותו לכל אורך הטיול.

היא נשפה וגנחה, אך החזיקה מעמד בגאווה, עד שלבסוף התחממה מדי וסירבה לזוז. "נצטרך להמתין שהמנוע יתקרר," פסק נהג הג'יפ, ג'ינג'י בעל תושייה ושופע המצאות. הוא שלף מהכיס את אולרו, לקח תפוז מהצידה לדרך, ביתר אותו לשניים והלביש את אחד החצאים על הקרבורטור הלוהט. המשאית חזרה לאיתנה ונסעה. למעט תקלה זו, הכול התנהל למישרין. טוב שהביאו הרבה תפוזים...

*

לא היה צמא...

אל עריש, אבו עגיילה, קונטרה, תעלת סואץ, אבו רודס, מכרות הנחושת, שארם אל שייח', נואיבה, קדש ברנע, סנטה קטרינה, הר משה, טאבה - אלה רק כמה מהאתרים שביקרו בהם. הזקן מעריך שהמרחק שגמאו בארבעת הימים היה גדול ממסע ארבעים השנה של העברים ביציאת מצרים.

בדרך הביתה, לפני באר שבע, חש הזקן-הצעיר שהוא מאבד את הכרתו ונרדם.

אחות המרפאה, שישבה במקרה לידו, הבחינה בכך. היא תחבה כפית מים לפיו והכריחה אותו ללגום כפית ועוד כפית. בבאר שבע סתה המשאית מדרכה ונעצרה בבית החולים סורוקה. הובילו את הזקן למיון. קבעו שהתייבש וחיברו אותו לאינפוזיה כדי לספק לו נוזלים. אמרו שלא שתה מספיק מים בטיול. הוא טען שפשוט לא היה צמא...

*

ביקור במצרים

לאחר הופעת אנואר סאדאת בכנסת וחתימת הסכם השלום ישראל-מצרים אירגן קיבוצו של הזקן טיולי קבוצות של ארבעים חברים וחברות למצרים. נסעו בטראנטע המנוסה עד התעלה, ושם חיכה להם אוטובוס תיירים מצרי מודרני, ובו מדריך ומלווה חמוש, מצריים גם הם.

הם ביקרו בסואץ ובפורט סעיד. בקהיר היו במוזיאון המפורסם, בעיר המתים, בשוק, באוניברסיטת אל-אזהר. ביקרו בפירמידות בגיזה, בפירמידת המדרגות סקרה, בעמק של קברי הפרעונים. נסעו ברכבת למקדש קרנך ולסכר אסואן. הפליגו בסירת פלוקה על נהר הנילוס.

בקהיר, בחצות, יצאו הזקן וכמה חברים לסיבוב. קבוצה גדולה של צעירים זיהתה את הישראלים, נופפה להם בידיהם ובירכה בקול רם בעברית, "שלום, שלום".

*

בית נופש בחיפה

פטירת הורי אחד מחברי הקיבוץ שגרו בחיפה, בהדר הכרמל, איפשר לוועדת הנופש להעמיד, לפי תור, את דירתם המרוהטת והמסודרת לרשות החברים לשבוע נופש. בהגיע תורם של גיבורנו ואשתו, הובילה אותם מכונית סוסיתא עד הבית החיפאי. המכונית היתה עמוסה בארגזי תנובה עם מצרכי מזון לכל השבוע שהמטבח הכין עבורם. הסוסיתא גם החזירה לקיבוץ את הנופשים מהשבוע הקודם ואת ארגזיהם הריקים. לא נלאה את הקוראים בסקירת כל המקומות המעניינים שהזקן ואשתו ביקרו בהם, כמקובל על תיירים בעיר. היה זה שבוע נפלא.

*

חילופי דירות

בתקופת החופש הגדול נהגו בקיבוץ להקים קייטנה בבתי הילדים. במהלך החופשה החליפו ילדי בית הספר מגורים עם ילדי קיבוץ מאזור אחר לשבוע של נופש וטיולים. לאחר אחת הקייטנות הציעו האורחים הקיבוצניקים המרוצים סידור של חילופים גם למבוגרים: החלפות דירה בין חברי שני הקיבוצים לנופש משפחות של שבוע ימים הכולל ארוחות בחדר האוכל. ההסדר פעל כשורה במשך שנתיים, וכך התאפשר לזקן ולאשתו, בצעירותם, לבלות שבוע של נופש וטיולים בגליל העליון. הקיבוץ העמיד לרשות הנופשים את מכונית הסוסיתא. היה זה עוד שבוע נפלא!

*

נופש בירושלים

על לוח המודעות של הדואר נתלה פתק מטעם המזכירות, ובו הצעה של משפחה מירושלים לחילופי דירה למשך שבוע ימים. הזקן-לעתידי שלנו ראה בכך הזדמנות להכיר את עיר הבירה, רשם את מספר הטלפון, התקשר בערבו של אותו יום, וסוכם שהזוג הירושלמי יבוא בשבת לבדוק אם הדירה מתאימה להם.

התברר שמדובר בזוג צעיר סימפטי ביותר. הגבר עבד כמרצה באוניברסיטה העברית. בין שני הזוגות נוצר קשר טוב ממבט ראשון, וכל הפרטים הוסדרו בקלות, ברוח טובה וידידותית. האורחים היו מעוניינים לסעוד בחדר האוכל, ובתמורה התחייבו למלא את המקרר שלהם במצרכים לכל השבוע.

הדירה בירושלים, בשכונת עין כרם, היתה מרווחת ומפוארת. הזוג הקיבוצניק הופתע לגלות ששום דבר לא היה נעול אף שמדובר בתושבי עיר. על השולחן במטבח מצאו רשימת הוראות שימוש בפריטי הבית, כגון במזגנים. הושאר גם הסבר מפורט להפעלה של מערכת הפטפון

החשמלי, שבו לא העזו לגעת, מכיוון שטרם ראו בחייהם מכשיר משוכלל דומה.

גם הפעם נותר על סקירת המקומות שביקרו בהם. רק נציין שעלו על הגג של בניין הסתדרות העובדים כדי לצפות בעיר העתיקה מעבר לחומה.

מיותר לציין שגם שבוע חופשה זה היה נהדר.

*

ביקור בירושלים

כעבור שנתיים, מיד אחרי מלחמת ששת הימים, שוב החליפו דירות עם המשפחה הירושלמית. מאז הביקור האחרון חלו שינויים קלים: הפעם באו האורחים עם תינוק בן שנה. הזקן שאל עבורו מבית התינוקות לול.

גם ירושלים השתנתה, עיר השלום חוברה יחדיו. הפעם ביקרו בכותל המערבי, בעיר העתיקה, במוזיאון רוקפלר, בגבעת התחמושת ובאוניברסיטה העברית שבהר הצופים.

הנופש היה חלומי! קשה להתחמק מסופרלטיבים כשמדובר בעיר יפה כירושלים.

*

מדוע קיבוץ זה?

מדוע הגיע הזקן עם עלייתו ארצה דווקא לקיבוצו-הוא? ההסבר פשוט: היו בו כמה מחבריו מההכשרה בפולין, וכמה מהם אף היו ידידיו מעיירת נעוריו. התמזל מזלם, והם קיבלו סרטיפיקטים לעלייה ארצה לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. מייסדי הקיבוץ הקימו מחנה עצמאי בסביבת חיפה, ורוב חבריו עבדו כסבלים בנמל, עד שזכו להקצאת קרקע מהקרן הקיימת לישראל. מושרשים בקיבוץ, מילאו החברים תפקידים מרכזיים, ריכזו ענפי משק. הזקן ואשתו, עדיין צעירים אז כמובן, נתקבלו בזרועות

פתוחות ושוכנו במבנה המפואר ביותר שיכלו להציע להם במגבלות הקיבוץ הצעיר: חדר בצריף עץ בעל חמישה חדרים שעדיין היה בשלבי הקמה. הגג אפילו טרם כוסה כולו ברעפים, החדרים והמרפסת הארוכה המשותפת עדיין היו ללא מרצפות, ורגלי המיטות עמדו על בלטות כדי שלא ישקעו בחול.

על תקן שירותים היה תא אחד קטן, פחון, מרוחק כחמישים מטרים מהדירה. מקלחות נעשו במקלחת הציבורית, פחון גדול מחולק במרכז על ידי מחיצה שהפרידה בין גברים לנשים. כשבמחיצה התגלה נקב מסמר, סתמו אותו בסבון. פעם גיבורנו הסתקרן להציץ באחד הנקבים, ומה ראה? עין!

אלה היו התנאים אז, אך לאחר התלאות במלחמת העולם השנייה והשנה במחנה שארית הפלטה בקפריסין, חשו הוא ואשתו מאושרים כמי שהגיעו לנחלה ולשלווה. גן עדן.

*

לא חשוב מה עושים, אלא איך עושים זאת

בהגיעם לקיבוץ קיבל הזוג יומיים להתארגנות בביתם החדש לפני שרכז העבודה הופיע לשוחח עמם. במקום עבודתה של האישה לא היה ספק - המתפרה. מצבו של הבעל היה, לעומת זאת, בעייתי, משום שלא היו לו מיומנות או נטייה מוגדרת. לבסוף הציע לו רכז העבודה לעבוד בסניטריה, שם היה דרוש מישהו. בלי להבין למה לצפות - הסכים.

"חפש מחר בבוקר את חצרן המשק. הוא ידאג לך לבגדי עבודה ויסביר לך מה עליך לעשות." כך נאמר לו. למחרת השכים הזקן קום והקדים לארוחת הבוקר בחדר האוכל. נערכה לו היכרות עם חצרן המשק, שלקח אותו ל"קומונה", מחסן הבגדים, ושם קיבל בגדי עבודה. אחר כך הוסבר לו שעבודתו החדשה תהיה שטיפת בתי השימוש הציבוריים והמקלחת המשותפת. השתרר רגע של מבוכה. אך העובד החדש נזכר שאמו

זיכרונה לברכה לימדה אותו שלא חשוב מה עושים, אלא איך עושים זאת. הזיכרון איפשר לו להמשיך להקשיב בשקט.

הם סיירו בכל חמשת בתי השימוש ברחבי הקיבוץ. ידידנו היה יכול למצוא אותם בעצמו בהתבסס על ריח הצחנה שנדף מהם. במקלחת הציבורית, בארון, היו מאוחסנים כלי עבודתו: מגב, מטאטא קש, מטאטא-מברשת, יעה, דלי, מטלית, כפפות גומי, בקבוק סבון, צינור גומי דק וארוך וקנקן פלסטי מסומן ב-X גדול אדום שעליו הכיתוב "זהירות – חומצה מסוכנת". הושמעו עוד כמה מילות הסבר, וידידנו נעזב לנפשו. הוא שינס מותניו וניגש למלאכה במרץ ובנחישות.

מטבע הדברים, לא נרבה בתיאור פרטי מעשיו של ידידנו בתפקידו הסניטרי, או התברואתי, אם לומר זאת בעברית צחה. נסתפק בציטוט דברי חברים שאמרו לו לאחר ימים ספורים: "מיום שאתה סניטר, נעים להיכנס לבית השימוש." הציטוט המדויק, ויסלחו הקוראים, היה "תענוג לחרבן".

*

אוהל מעופף

לאחר שנת מועמדות, כמקובל, ואחרי שיחת קיבוץ התקבלו הזקן ואשתו לחברות. למחרת בבוקר בא המזכיר לברך אותם אישית ובישר להם בחגיגות: "כעת אתם חברי קיבוץ. תורכם להתגורר באוהל." עוד באותו היום העבירו אותם עם מיטלטליהם (שתי מיטות לרווקים עם מזרני קש, מצעים ומזוודה גדולה למדי) לאוהל בסמוך לשדרת האינקליפטוסים שסימנה את הגבול המזרחי של אזור המגורים. באוהל היה מקום לשתי מיטות שחוברו יחד, ותו לא. את הבגדים שמרו במזוודה.

במשך היום להט האוהל כמו תנור אפייה, ובלילה, לעומת זאת, היה קר כמו במקפיא של מקרר. את הקיץ ואת הסתיו עברו השניים יחסית בשלום, אבל באחד מלילות החורף החל לרדת גשם זלעפות, ורוח חזקה

העיפה את האוהל הרחק-הרחק, גבוה אל צמרות העצים! בקרבכם ניצבה קבוצת פחוני מגורים קטנים, כל אחד מחולק לשני חדרונים, והזוג הצעיר אץ-רץ יחף לאחד מהם. למרבה המזל, הדלת לא היתה נעולה, שהרי בימים ההם, כידוע, לא נעלו דבר. הזקן ואשתו נעמדו נבוכים בפתח הדלת בלי להיכנס פנימה ובלי דעת מה לעשות - בתוך החדרון שלפניהם היתה מיטה גדולה שבה שכבו זוג חברים.

החברה פינתה מקום לידה והזמינה: "בואו למיטה." הם לא חיכו להזמנה נוספת, וכפי שהיו, בפיג'מות וברגליים רטובות, נשכבו לידה בלי גינונים מיותרים. במזג אוויר כזה לא מקפידים על זוטות. הארבעה נרדמו וישנו שנת ישרים.

*

מחזיק במושכות

עבודות פקק ומלאכות ארעיות היו מנת חלקם של חברים חדשים. היה עליהם להתנסות בכמה עבודות כאלה ולהתמחות בהן עד לרכישת מקום עבודה קבוע. הזקן זכה להתמנות לעגלון של הפֶּרד היחיד במשק, שאותו רתמו לעגלה. לתפקיד הלא רם במיוחד היו גם יתרונות, שכן אנשים היו פונים לבעל המושכות ואף מתחננים לשירותו: להביא משהו, לקחת משהו לאן שהוא, הרי לא חסרים בקיבוץ דברים הדורשים הובלה.

אחרי הנהיגה בפרד עבר גיבורנו לאופנועית וספה, ובעזרתה כבר גמא מרחקים כחלק מתפקידו כקניין הקיבוץ, המשרה הקיבוצית הבאה שלו, הרמה ביותר שאליה נבחר. לא שלא היה מסוגל ליותר: הוא פשוט לא רצה ולא התעניין. גם לא הציעו לו. להתנדב, להידחף או להשתמש במרפקים לא היו לא לפי רוחו ולא לפי אופיו.

8:30

המוח אנושי הוא דבר נפלא

בשובו מהליכת הבוקר נשמט הזקן אל הכורסה מול הטלוויזיה כאילו התעלף. העוזרת הפיליפינית שבביתו אצה-רצה להגיש לו כוס גדולה של מים צוננים להרוות את צימאוו. הזקן לגם את המים באטיות בעיניים עצומות ונהנה מכל טיפה. "כמה נפלא הוא המוח האנושי", הירהר. "טיול של חצי שעה בלבד, ושפע כזה של מחשבות וזיכרונות מתרוצצים בו." הזקן לא היה צריך להשתאות, משום שבעבר התנסה בחזיונות מסעירים יותר מאלה שחווה באותו יום.

*

פחד גבהים

ועדת החברים אישרה לזקן להכניס טלוויזיה לדירתו, ואף שהיה מודע לפחד הגבהים שממנו סבל מילדותו, התעקש להתקין בעצמו את האנטנה על הגג. הוא השיג סולם גבוה וטיפס לגג הבניין, נזהר שלא להסתכל למטה, והמשיך בזחילה-על-ארבע מעל הגמלון עד הפינה העליונה כדי להבריג את זרוע האלומיניום של האנכית לצינור ברזל מגולוון שכבר היה מחובר לקורה. הוא עמד לסיים את מלאכתו, והפלייר נשמט מידו. הוא ניסה לתפוס אותו, נתקף סחרחורת איומה, איבד את שיווי משקלו, והרצפה התקרבה לקראתו במהירות.

במהלך הצניחה הזאת התרחשו שני דברים מופלאים: הראשון - במשך נפילה מגובה שישה מטרים בלבד חלפו לנגד עיניו של גיבורנו כל חייו כמו בסרט קולנוע: ילדותו בעיירה בפולין, ההורים, הסבים, ההתבגרות, המלחמה, הפרטיזנים, העלייה ארצה, מחנה הפליטים בקפריסין,

החתונה, הקיבוץ, הילדים... הכול, עד להברגת זרוע האנטנה על הגג.
הכול!

הדבר המופלא השני – הגלגול הקרבי. שבוע קודם לנפילתו השתתף, במהלך שירות מילואים, בתרגיל משולב של חיילים רגליים וטנקים. החיילים למדו את הגלגול הקרבי, קפיצה מרכב זלדה [זלדה היא רכב משוריין] בשעת נסיעה בעודם נושאים רובה אוטומטי, קסדה, חגור מלא ותרמיל גב ששמיכה מגולגלת קשורה אליו. כמה פעמים תירגלו "על יבש" איך מתקפלים כשהרגליים נוגעות בקרקע ומתגלגלים קדימה לריכוך החבטה.

ביום האחרון של האימונים ביצעו את הקפיצה באמת. הזלדה נסעה עמוסת חיילים במהירות נמוכה ליד טנק, ובהישמע הפקודה הם קפצו בזריזות בזה אחר זה דרך הפתח האחורי של הרכב, כמו צנחנים ממטוס. ברגע שהרגליים נגעו בקרקע, הם התכרבלו כמו קיפוד וביצעו את הגלגול שלקראתו התאמנו כל השבוע. אחר כך קמו מהר על הרגליים ורצו אחרי הטנק ששעט לידם. העיקר היה לא לאבד את הקסדה ולא ללכלך את רובה. הזקן חושב שזאת היתה משימתו הקשה והמסוכנת ביותר במהלך שירותו הצבאי. עד היום הוא מתפלא שהצלח בה.

*

נס רפואי

כעת, משהוסבר מאין ידע הזקן לבצע גלגול קרבי, הוא ממשיך בסיפור נפילתו מהגג.

כשנגע ברצפה המרוצפת, ביצע ידידנו את הגלגול הקרבי שלמד בצבא רק שבוע קודם לכן והשתטח פרקדן על הקרקע כמו הצלוב על הצלב. היתה זאת פעולה אינסטינקטיבית מדויקת. ביצוע מושלם.

כנראה התעלף. כשפקח את עיניו, מצא עצמו שוכב על מיטה עם סדינים צחורים מוקשים בעמילן במחלקה הפנימית בבית חולים, כשהוא מחובר בצינורית דקיקה לאינפוזיה ובחוטי חשמל - למסך הדומה לטלוויזיה.

"אתה בסדר?" נשאל על ידי הרופא שעמד ליד מיטתו.

"אני בסדר מאז שנולדתי," ענה בשובבות משונה, "אני רק לא יכול לזוז ומרגיש קצת מטושטש וקצת מבולבל."

למחרת הורידו אותו מהמיטה לכיסא גלגלים עם מתקן צמוד לאינפוזיה, וכך הסתובב בפרוזדור. הותר לו להתהלך עם הליכון במחלקה, אבל נאסר עליו מפורשות לצאת ממנה במשך שלושה ימים, משום שחשדו שאיבר פנימי נפגע בנפילה. לאחר שלושה ימים חזר הביתה כאילו לא קרה דבר.

"נס רפואי," אמר לו הרופא.

*

חילוץ בשן ועין

לא היה זה הנס היחיד שקרה לזקן. בסיום שירות מילואים של חודש ברמת הגולן הוטסה המחלקה שלו בהליקופטר בחזרה למרכז הארץ. קרתה תקלה, ההליקופטר נפל, התרסק, וכל הנוסעים נהרגו. הזקן שלנו ניצל כי לא נסע. הוא היה בריתוק של שבוע למחנה, עונש שלדעתו לא הגיע לו, אבל הציל את חייו!

*

לידה בשליה

מה באמת קרה? נס? יד הגורל? השגחה עליונה? הזקן אינו מחשיב את כל האמונות התפלות האלה. הסברו רציונלי יותר: הוא נולד עם השליה! אמו אהבה לספר לו על לידתו, כיצד יצא לאוויר העולם פעמיים: פעם אחת כשיצא מרחמה עם השליה, ובפעם השנייה, כשהוצא ממנה.

המייילדת אמרה אז לאמו: "הבחור הזה נולד בר מזל! כל חייו יהיה חסין מפני פגע."

רעיון חסינותו שיעשע אותו במשך שנים, עד שקרא בספר "טיל אולנשפיגל" שבדיוק כך נולד הגיבור הלאומי האגדתי של ארצות השפלה. ההקבלה נעמה מאוד לזקן. בסתר לבו התגאה בכך. בפתיחת הספר הקלאסי מאת שארל דה-קוסטר, בתרגום אברהם שלונסקי, קבעה המייילדת של הרך הנולד - וניבאה - שלידה בשליה היא סימן למזל ולחסינות מפני כל פגע.

כפי שהראו הנסים המתוארים, לידת הזקן לא היתה מקרה יחיד של מזל בחייו, ועוד יסופר בהמשך על מזלו.

*

שוק פרסי

בחגיגת שלושים שנה לקיבוץ אירגנה ועדת החגים שוק פרסי על המשטח ועל המדשאה רחבי הידיים שמול חדר האוכל – בילויים לילדים, מתקנים מתנפחים, ליצנים, מרקידים, מה לא! שורה של דוכנים הגישו מבחר מגוון של תקרובות: בורקס, פופקורן, סלטים, עוגות, גלידה. פסטיבל גרנדיוזי.

האטרקציה העיקרית היתה מגדת עתידות. באוהל דמוי חדר ישיבה מאחורי שולחן אישה צעירה, אסטרוולוגית וקוראת בקלפים, שבעזרת מפת כוכבים וקלפים מוזרים פיענחה את גורלות המעוניינים תמורת תשלום מזערי. הזקן, מתוך סקרנות גרידא או בגלל בעיה שהעיקה עליו, נכנס לאוהל והתיישב מול האישה. היא נתנה לו דף חלק וביקשה, במבטא אמריקני כבד, שירשום את תאריך לידתו, יחתום ויערבב חבילת קלפים שהגישה לו.

מגדת העתידות בחנה את מה שהזקן כתב, התבוננה במפת הכוכבים, פרשה את הקלפים על השולחן, עיינה בהם בריכוז רב ואמרה: "אתה

במצוקה רבה, אבל אל דאגה. הקלפים מראים שבעוד ימים מספר תוזמן לפגישה, ובה הבעיה שלך תיפתר לשביעות רצונך."

היא המשיכה לומר משפטים מעורפלים נוספים כאלה וביקשה לראות את כפות ידיו. "או-או-או! טרם פגשתי דבר כזה. תסתכל ביד הימנית שלך: קו החיים, השכל, וקו הלב, הרגש, מתמזגים וחוצים יחד את כף היד מצד צד. זה סימן שאתה אדם טוב, ישר ובר-מזל."

האישה אספה את הקלפים וסימנה בפניה שסיימה. הזקן התרומם מהכיסא כדי ללכת, והיא הוסיפה: "תרשה לי לומר לך דבר שלא קראתי בקלפים. זו עצה מניסיוני האישי, שאני נותנת לך כי אתה איש טוב שאוהב לעזור לזולת וסובל משום שלא מחזירים לך באותו המטבע. דע לך שאינך חייב לעזור. תעזור אם תרצה, אם יש לך סיפוק מכך. אל תצפה לעולם להכרת תודה. 'שכר מצווה – מצווה', כתוב בפרקי אבות."

עד היום הזקן נזכר בדברים שאמרה לו מגדת העתידות. הוא אכן הוזמן לישיבת המזכירות, ופנייתו אושרה במלואה. גם נבואותיה האחרות התגשמו. הוא אסיר תודה על עצתה, שמדריכה אותו מאז. יחס חבריו אליו חדל לתסכל אותו.

*

שומרי ראשו של הזקן

אם מדברים על מזל, הזקן התרשם בילדותו מ"פינוקיו", סרט הקולנוע של וולט דיסני. בכל פעם שפינוקיו הסתבך בצרה, הצרצר פיר-לין-פינפין והפיה הטובה הצילו אותו. הזקן מאמין שגם לו יש צרצר פיר-לין-פינפין ופיה טובה, משום שאחרת, קשה להסביר כיצד נחלץ בשלום וללא פגע מכל התלאות הרבות שפקדו אותו בחייו הארוכים.

*

הפרופיל של הזקן

לאחר התנסותו המוצלחת עם מגדת העתידות סיכם הזקן לעצמו, שכפי שהוא פונה לרופא עיניים אם כואבות לו העיניים, לרופא שיניים אם כואבות השיניים, לקרדיולוג בענייני הלב, לפסיכולוג בבעיות נפשיות וכן הלאה, כך אין שום מניעה לפנות גם למומחים בתחומים אחרים, כמו גרפולוגיה. אי לכך, בעודו מתלבט אם להסכים להצעה מסוימת, החליט להיוועץ בגרפולוג בנוגע להתאמתו לדרישות המשימה שמציעים לו. בעזרת ידידים יצר קשר עם גרפולוג מפורסם, חבר אחד הקיבוצים בעמק יזרעאל, והוא שלח לו דפי נייר חלקים, בלי שורות, והוראות מפורטות מה לכתוב בהם בעיפרון המחודד שצורף לחבילה.

שבועיים לאחר שהזקן החזיר לגרפולוג את החבילה עם הדפים שמילא, הוא קיבל הזמנה בטלפון לבוא ולשמוע את תוצאות הבדיקה, ונתבקש להביא רשמקול כדי להקליט את השיחה. כך יוכל להאזין פעמים נוספות לחוות הדעת ולהתעמק בהבנתה. הגרפולוג צדק. שלושים שנה חלפו מאז שיחתם, ובכל פעם שהזקן מקשיב לתקליטון, הוא מגלה דברים חדשים על הפרופיל שלו ועל התכונות שלו.

ההמלצות לשיפורים בהתנהגותו סייעו לו רבות בחייו. מפתיע במיוחד היה הדגש בהיותו איש בר מזל במיוחד.

*

גם המזל צריך לוטו

לאור העובדה שמכל עבר עלתה וחזרה הטענה שהוא בר מזל מטבעו, מתבקשת השאלה מדוע הזקן לא זכה מעולם בפרס כספי של מפעל הפיס. ייתכן שהסיבה נעוצה בכך שמעולם לא קנה כרטיס הגרלה.

*

איך נקרא לזה?

כאמור, הזקן לא זכה בהגרלת פיס מאחר שלא השתתף בה. אבל במסיבה המונית שנכח בה, בהגרלה שהיה בה רק זוכה אחד מבין יותר מאלף משתתפים, זכה גם זכה בפרס בעל ערך.

*

תקשורת לזקנים

הזקן אינו חסיד נלהב של הטלוויזיה, אף על פי שמסך הפלזמה הדק הגדול התלוי על קיר הסלון מקנה רושם של קולנוע ביתי. הטלוויזיה היא אמצעי תקשורת חשוב ביותר לזקנים, אך לא בשבילו. הוא מעדיף בלי צל של ספק את הקריאה בספר טוב, אבל העיניים, העיניים...

הוא הפסיק לחלוטין לקרוא עיתונים והשכיל ללמוד לעיין בחדשות באתרי אינטרנט במחשב, שבו הוא יכול להגדיל את הטקסט לאותיות של קידוש לבנה.

*

מחשב בירושה

הזקן ירש מחשב מבתו הבוגרת, שקנתה לעצמה מחשב חדיש יותר. הוא לא ידע מה יעשה בו ואף חשש לגעת בו, אך הבת חשבה אחרת והתעקשה: "איך אפשר בימינו אנו בלי מחשב!" איזה אבא יכול לעמוד מול נחישות של בת?

היא לימדה אותו בסבלנות עילאית, על-אנושית, את יסודות הפעלת המחשב, איך להשתמש באימייל וכיצד להתחבר לחדשות. יש לציין שבדרך כלל היה לו כושר למידה לא רע. כיום המחשב ממש מציל אותו. נוסף על כך, הודות למצלמה עם מיקרופון שחיברו למחשב ותוכנית הסקייפ שהתקינו הוא מתקשר בתדירות גבוהה אל בנו הבכור ולנכדיו באמריקה, משוחח עמם ורואה אותם בו-זמנית.

אלה פלאי העולם המודרני. לא במהרה למד כיצד להשתמש באמצעים הפלאיים האלה, אך למד. מפליאה אותו המהירות שבה הפיליפינית השתלטה על המחשב. היא נהגה להתקשר למשפחתה בפיליפינים באמצעות הטלפון הנייד שלה, אך מרגע שגילתה אצל הזקן את המחשב ולמדה לתפעל אותו, היא מתקשרת כמעט מדי יום ביומו בסקייפ אל בני משפחתה ומנהלת שיחות ארוכות עם הבנים. יש לה שם שלושה בנים בשנות העשרה וראשית העשרים לחייהם שהיא מממנת את לימודיהם, הורים, אחים ואחיות. לא התחוויר לזקן מה יחסה לבעלה, אם יש לה בכלל. הוא לא נוהג להתעניין בחייה הפרטיים ולא שואל שאלות, יודע עליה רק מה שסיפרה מיוזמתה. אם המחשב נתקע, מקרה לא נדיר כל כך, הפיליפינית מצילה אותו.

*

העולם שייך לצעירים

נינתו, הנכדה הקטנה בת הארבע של בתו הבוגרת, מלווה לפעמים את סבתה בבואה לבקר אצלו. הפעוטה, במקום לחפש בובות או צעצועים כפי שעשו בזמנו הילדות בגילה, רצה ישר לשלט הרחוק של הטלוויזיה או למחשב. רק בת ארבע, וכבר יש לה בחדרה מחשב וטלוויזיה. בביתו של הסבא-רבא היתה זקוקה לעזרת הסבתא להפעלת התוכניות שלה, שכן טרם הכירה את אותיות האלף-בית.

הזקן אוהב לעמוד דומם מאחוריה, מהופנט ומוקסם מהזריזות שבה הילדה עובדת במחשב. צורות וצבעים מתערבבים ויוצרים על המסך דימויים מעניינים.

"העולם בימינו אינו שלנו, הזקנים", סיכם בלבו. "הוא שייך לילדים", התפלסף לעצמו תוך אנחה עמוקה.

שוד בדרכים

הזקן למד להשתמש במחשב (בערך) ונהנה מהאינטרנט ומהמצגות ביוטיוב. הוא סיפר על כך לבנו הבכור באמריקה, ובנו הפתיע אותו במתנה: מכשיר דיגיטלי אלחוטי המחבר את הטלוויזיה למחשב, דבר המאפשר לשבת בסלון ולראות במסך הטלוויזיה את מה שמתרחש במסך המחשב. הזקן התלהב מהרעיון ודאג שיתקינו את המכשיר, אבל המכשיר לא עבד. הזקן אף לא מצא בקיבוץ מי שידע איך להכשיר את המכשיר.

כמו במתכוון, חילקו בתאי הדואר של חברי הקיבוץ דף תעמולה של חברה - "תמיכה למחשב בע"מ" - המציעה עזרה והדרכה אישית בהפעלת מחשב לגמלאים בביתם. הזקן טילפן לשאול אם ידוע להם כיצד מפעילים את המכשיר האלחוטי שאצלו.

"נשלח טכנאי לבדוק", ענו לו, ובתוך חצי שעה הגיע בחור בן הקיבוץ השכן שהציג את עצמו כטכנאי מחשב. הוא התיישב מול המחשב וניסה להפעיל את המכשיר האלחוטי – ללא הצלחה. עם זאת הוא כן הצליח לשכנע את הזקן שלשם הפעלת המכשיר דרוש מחשב משוכלל יותר הפועל עם מערכת הפעלה Windows7. הטכנאי אף מכר לו את האביזרים הללו, עם ביטוח ואחריות לעשר שנים ושירות להפעלתם ככל שיידרש, עם מחיר בהתאם. במשך שבועות אחדים התייצב הטכנאי האדיב והמסור, שרכש את אמונו של הזקן, בכל פעם שנקרא לתקן בעיות במחשב החדש, עד שהזקן גילה שהחברה השתמשה שלא כדין במספר כרטיס האשראי שלו לגביית סכומי כסף גבוהים, ללא הסכמתו וללא ידיעתו.

הזקן התלונן במשטרה, ושוטר שטיפל בתלונה שאל אותו: "איימו עליך באקדח?"

"לא."

"הרביצו לך?"

"לא."

"רצחו אותך?"

"לא."

"אז אין למשטרה מה להתערב."

כך למד הזקן פרק הלכה חשוב במדינה: אם לא רצחו אותך, אין להתלונן במשטרה.

יודעי דבר המליצו לזקן לפנות לחברת האשראי ולתת הוראה לבטל את תשלום הסכומים שחייבו אותו ללא הסכמתו, עם תיעוד המוכיח זאת, ואכן זוכה בהם, לאחר שהחברה לא הציגה אישורים חתומים על ידי הזקן.

המשפחה ניסתה לשכנע את הזקן להרפות מהעניין ולהתייחס לפרשה כאילו נשדד בדרכים ועליו לשמוח שנשאר בחיים. אבל הזקן איננו אדם שמוותר – הוא פנה למרכז הישראלי לצרכנות בטענה שהונו אותו בסחורה שמכרו לו. התגובה היתה: "אין לנו אמצעים לבדיקת טיב הסחורה".

היה זה עוד שיעור מאלף לזקן במתרחש במדינה.

הזקן החל לחקור וגילה עד כמה עמוק הפח שנפל קורבן בו. הוא פנה לבית המשפט לתביעות קטנות. לאחר חודש הגיעה אליו בדואר הודעה מבית המשפט על כך שלא ניתן להגיש את התביעה משום שהנתבעת, "תמיכה למחשב בע"מ" - לא נמצאת בכתובת "רח' פלוני 11, בעיר אלמוני", הכתובת המופיעה בחשבוניות המס של החברה, באתר האינטרנט שלה, במודיעין 144 של בזק וברשם החברות.

הזקן ביקש ממכר בעיר שיתעניין מה נמצא בכתובת הזאת, ונדע לו שבמקום קיימת חנות ששמה "תמיכה-טכניק", הטוענת שאין לה שום קשר ל"תמיכה למחשב בע"מ", אם כי ב-Facebook שלה כתוב:

"תמיכה למחשב בע"מ" מחזיקה את "תמיכה-טכניק" ... לך תבין מה קורה פה?!

הנכדים של הזקן כנראה צדקו: "עזוב את העניין. תתייחס אליו כאילו הלכת בדרכים, התנפלו עליך ושדדו את כספך. עליך לשמוח שנשארתי בחיים."

אבל לא איש כזקן שלנו יאמר נואש, שכן הוא בעל עקרונות עקשן שלא נכנע. כפי שכבר נאמר, הזקן טוען שמעולם לא נכשל בדבר, פשוט משום שעד שלא הצליח, לא הפסיק לנסות!

*

יש דין ויש דיין בישראל!

המשפט התקיים – הזקן זכה.

*

צאצאי הזקן

אם הזכרנו את בתו הבוגרת ובנו הבכור של הזקן, רצוי לספר משהו על צאצאיו.

בנו הבכור בא לעולם בעת שהוא ואשתו התגוררו בחדר יחיד באחד מצריפי העץ הארוכים שהיו בקיבוץ, שהיו בעלי חמישה חדרים ומרפסת משותפת לכל הדיירים. בחדרם היו שתי מיטות ברזל עם מזרני קש, שהוצמדו לכדי מיטה זוגית רחבה, ועם הציוד שקיבלו מהסוכנות היהודית כעולים חדשים בהגיעם ארצה. מהנגרייה קיבלו שני שרפרפים במקום ארגזי תנובה ששימשו להם ככיסאות. זה היה כל הריהוט בחדר. הוא הוסיף ארון בגדים קטן, שככל שהיה קטן הספיק לאחסון הבגדים והחפצים המעטים, ארון שבנה מארגזי תנובה ומבלוקי בטון. נדמה לו שזאת היצירה היחידה בימי חלדו שתיכנן בעצמו וביצע במו ידיו.

*

ילדים בקיבוץ

ילדי הקיבוץ גרו בבתי ילדים, גם הם צריפי עץ, אך ברמה גבוהה יותר מאלה של ההורים. מרווחים, עם שירותים מסודרים (בית שימוש וכיור ידיים), חדר אמבטיה, מטבחון, חדר לאכילה ולמשחקים וחדרי שינה, שלושה או ארבעה ילדים בחדר. באשר לפעוטות, היתה מטפלת אחת על כל שישה ועוזרות חלקיות. בכיתות הלימוד היו מורה ומטפלת לכל כיתה של שמונה-עשר ילדים. פרט לשעות שבילו עם הוריהם, הילדים נמצאו יחד יום ולילה. הפעוטות לפי קבוצות, וילדי בית הספר לפי כיתות. כך נמשכו הדברים גם כשעברו לבתים בנויים מבלוקים.

החינוך המשותף היה גאוות הקיבוץ, הדובדבן שבקצפת, היהלום שבכתר. לאורחים שהגיעו לבקר מיהרו להראות את בתי הילדים, עוד לפני האטרקציות של הרפת וחדר האוכל, שכיום, בעידן ההפרטה, חדל לפעול.

מתי החל הלחץ לעבור ללינה משפחתית? נושא מורכב. לדעתו האישית של הזקן, הגורם המכריע, גם אם לא הרשמי ולא היחיד, היה העובדה שבתי ההורים נהיו מרווחים ומפוארים יותר מבתי הילדים. נוסף על כך, עם התרבות מספר הילדים במשפחה, הלוגיסטיקה של החזרת הילדים לבתי הילדים ללינת לילה לאחר הבילוי בבית ההורים נעשתה מסובכת ומטרידה. נאלצו להביא את התינוקות לבית התינוקות אחרי שהשכיבו את הילדים הגדולים בבתיהם, מעשה בהחלט לא הגיוני. ומה לומר על ימי סערה וגשם? בתנאים כאלה היתה ההכרעה בין הלינה המשותפת לזו המשפחתית צפויה מראש, ברורה.

*

אחוות אחים

הערה על החינוך הקיבוצי: אחוות אחים עמוקה וחזקה נוצרה בין בני כיתה בקיבוץ, וזאת בעקבות החינוך המשותף והגדילה יחד. גם עוזבי הקיבוץ המשיכו לשמור על קשר עם בני כיתתם.

בתקופת הלינה המשותפת היה מפגש הערב בין הילדים להורים שבאו להשכיב אותם לישון הזדמנות לשיחה ולהתקרבות ללא הפרעות. למפגש הזה, ולאחרים שנהגו בזמנו, אין בימינו תחליף.

*

בן בכור

מדי יום אחרי שעות העבודה היה הבן הבכור מגיע מבית הילדים לחדר, כפי שכונתה דירת המגורים, מאחר שכללה חדר יחיד בלבד. עם לידתו באו אל קצם השלווה והרוגע שמהם נהנו ההורים בשנים הראשונות בצריף. הילד השובב-שלא-היה-כדוגמתו הפך בהרף עין את הכול ביסודיות ראויה להערכה. רק מוזיקה יכלה להרגיע את המוטוריות המתמדת שלו. הוא נהג לשבת בשקט זמן רב יחסית, מתופף בכף על פחית ריקה או מזמזם במסרק עטוף נייר. עם גילוי נטיותיו המוזיקליות קנו לו ההורים צעצועים מנגנים: פסנתרון קטנצ'יק, חלילית מעץ, מפוחית פה פשוטה, והילד הפיק מכל אלה צלילים ומנגינות. בבית הספר למד תווים טוב ומהר. ניבאו לו גדולות ונצורות במוזיקה. ביתר המקצועות היה כישלון חרוץ.

כישרונו המוזיקלי היה כרטיס הכניסה שלו לשירות בלהקה צבאית. אחר כך למד בקונסרבטוריון ואף זכה למלגת לימודים בארצות הברית.

בא, ראה... והתחתן.

הבן הבכור נשא בחורה ממשפחה יהודית טובה ואמידה, דבר שעזר לו לקבל אזרחות אמריקנית ולהסתדר בניו יורק כמורה למוזיקה בבית ספר

יהודי. אשתו האמריקנית הנמרצת הפכה אותו, הילד השובב-שלא-היה-
כדוגמתו לשעבר, לכבש תמים וצייתן.

אשתו לא ביקרה מעולם בישראל, פחד ממחבלים היה ההסבר שלה. אי
לכך גם הבן מיעט בביקורים, שהתרחשו אחת לעשר שנים לערך.
המצאת הסקייפ הידקה ביניהם את הקשר, גם אם היה זה קשר
וירטואלי בלבד.

*

בת בוגרת

הבת הבוגרת נולדה כשהתגוררו בדירת חדר וחצי. ילדה יפה ונחמדה,
כל כך נורמלית שאין כמעט מה לספר עליה. טובת לב, חרוצה וכרוכה
מאוד אחרי אמה, וקצת גם אחרי אביה. היא סיימה את לימודיה בתיכון
עם בגרות בציוני מספיק בלבד, ואפשר להגדירה כבת קיבוץ אופיינית.

היא שירתה כקלדנית בבסיס חיל אוויר בנגב, שבו טייס צעיר התאהב
בה ולא הרפה. חיזר אחריה עד שהתחתנה איתו והוציא אותה מהקיבוץ.
הם התגוררו בשכונת טייסים צמודה לבסיס שבו שירת. בגמר תפקידו
בצה"ל התקבל כטייס באל-על ושם התקדם עד לתפקידו כקברניט מטוס
טרנס-אטלנטי.

לאחר שנולדו להם שתי בנות, רצו מאוד בבן. התוצאה היתה - תאומות.

*

"לא מדברים על כך"

כשהיתה בגן הילדים, העניקו הזקן ואשתו לבתם מתנה ליום הולדתה,
ספרון לילדים שהיה להיט התקופה – "תינוק בא לעולם" מאת מרים ילן-
שטקליס. הספר סיפר בשפה מובנת לילדים איך אישה נכנסת להיריון

ויולדת תינוק. האיורים המרהיבים היו מוצלחים כל כך, שלא היה צורך לקרוא את הכתוב כדי להבין את התהליך.

יום אחד נסע הזקן עם הילדה אל העיר הגדולה. באוטובוס החלה הבת לעיין בספר, שאותו לקחה עמה, להתבונן בתמונות ולהסביר אותן בקול רם לאבא. הנוסעים שישבו בקרבתם חייכו, אבל אישה מבוגרת שישבה מולם נזפה בה:

"ילדה, לא מדברים על דברים כאלה באוטובוס!"

הילדה פנתה אל הזקן:

"אבא, הזקנה הזאת לא יודעת כלום. לספר לה את האמת או לתת לה למות ככה...?"

*

*

הבת הסוררת

אשר לבת הצעירה של הזקן, זה כבר סיפור אחר. היא הופיעה במפתיע. למעשה, היא תמיד הפתיעה, הקטנה. אשת הזקן כבר היתה מבוגרת למדי כשהתעברה, בת יותר מארבעים, והתביישה לשאתה בכרסה. ההיריון לא היה קל: שמירת היריון ממושכת שהסתיימה בניחוח קיסרי שהציל את חיי האם והבת. הילדה, קטנטונת, היתה בעייתית מלידה. בלתי צפויה בכל מעשיה, בת סוררת שלא ניתנת לאילוף, ממזרית קטנה. הדאיגה את הוריה ושיגעה אותם.

זכור לו מקרה מגן הילדים. הילדה ישבה על הרצפה ושיחקה, מרוכזת כולה בסידור אבנים עגולות קטנות. היו אלה אבנים שליקטה בשעת טיול והיו תלויות על צווארה בשקית בד. ילד גדול וחזק ממנה, בריון שהטיל את אימתו על ילדי הגן, התקרב אליה, דרך בגסות על האבנים ופיזר אותן, מחייך בהנאה. הילדה לא בכתה, לא הוציאה הגה מפיה,

התרוממה, תפסה כיסא קטנטן שניצב לידה והנחיתה אותו היישר על קודקוד הילד הבריון. הוא התכווץ בצעקת כאב, ומי יודע מה עוד היה קורה לו אלמלא הגיחה המטפלת והרחיקה את הילדה.

"מה עשית? אסור להרביץ עם כיסא!"

"הוא הפריע לי," הסבירה הילדונת, רגועה עם פני מלאך.

הילד הבריון המשיך להתנהג כדרכו, אך לבת הצעירה לא העז להתקרב.

*

אב נמר

כדי לקצר נקפוץ ישר לנפאל, שבה שהתה הבת הצעירה אחרי השירות בצבא. למשפחה הגיעה ידיעה שהבת הסוררת אושפזה בגלל צריכת סמים. האבא, הזקן שלנו, אז צעיר יותר, אדם מתון מטבעו, שקט ללא יוזמות, הפך לנמר – טס לנפאל והחזיר אותה ארצה, ישר למוסד לגמילה מסמים.

*

מיזוג הפכים

הקיצוץ תמך בזקן לאורך כל הדרך, אך הודיעו לו מפורשות שהבת לא תוכל לחזור לקיבוץ. לא היה צורך בהודעה זאת, שכן הבת הסוררת ממילא לא התכוונה לחזור. היא אמנם נגמלה מהסמים, אבל לא מהתנהגותה הבוהמית ומהלבוש האקזוטי המוזר שלה, לדאבונם של הוריה המיואשים, שלא היה להם מושג איך וממה היא מתקיימת.

התגנבה לאוזניהם הידיעה שהבת נעשתה מאהבת של אלמן מבוגר ועברה לגור בביתו. אחר כך התברר שנכנסה להיריון. האלמן הציע לה נישואים, והיא הסכימה. התברר שהקשר ביניהם היה רציני; הוא טען שחידשה את נעוריו. היא החזירה לו אהבה, או שמא היו לכל אחד מהם שיקולים אחרים. לך תדע את נפש האדם...

זיווג מוזר. לאלמן המבוגר שלו נישאה היתה בת מבוגרת יותר מאשתו הצעירה, אבל השתיים מצאו שפה משותפת. גבר יליד פרס, סולידי, רציני, סוחר אמיד ומבוסס, גוץ, שמנמן וסמכותי, שהתעשר בעסקי גרוטאות. אולי הוא היה תחליף דמות אב שהזדקקה לו. היא, לעומתו, היתה סייחה פרועה, מרדנית שאיננה ניתנת לריסון. אבל מה שאיש לא הצליח לעשות, עשה הוולד שנשאה בכרסה – אילוף הבת הסוררת! היא הפסיקה לעשן וללגום אלכוהול, התגלתה כעקרת בית למופת וכעבור זמן אף כאם מסורה. המפתיע מכול היה שהיא ובעלה חיים באושר כזוג יונים והביאו לעולם שלושה ילדים.

מיזוג הפכים.

12:00

האוכל מוכן

"האוכל מוכן על השולחן," קטעה הפיליפינית החיננית את מחשבותיו כשחיוך קל על שפתיה.

"אני בא!"

*

הפיליפינית

הפיליפינית המתינה ליד השולחן. הוא נעמד מול מקום מושבו, והיא קירבה אליו את הכיסא כדי שיוכל לשבת. לאחר מכן עברה לצדו השני של השולחן, התיישבה מולו וחיכתה שיתכבד במאכלים המונחים לפניו לפני שתיקח היא מהם לצלחתה. הם אכלו בדומייה, והיא דאגה להציע לו מהמאכלים.

הפיליפינית, קטנה ורזה, היא אישה בסוף שנות השלושים או בראשית שנות הארבעים לחייה (קשה לנחש את גילה; היא נראית צעירה). כמו העובדות הזרות האחרות בקיבוץ, גם היא עבדה בטיפול בזקנים ובמוגבלים. היא הגיעה לקיבוץ שנים קודם לכן כדי לטפל בחברה ותיקה, בודדה ומבוגרת מאוד בתהליך הולך ומתקדם של סניליות פלוס תוספות. מצבה הלך והידרדר, אך היא החזיקה מעמד באופן מפליא. חברים צעירים ובריאים ממנה הסתלקו והלכו לעולמם, אך היא שרדה למרות כל מחלותיה. בצעירותה היתה קרייריסטית וכיהנה פעמיים כמזכירת הקיבוץ, אבל היא נשארה ברווקותה, עם שובל ארוך של סיפורים ושמועות על עלילות אהבהבים בצעירותה וגם אחר כך. לא היתה לה משפחה בקיבוץ. כשהתברר שעקב מצב בריאותה איננה מסוגלת לשרת את עצמה, פנו למשרד הרווחה לקבלת עוזרת סיעודית, וכך הגיעה הפיליפינית לקיבוץ. הפיליפינית טיפלה בכל צורכי החברה

הוותיקה היא – הביאה לה אוכל מחדר האוכל והאכילה אותה; הפשיטה, הלבישה, קילחה, ליוותה אותה למרפאה ולבתי חולים; סידרה את ביתה, טיפלת בעציצים ובגינה הצמודה לבית; לקחה את הכביסה למכבסה והחזירה את הכביסה המכובסת הנקייה וסידרה בארונות. היא ידעה אנגלית וספרדית ולמדה לדבר עברית עילגת, שהשתפרה עם השנים, אבל קרוא וכתוב בעברית לא ידעה.

*

בואה של המטפלת

כיצד הגיעה הפיליפינית הזאת אל הזקן? הסיפור פשוט: החברה הוותיקה היתה כאמור רוית מחלות, אבל נאחזה בחיים, רתוקה רוב הזמן למיטתה, וממנה ירדה רק כדי להתהלך בדירה, נשענת על הפיליפינית ונגררת על ידה. רוב הזמן היא ישנה. לאחר מילוי כל מטלותיה עדיין נשאר לפיליפינית זמן פנוי, והיא השתעממה. הוצע לה לעזור לזקן בסידורי הבית.

לפי ההסכם, הפיליפינית היתה מגיעה מדי פעם, בודקת את תכולת המקרר והמזווה ורושמת מה חסר. את המצרכים החסרים היתה קונה במרכולית ומביאה בביקור שלאחר מכן.

*

הבית הגדול

צחוק הגורל: כשאשתו של הזקן היתה בחיים, והבן, הילד השובב-שלא-היה-כדוגמתו, השתולל בבית, הם גרו בחדר קטן אחד בצריף. כעת, כשהוא זקן, בודד וערירי, לרשותו דירה גדולה ומרווחת הכוללת פינת מטבח ושירותים גדולים למדי. יש בכך גם יתרון: בימי חורף גשומים וקרים יש לו מרחב להתהלך בו, מחדר השינה לסלון הרחב ומהסלון הרחב לחדר השינה וחוזר חלילה. כיום הוא אינו מבין כיצד הסתדרו עם

ילד כה שובב בחדר אחד של צריף בגודל שלושה על חמישה מטרים.
כבר צוין קודם שכושר ההסתגלות האנושי מדהים למדי.

*

דיור בקיבוץ

ועתה נסכם בקצרה את תולדות הדיור של הזקן ואשתו בקיבוץ, שלב אחר שלב.

בראשית היה האוהל הלוהט-ביום-מקפיא-בלילה, ההוא שהתעופף בגשם. חלפו להן ארבע עונות, והזקן ואשתו התקדמו לחדר בצריף. לצריף היו גג רעפים ורצפה מרוצפת. לאחר שנים מספר זכו לדירת חדר בבניין ארוך בעל שש יחידות דיור ומרפסת משותפת. זאת היתה, למעשה, גרסא בנויה של הצריף שבו גרו בעבר, והשירותים עדיין היו רחוקים, בתא פחון.

בתם השנייה נולדה אחרי שעברו לדירת חדר וחצי, ובה מטבחון ושירותים קטנים אבל יעילים, שהכילו טוש, בית שימוש וכיור פינתי קטן. היה זה ממש פלא אדריכלי של קיבוצי התקופה.

עם הגיעם לגמלאות עברו הזקן ואשתו לדירה בשיכון הוותיקים של הקיבוץ. לא היתה זאת דירה גדולה, אבל היא היתה וילה של ממש במושגי התקופה וכינו אותה "סביון", על שם שכונת הווילות היוקרתית באזור המרכז.

כיום, אחרי מות האישה ועזיבת הילדים, הזקן מרגיש מעט אבוד בדירה על אף היותה דירה קטנה יחסית. הדירות החדשות שבונים בימינו הן בעלות שטח של מאה ועשרה מטרים עם אופציה להרחבה למאה וארבעים מטרים. ההרחבה נעשית על חשבון החברים, אבל יש מי שיכולים להרשות זאת לעצמם. את ההון הדרוש צברו בשנים המעטות מאז שינו את התקנון ואימצו את התקציב הדיפרנציאלי, התקציב על פי ההכנסה.

כאשר מובילי הבנייה הקיבוצית שמו לב שעומדים לבנות לדור הנכדים דירות גדולות פי שלושה מאשר ה"ווילות" של הוותיקים מייסדי הקיבוץ, הוחלט להוסיף לדירותיהם עשרים מטרים רבועים.

עכשיו, כאמור, יש לזקן מרחב ביתי להתהלך בו בחורף ובימי חמסין.

*

מצעד הסירים

הזקן מתקשה להאמין היום, שבראשית ימי הקיבוץ התגוררו במשך שנים בדירה ללא שירותים, ושבת השימוש היה פחון כפרי שניצב במרחק 50 מטרים מהבית. מדי בוקר, כמו כולם, נהג גם הוא ללכת לשם ולעמוד בתור כדי לרוקן לבור את סיר הלילה הצבעוני הגדול המכוסה בנייר עיתון.

אם תרצו, חייכו, אך אין זו בדיחה!

*

זכות צעירים

כשהזקן שלנו מתעמק בנושא השינויים, הוא מגיע למסקנה שיש בהם לא מעט דברים חיוביים. יש לו כמובן השגות והסתייגויות, אבל זה מה שהצעירים רוצים, וזאת זכותם.

*

חבל שאלוהים לא מתייעץ עמו...

הזקן המשיך להגות בנושא הדיור, ובמוחו עלה רעיון פילוסופי מעמיק. הוא חשב לעצמו שאם קיים אלוהים, הרי הדרך שבה אירגן את הדיור הקיבוצי מוזרה. לו היה הבורא טורח להתייעץ עמו, היה מציע לו להפוך

את סדר ההתרחשות שתואר קודם. היה מציע שמייסדי הקיבוץ, ובהם הזקן ואשתו, היו זוכים לדירות הנוחות או אף לבתי הפאר בעלי שני המפלסים הנבנים כיום, שהרי הגיעו ארצה ממחנות פליטים, אנשי שארית פלטה רצוצים ועייפים ממאבקי ההישרדות במלחמת העולם השנייה. אחרי שהילדים עזבו את הבית, היה ניתן להעביר את הזקן ואשתו לדירת החדר וחצי, ואילו כיום, בהיותו קשיש הנופל לנטל על הקהילה, היה מציע להעבירו לאוהל הלוהט-ביום-מקפיא-בלילה, שבו התגוררו בהגיעם. שם היה ממתין לבוא יומו, כפי שנוהגים לעשות אסקימואים עם זקניהם.

*

אם-הבית היעילה

החברה הוותיקה והחולה שעליה סופר קודם נפטרה, ובהתחשב במצב בריאותו הירוד של הזקן, הוחלט שהפיליפינית תעבור לגור בביתו ותטפל בו. לשם כך השיגה ועדת הסיעוד של הקיבוץ אישור ממשרד הרווחה. המטפלת כיבדה את ההחלטה כי בינתיים נוצרו ביניהם יחסי הבנה וכבוד הדדי. היא ישנה על הספה בסלון ולמען פרטיותה בודדה את הספה משאר בדירה בעזרת וילון פלסטי מתקפל.

המטפלת הפיליפינית, אישה משכילה יחסית שסיימה תיכון, למדה הכול במהירות. היא הפכה לאם בית יעילה וכול יכולה, מסירה מהזקן כל דאגה בנוגע לחיי היום-יום: מזון, תרופות, אחזקת הבית והשקיית עציצי גינה – אדמיניסטרטורית מושלמת. היא טיפלה בו כאילו היה אביה שלה או ילדה הקט, שהרי אין הבדל ממשי בין השניים, כל זקן משול לילד... אשתו המנוחה נהגה להשוות בין זקנים לילדים גם מבחינת מחיר התשלום הזהה באוטובוסים, חצי מחיר. לפיכך הוטל על הזקן לחיות ותו לא. המטפלת כינתה אותו Ama, אבא בפיליפינית, כך הניח. דקארט אמנם קבע ש"אני חושב משמע אני קיים", אך במקרה הספציפי של

הזקן, נכון יותר לומר: "הוא קיים משמע הוא חושב", כי מה נותר לו בחיים אם לא לחשוב?

חוקרי האדם הקדמון, הפליאונטולוגים, טוענים שהפילוסופיה נולדה מהפנאי, שהתהווה עם התפתחות תנאי מחיה לרמה שהותירה בידי אנשים זמן פנוי לחשיבה. פנאי לחשיבה היה לזקן בשפע.

*

12:30

ארוחה אילמת

ארוחת הצהריים שהכינה המטפלת סיפקה אותו, היא היתה לפי טעמו. ייתכן שבמהלך עבודתה בארץ למדה הפיליפינית להכין מאכלים אשכנזיים, ממש כמו בבית אמו של הזקן בפולין.

כאמור, מתוך נימוס לא נהג הזקן לחקור אותה על עברה ועל חייה הפרטיים. הוא ידע עליה רק מה ששמע מפיה מיוזמתה. הזקן והמטפלת לא הרבו לשוחח. ממילא שניהם לא היו מהדברנים והפטפטנים. נוסף על כך, לא היה צריך להדריך אותה, שכן היא ידעה טוב ממנו מה יש לעשות בבית. למעשה, היתה זאת היא שהדריכה אותו.

*

סרט של אלמודובר

הוא קם מהשולחן וכהרגלו קירב אליו את כיסאו.

"אולי תצפה בטלוויזיה?"

הזקן שמע בקולה, התיישב עמוק בכורסה מול הטלוויזיה והפעיל אותה. על המסך הרחב הופיע סרט של אלמודובר, הבמאי הספרדי המפורסם – שידור חוזר של דרמה עם עלילה קצת מורכבת ומסובכת שהזקן צפה בה אמש. הסרט מצא חן בעיניו. הסרט מצוין, רק שלא הבין מה בדיוק התרחש בו, לכן החליט לצפות בו שוב.

הפעם הבין.

*

נסיעה לקולנוע

בקיבוץ של פעם, כשרצו לראות סרט קולנוע, היו צריכים לארגן נסיעה העירה. ועדת התרבות תלתה מודעה על לוח המודעות בכניסה לחדר האוכל, והמעוניינים נרשמו. במשאית הטראנטע המצ'וקמקת המוכרת הרכיבו את הספסלים המיועדים לכך, ובחורף הוסיפו גגון מכוסה ברזנט כבד, שהקנה לרכב מראה של קרוואן כמו במערבונים. לא היתה אלטרנטיבה להסעה המשותפת, משום שהיו נוסעים רק להצגה שנייה, אחרי השכבת הילדים וארוחת הערב, וזו הסתיימה בשעה שלא איפשרה חזרה בתחבורה ציבורית.

*

סרט בחדר האוכל

כשנקנתה מסרטת שמונה אינץ', הקרינו מדי שבוע בחדר האוכל סרט ששכרו במחלקת הקולנוע של הסתדרות העובדים. בהעדר תרגום לעברית בגוף הסרט, היו מקרינים את הכתוביות ידנית במטול. התרגום הגיע מגולל בגליל צלופן, שעליו מופיעים הדיאלוגים בכתב יד. שיא הטכנולוגיה הישראלית באותם הימים. הזקן שלנו היה מתנדב להקרין את התרגום לרוסית. כשתפס את הפרינציפ והתמחה במלאכה הזאת, החל להקרין תרגום גם משפות אחרות, כגון צרפתית ויפנית (הקרנת התרגום מהשפה האנגלית נעשה על ידי אמריקני אחד). הזקן הצליח מאוד – לתדהמת הקהל, היה מסיים את התרגום עם גמר הסרט. בזמן הקרנת סרט היה חדר האוכל מפוצץ מרוב נוכחים. המאחרים נאלצו לעמוד לאורך הקירות. בקיץ ישבו על אדני החלונות.

*

זמנים חדשים

אחד מהורי החברים שחי בחוץ לארץ ביקר בקיבוץ והתנסה בחוויה הקולנועית ההיא, ובעקבותיה החליט ליזום משלוח מסרטה גדולה

במתנה. בקיץ הקרינו סרטים במדשאה על גבי קיר בניין שהולבן במיוחד למטרה זו. האירועים היו כה מוצלחים, שמשכו צופים מהקיבוצים השכנים.

בימינו אין עוד הקרנת סרטי קולנוע בקיבוץ. בעידן המודרני של טלוויזיה עם מסך פלזמה רחב, שפע ערוצי סרטים במשך כל היום, די-וי-די וממיר ל-HD, עדיף לצפות בסרט קולנוע בבית, ישובים בנוחיות בכורסה, עם הגבהה לרגליים ומזגן לקירור או לחימום, תלוי בעונה. אם בכל זאת מתחשק לחבר לנסוע לצפות בסרט מסוים בקולנוע עירוני, הרשות נתונה בידיו לקחת את הרכב הצמוד שלו או להזמין רכב בסידור רכב ולקפוץ העירה לקולנוע הרצוי.

זמנים חדשים – זמירות חדשות.

*

עידן התקשורת

טוב, מיצינו את נושאי הטלוויזיה וסרטי הקולנוע. אבל לא נדלג על שני אמצעי תקשורת ששיחקו תפקידים ראשיים בחיי הזקן והקיבוץ: הרדיו והטלפון.

*

כשאלוהים רוצה...

עם הופעת מקלטי הרדיו הראשונים ניצב הקיבוץ בפני בעיית מיעוט מכשירים, שפגעה בערך השיתוף הקיבוצי. כדי לפתור תסבוכת עקרונית בהיקף כזה, לא הספיקה שיחת קיבוץ אחת ולא שתיים. רק בשלישית הגיעו למוצא: החרמת כל מקלטי הרדיו שברשות החברים ואפסונם במחסן לצידוד שחורג מערך השיתוף, למעט שני מקלטים שהוצבו אחר כבוד במקומות ציבוריים, אחד בחדר האוכל ושני במתפרה של מחסן הבגדים.

כיצד נצברו מקלטי רדיו פרטיים בקיבוץ המשותף? ובכן, יש מי שהגיעו לקיבוץ מבתי מסודרים בעיר או מארצות זרות מצוידים ב"מקנה רב". כל חפץ שחרג מרשימת החפצים המותרים לאחזקת חבר הוכנס למחסן סגור ומסוגר על מנעול ובריח.

יום אחד התרחש "נס" שיתופי: קצר בלוח החשמל של המחסן גרם דלקה שכילתה את הצריף מהמסד עד לטפחות, על כל תכולתו. לכבאים שהגיעו נשאר רק לכבות את הגחלים שנותרו על הקרקע.

מה בין דלקה לנס? שרפת המחסן גרמה לכך שכל חברי הקיבוץ נעשו בבת אחת שווים. לאיש אין יותר מהיתר. יחי השוויון!

נס נוסף התרחש. הצריף ותכולתו היו מבוטחים, והכסף שנתקבל מהביטוח סייע לקיבוץ לפתור כמה בעיות מטרידות. קנו שעון יד למי שלא היה כזה ברשותו, ורכשו מלאי גדול של בגדי עבודה מיוצרים על ידי חברת "אתא", ששימשו חברים שעבדו קודם לכן בבגדים ישנים משלהם. מעז יצא מתוק.

*

רמקולים בכבלים

כך היו פני הדברים בימי התקשורת הראשונים בקיבוץ. ההמשך היה פחות דרמטי, אך לא פחות מרשים. מדובר בהמצאה הקיבוצית הגאונית ביותר בעשור הראשון של המדינה – רשת כבלים רדיופנית שהותקנה בכל חדרי הקיבוץ. היתה זאת רשת תלת-גידיית שמחוברת לשלושה מקלטי רדיו, כך שלכל חבר היו שלוש תחנות בביתו. בכל חדר חיברו לכבל רמקול בתוך קופסת עץ קטנה שהכינו בנגרייה. בכל קופסה היו שני כפתורים: אחד, כפתור ON/OFF לחיבור הרמקול או לניתוקו והשני לכיול עוצמת הקול. השני שימש לבחירת אחת משלוש התחנות.

חבר משוגע לדבר לקח על עצמו לגוון את התחנות בשלושת מקלטי הרדיו לפי צורכי השעה: חדשות, קונצרטים, ספורט. הוא עשה עבודה טובה, איש מעולם לא התלונן על בחירותיו.

הזקן אינו זוכר במדויק מתי החלו לספק מקלט רדיו אישי לחברים, אבל החלוקה התנהלה בזחילה וארכה שלוש שנים, על פי הוותק כמובן. יש לציין שלא התקיימה חלוקת מכשירי חשמל מתקדמים יותר בהמשך. רשמקול, ווקמן, שעון קיר, מצלמה - כולם נקנו מכספי התקציב האישי.

חלוקת שעוני יד, לעומת זאת, היתה צודקת ומסודרת מאוד. אפילו הרכיבו בוועדת החברים ועדת משנה מיוחדת - ועדה לשעונים - שתפקידה לטפל בנושא שעוני היד של החברים, כולל בתיקונם. עם הופעת השעון הדיגיטלי הזול והנוח מתה הוועדה לשעונים מות נשיקה.

*

הטלויזיה מסתערת

עם הופעת הטלויזיה בארץ היא כבשה את הקיבוץ בסערה. נציג ועדת החברים הגיע להסכם עם מפעל לייצור מכשירי טלויזיה בקיבוץ אחר בהסדר תשלומים נוח, ובתוך פחות משנה חולקה טלויזיה לחדרי כל החברים. המבצע התנהל במהירות וביעילות יוצאות דופן עקב הלחץ החברתי הכביר. לא כך קרה עם מקררים ותנורים; בנוגע להם חגגה הסחבת ועמה התמרמרות הממתינים.

*

ועדות בקיבוץ

אף שבראשיתו כלל הקיבוץ פחות ממאה ועשרים חברים, פעלו בו לרווחת החברים לפחות חמישים ועדות ותתי-ועדות לכיסוי כל תחומי החיים. רבים השתתפו בוועדה אחת או יותר. היו, למשל, ועדת חברים וועדת חברה. הראשונה עסקה בשירות לחברים בעזרת תתי-ועדות

לשעונים, לכרטיסי תיאטרון, לבגדים, להבראה ועוד, ואילו השנייה עסקה
בבעיות חברתיות-אישיות, שהדיסקרטיות יפה להן.

כיום מבנה הקיבוץ שונה לחלוטין, והוא מחולק לשני מגזרים נפרדים:
קהילה ומשק. המשק מנוהל על ידי מועצה כלכלית, ובראשה יושב ראש
שכיר, מומחה חיצוני. במועצה הכלכלית מיוצגות הקהילה והנהלות
המפעלים והענפים. לכל מפעל דירקטוריון משלו, וגם שם יש יושב ראש
מומחה חיצוני שכיר.

ניהול הקהילה נעשה באספות חברים, שכונו פעם "שיחות קיבוץ", והן
הסמכות הארגונית העליונה. בדרגה תחתונה יותר נמצאת המזכירות,
ותחתיה ועדות נוספות. הצוות המוביל (יושב ראש הקיבוץ, מזכיר
הקהילה ומרכז המשק) מתנהל באופן דמוקרטי, אבל בתחומי הפרטות
והמערכת הדיפרנציאלית רב הנסתר על הנגלה מחמת "השמירה על
הפרטיות", שהרי, כידוע, בעלי הכנסה גבוהה אינם נוטים לחשוף את
משכורתם מטעמי "צניעות" וחשש מעינא בישא.

איך אומר הזקן הפילוסופי שלנו, שהיה בעברו עגלון בעל עגלה: המחזיק
במושכות הוא בעל הדעה! או בניסוח פואטי – "בעל עגלה, בעל המאה".

*

פלאפון - פלא הפלאים

עדיין לא התייחסנו לפלא הפלאים של ימינו, דהיינו הפלאפון, הטלפון
הנייד הסלולרי! הזקן מהרהר לעצמו: איך יכלה האנושות להתקיים אלפי
שנים ללא מכשירים אלקטרוניים? בלי טרנזיסטורים, טלוויזיה ומחשב?
עובדה, היא התקיימה!

ובכל זאת, מה שבאמת בלתי נתפס כיום הוא העובדה שהאנושות
הסתדרה והתקיימה בלי טלפון נייד! הרי כיום אף ילדים בני חמש,
שעדיין אינם יודעים קרוא וכתוב, מסתובבים עם טלפון נייד תלוי על
צווארם ושולטים בו טוב יותר מהזקן.

האם ייתכן בימינו שנערה בגיל טיפש-עשרה תיראה מהלכת בלי טלפון
נייד בידה או צמוד לאוזנה? הזקן עצמו כבר אינו מעז לצאת מביתו בלי
המכשיר בתוך נרתיק צמוד לחגורה. אחרת, איך יתקשר עם הפיליפינית
שלו במקרה הצורך?

*

טלפון מגיע לקיבוץ

הגעת הטלפונים לקיבוץ היתה סיפור לא פשוט. בניגוד לתקופתנו אנו,
שבה ניגשים למשרד החברה, ממלאים טופס, משלמים את האגרה
ובתוך ימים אחדים מצלצל טלפון בבית, בעבר היה צריך להניע את
חברת הטלפונים לחבר את הקיבוץ לרשת הארצית. לשם השגת טלפון
היו נחוצים סבלנות, הרבה פרוטקציה וקצת מזל.

הטלפון הראשון

הטלפון בשער! כשהכבל של חברת הטלפונים הגיע בשעה טובה לקיבוץ,
היה צורך להחליט היכן להתקין את המכשיר. היה מובן שדרוש מקום
ציבורי, אבל איזה? חדר האוכל? המזכירות? הדואר?

התעורר פולמוס של ממש. ומי ניצח? דווקא הרפת! הנימוק ששיכנע את
הרוב היה זה שהדגיש את נחיצות הטלפון להזעקת רופא וטרינר אם
פרה חולה או "דורשת" הרבעה (ברפת הקיבוץ אין פר הרבעה,
משתמשים בהזרעה מלאכותית). בדיעבד, הזקן השתכנע שהתקנת
הטלפון הראשון ברפת היתה החלטה טובה ונכונה ואפילו קריטית. על
כך בסיפור הבא.

*

הטלפון אינו עונה

ומעשה שהיה כך היה: אשתו של הזקן היתה מאושפזת בבית חולים. בחצות הלילה מצבה הורע, הכרתה היתה מטושטשת, והיא לא הגיבה לשאלות שנשאלה. רופאי המחלקה בדקו אותה והזעיקו רופאים מומחים נוספים להתייעצות. המסקנה היתה ברורה – חייבים לנתח מיד. העבירו אותה בחיפזון לחדר הניתוחים, החלו בהכנות ושלחו את אחד המתמחים לטלפן לקיבוץ כדי להזעיק את הבעל לחתום על הסכמה לניתוח, כנדרש בחוק. כעבור דקות ארוכות חזר המתמחה בבהלה והודיע בנשימה עצורה שחייג כמה פעמים, הטלפון מצלצל, ואין עונה.

*

שיחה בלתי נשכחת

האישה, שכובה על מיטת הניתוחים, סימנה באצבע לרופא להתקרב אליה ושאלה חרישית: "מה השעה?". "חמישה לארבע בבוקר", נענתה. בלי לפקוח את העיניים היא לחשה שוב, במאמץ: "הטלפון של הקיבוץ ברפת. הרפתנים באים לחליבה בארבע", והשתתקה. שוב שלחו את המתמחה לטלפן, והפעם הוא חזר עם הבשורה שדיבר עם רפתן, שמיהר לביתו של הזוג. הבעל קפץ מהמיטה ורץ בפיג'מה להעיר את חברו השכן, נהג המשאית. בן רגע עפה הטראנטע המצ'וקמקת בכבישים הריקים לכיוון בית החולים. הבעל חתם טופס ההסכמה, והניתוח עבר בהצלחה. חיי האישה ניצלו. סיפור זה הוא ההוכחה הטובה ביותר שהחלטה להתקין את הטלפון הראשון והיחיד בקיבוץ ברפת היתה צודקת ונכונה. טובה מאוד!

15:30

שעת המקלחת

הגיעה שעת המקלחת. בשעה זו הזקן מסתגר בחדרו ומסיר מעליו את בגדיו, לובש חלוק קימונו כחול כהה מקושט בפרחים צבעוניים והולך למקלחת. הוא סוגר את הדלת מבלי לנעול אותה. מדוע? כי פעם קרה מה שקרה.

*

כליאה בשירותים

מה קרה? הוא רצה לפתוח את דלת חדר השירותים כדי לצאת, אך הידית התפרקה ונפלה. בידו נשאר החלק בלי הציר. הוא נעמד נבוך מבלי לדעת מה לעשות. כל תחבולותיו נכשלו, הדלת סירבה להיפתח!

הוא הוריד את המכסה על האסלה, עלה עליה כדי להגיע לחלון הקטן והסתכל החוצה: אין נפש חיה! אל החלון לא ניסה לטפס כי איך יעבור דרכו? וגם לו היה מצליח לעבור דרכו, היה נופל על שיחים קוצניים בנפילה מגובה של יותר משני מטרים. לא כדאי.

הוא השתדל להוציא את ראשו החוצה כדי לראות אם מישהו עובר בשביל מול חזית הבית אף שהחלון פונה הצידה ובקושי רואים ממנו קטע קטן מהשביל. הזקן לא הסיר את מבטו מהשביל, שמא יפספס ולא יראה כשמישהו יעבור. עמידתו על קצה האצבעות היתה לא נוחה, בלשון המעטה. שרירי רגליו כאבו, אך הוא היה חייב להחזיק מעמד; בוודאי אחד השכנים יעבור לאחר העבודה.

במוחו התרוצצו מחשבות – מה יהיה? הוא ראה בטלוויזיה איך הצילו בצ'ילה אישה לכודה במפולת בית שקרס ברעידת אדמה. האישה שרדה בחיים חמישה ימים בלי אוכל, בלי מים ובלי יכולת לזוז. עם המים בשירותים ויכולתו להתנועע יוכל אולי להחזיק מעמד אפילו שלושים יום מבלי לגווע ברעב. איזה סיוט איום! חלחלה זוועתית אחזה בגופו.

בלבו נשבע, שאם יזכה להשתחרר בחיים מכליאתו בשירותים, הדבר הראשון שיעשה הוא למנוע לעולמים את נעילת הדלת על ידי סילוק המפתח ולשון המנעול.

*

הילד הגואל

לאחר כשעתיים של המתנה עבר ילד ולידו כלב. הזקן צרח בכל ריאותיו. הילד עמד והסתכל סביב מבלי להבין מה מתרחש, אך כשהתקרב לכיוון הקול, הבחין בפנים של האיש בחלון, שביקש ממנו להזעיק עזרה.

*

דלת שלא נועלים

גם בתמיכת מצילו התקשה לרדת מהאסלה לרצפה. רגליו היו מתוחות כמו מיתרי כינור וכאבו מאוד. הוא יצא מן החדרון, התיישב על הכורסה שבסלון לפוש ולהתעשת. דבר אחד בטוח: בביתו אין נועלים עוד את דלת השירותים...

*

נפוליון בוטרלו

אם כבר שהה בשירותים, הוא ניצל את ההזדמנות להתיישב על האסלה ולקיים מצווה פיזיולוגית חשובה. כדי להעריך נכונה עד כמה חשובה הפעילות הטבעית והמקובלת הזאת, היה עליו להזדקן ולהגיע לגילו המופלג.

בהיותו מבצע תרגילים אירוביים לזירוז התרוקנות המעיים, צצה במוחו הפורה מחשבה פיזיולוגית-ספרותית: בספרים הרבים שקרא על אנשים מפורסמים, שבהם מתוארים בפרוטרוט מעשיהם האינטימיים ביותר,

במיוחד הארוטיים, אין הם מזכירים את הליכתם לשירותים. וכי מה, הם מלאכים?

נדמה לו שפגש רק באפיזודה אחת שכזו, שלא ברור לו אם התרחשה באמת: מספרים שנפוליאון הפסיד בקרב ווטרלו משום שברגעים המכריעים של המערכה תקף אותו שלשול איום שריתק אותו לאוהל.

*

זקנים ותינוקות

עשיית הצרכים והתרוקנות שלפוחית השתן הן פעולות טבעיות המטרידות תינוקות וזקנים, מפגש של קצוות. עבור הגילאים שביניהם זהו דבר של מה בכך, כמו שתיית כוס מים כשצמאים. ספר שמתאר חיי זקנים או תינוקות ומתעלם מפעילותם בתחומים האלה במהלך שלישי מיומם, קרי שעות השינה, מציג תמונה חלקית, לא מושלמת ולא אותנטית.

בעוונותינו הרבים, בספר שלפניכם העניין משתלב במינון הראוי לו.

החלקה במקלחת

לאחר שמילא את חובותיו כלפי האסלה, הזקן נעמד, התפשט וניגש להתקלח. הוא הרטיב את גופו והחל להסתבן. עד כאן הכול התנהל כשורה. לפתע נשמט הסבון מידו ונפל על הרצפה. הוא התכופף להרים אותו, אחז בו, אך איבד את שיווי המשקל, רגליו גלשו על הרצפה הרטובה והחלקה, והוא השתטח עליה בחבטה אדירה מלוא קומתו. איכשהו בלם את המכה בידיו. צעקת "אוי!" אדירה נפלטה מגרונו, והוא נשאר שכוב, חושיו מטושטשים, בלי יכולת להתרומם.

הפיליפינית היתה בבית, שמעה את הזעקה, רצה, נכנסה לחדרון וניגשה לעזור לו לקום. הדלת לא היתה נעולה, שהרי הזקן כבר נשבע בעניין. טוב עשה, שכן אחרי נפילתו היה המום מכדי להגיע לדלת.

*

ללא בושה

הפיליפינית אחזה בו בחוזקה בבתי השחי וניסתה להרים אותו, אך כוחותיה לא עמדו לה. אמנם הזקן רזה ולא גבוה (בשנים האחרונות אף נמך), אבל הוא עדיין גדול וכבד גוף לעומת הפיליפינית הקטנה והצנומה. הם נאלצו להמתין עד שהתאושש במקצת ובכוחות משותפים הצליחו להביאו להתיישב על מכסה האסלה.

הוא היה עירום, רטוב ומסובן. הם התנהגו בטבעיות. היא הרטיבה במים פושרים את מגבת הידיים הקטנה, סחטה אותה ובעזרתה הסירה את הסבון מגופו ואחר כך ניגבה אותו במגבת הגדולה. הכול התבצע באטיות ובזהירות, כאילו הוא תינוק. הוא לא התנגד, התמסר לידיה הנאמנות ולא חש מבוכה. כשסיימה את מלאכתה, הגישה לו את החלוק שהיה תלוי על וו על הדלת ועזרה לו ללבוש אותו. היא הניחה את זרועו סביב כתפיה, חיבקה את מותניו ובכוחות משותפים ובמאמץ רב הצליחו להעמידו על רגליו.

הכאב בשוק שעליה נפל היה חזק, והוא נגרר בקושי, נשען עליה ונזהר לבל יחליק שוב על הרצפה הרטובה. כך נסחב, צעד ועוד צעד, אל חדר השינה, התיישב על המיטה ונשכב. הפיליפינית סידרה לו את הכרית תחת הראש והרימה את רגליו על המיטה. רק אז הוא פלט תודה חרישית. במשך כל אותו הזמן לא החליפו מילה. היא חייכה בנימוס ויצאה מהחדר.

*

שוק ללא שבר

הוא שכב בשקט ועצם את עיניו. הכאב לא פסק. הוא מישש את המקום הכואב. לא, לא היה שבר. הוא היה בטוח בכך.

*

שיחות בריאותיות

הזקן שלנו היה בעל מוסר עבודה גבוה, ולכן, בהיעדר אפשרויות אחרות, נעשה פילוסוף חובב, פילוסוף בגרוש, ניתן לומר. מה כבר נותר לו לעשות מלבד לחשוב, במיוחד כששכב במיטה והתקשה להירדם? הוא העלה זיכרונות, ופה ושם חשב על ענייני דיומא, על התרחשויות במשפחתו, בקיבוצו, במדינה, בעולם...

העתיד לא כל כך מעסיק אותו – הוא מובטח, מסודר ואין הוא צופה לו תקלות. גם בחייו הפרטיים הכול מתנהל על מי מנוחות וללא הפתעות מרשימות. היום לא היה שונה בהרבה מאתמול, והמחר לא יהיה שונה מהיום, מלבד עובדת שינוי התאריך והזדקנותו. בריאותו אמנם מידרדרת, אבל באופן כה אטי שאין הוא חש בכך. רק לעתים רחוקות הוא נותן דעתו על כך שמצבו הורע לעומת תקופות קודמות, אך ההתפתחות טבעית ואטית עד כדי כך שאיננה מדאיגה אותו כלל.

למעשה, בכל פעם שהוא נפגש עם חבריו, רובם מבוגרים כמותו, השיחה גולשת לענייני בריאות: מספרים שכואב פה, כואב שם, שהיו במרפאה ההיא, שהרופא אמר כך וכך, שלוקחים תרופות אלה ואחרות, שעברו טיפולים כאלה ואחרים – נושא רחב ובלתי נדלה. בתור רופא ופילוסוף חובב, שהרי כידוע, לכל זקן קורטוב מזה ומזה, הזקן שלנו אינו אוהב לשוחח על ענייני בריאות. הוא נמנע מכך ככל שאפשר, אך בלי משים נקלע למערבולת הזאת. שנואים עליו במיוחד תיאורי ניתוחים. הוא לא יכול לשאת אותם. ישנם אנשים שמדייקים בסיפור ניתוחיהם כמרצים בשיעור אנטומיה.

לעומת זאת, בעת האחרונה, בשבתו במרפאות השונות של קופת חולים בהמתנה לרופא, היו לו הזדמנויות להאזין לסיפורים מרתקים רבים על התנסויות בריאותיות מסובכות, שאנשים חשים צורך לחשוף ואולי אף נהנים מכך. למעשה, יש לביקורים בקופת החולים פן חיובי: הודות להם הוא יוצא לעתים משגרת הקיבוץ, נוסע ורואה נופים בארץ המשתנה באופן מתמיד: כבישים מתרחבים, גשרים ומחלפים חדשים מוקמים חדשות לבקרים, גורדי שחקים צצים כפטריות אחרי גשם. הוא פוגש אנשים לא מוכרים, שנעים לשוחח עמם. הנסיעות האלה הולכות ומתרבות – גם הן מתחילות להיהפך לשגרה. אלמלא המזכירה הרפואית שעובדת במרפאת הקיבוץ, מנהלת את התורים ומודיעה לו יום-יומיים לפני כל פגישה על קיומה, על שעתה, מקומה ותוכנה, היה הולך לאיבוד.

*

Mens sana in corpore sano

האם תיאור הזקן, כפי שנזכר קודם, כאדם בריא באופן כללי, מתיישב עם נסיעותיו המרובות לקופת חולים? דווקא כן, אם מביאים בחשבון את תורת היחסות של איינשטיין, שהרי עד גיל שבעים כמעט לא נזקק לשירותי הרפואה, וגם כיום, אף שהוא מרבה לפנות לרופאים מקצועיים למיניהם, לאחיות ולרופא המשפחה במרפאת הקיבוץ ובולע יום-יום ערמת גלולות, אינו חולה בדבר. זקנה ואובדן שמיעה וזיכרון מינוריים אינם מחלות של ממש. ביקורי הרופאים הם רק ביקורי מניעה. אמנם הוא סובל ממרעין בישין בדמות פרונקלים, יבלות או צליעה, אבל גם אלה אינם מחלות של ממש. הזקן אומר שהפריחות על עורו מעידות על כך שהוא באביב חייו! הוא הולך ומזדקן, נחלש וחש מחושים פה ושם, אבל כל אלה תופעות שמגיעות עם הזקנה, ושבלעדיהן היא היתה תענוג של ממש. לסיכום, הזקן מחשיב את עצמו, חרף מגבלותיו, אדם בריא בגוף

ובנפש, ואף שלא ניתן להתכחש למגבלות הגופניות, הרי שלדעתו מצבו הרוחני, נפשו ומוחו מצויים במצב שפיר לחלוטין, טפו-טפו-טפו...

*

היכרות עם קופת חולים

חיוך התפשט על שפתי הזקן כשנזכר במפגשו הראשון עם קופת חולים. ביומו הראשון בקיבוץ ראה משאית עמוסת בלוקי בטון לבנייה עוצרת, ואת סדרן העבודה מתרוצץ בין הצריפים ומגייס מתנדבים לפריקתה. בוודאי כבר ניחשתם שהגיבור שלנו, אז צעיר, התנדב לעזור.

הזקן אינו יודע אם בתקופה ההיא כבר נכנסה לתוקף תקנת משרד העבודה המחייבת לנעול נעלי עבודה מגינות בעבודה. אם כן, לא היה מודע לכך, אך את זאת למד בדרך הקשה על בשרו. הוא נרתם לפריקה בבגד שלבש ובסנדלים שנעל. הבלוקים היו כבדים למדי. הוא היה רזה, שהרי הגיע זה עתה ממחנה פליטים בקפריסין, אך היה גבר חסון ובחדווה ובעליזות פרק את הבלוקים מהמשאית כדי לערום אותם בצד, עד שחש צריבה נוראית בכף הרגל, כאילו דרך על סיגריה בוערת. הבלוק שהחזיק נשמט מיידיו, ולמזלו, שאף פעם אינו מאכזב, הוא לא נפל על רגלו. הוא התכופף להסתכל על רגלו הכואבת ושם לב שהיא החלה להתנפח. מתחת לסנדל שכב עקרב ענק ומעוך, כשעוקץ זנבו עדיין מכוון לכף הרגל העקוצה. כולם הפסיקו את מלאכת הפריקה כדי לבדוק אם מדובר בעקרב צהוב (ארסי) או אפור (לא ארסי), אך לא הגיעו להסכמה. עד היום אין הזקן יודע מה היה צבעו של העקרב, אבל הוא משוכנע שלעקיצתו סגולה לאריכות ימים, משום שעברו יותר משישים שנה, והנה הוא עדיין חי.

ממקום כלשהו צץ טרקטור בעל גלגלים אחוריים ענקיים, ועל הכנף המגן על גלגל ליד מושב הנהג הושב הבחור העקוץ ובכיסו העוקץ, מעוך ועטוף בממחטה. הטרקטור דהר למרפאה האזורית של קופת חולים במושב שכן. פרזדור המרפאה המה ממתינים לרופא. הפגוע שלנו, מקפץ על

רגלו הבריאה, ניסה להגיע ישר לרופא, אך עצרו בעדו, לא נתנו לו לעבור – "אדוני, יש תור!" הזדעקו. בלית בררה הוא חיפש מקום על הספסלים הארוכים והתיישב בין שתי נשים שמנות או, נכון יותר, נדחק ביניהן. כדי לחמוק מהכאב החל לנמנם.

ניעור חזק החזיר אותו למציאות. הוא פקח את עיניו וראה בפרוזדור רק את עצמו ואת הטרקטוריסט שחיכה לו.

"בוא, זה התור שלך."

ידידנו הראה לרופא את העקרב המעוך. "א סקורפיון", פלט. ואיזו בושה, הוא לא זכר באיזו רגל נעקץ, שכן הכאב פסק והנפיחות נעלמה! זו היתה היכרותו הראשונה של הזקן עם קופת חולים.

*

אירוע לבבי

כאמור, ענייני בריאות מעולם לא העסיקו את הזקן וגם כעת אינם מדאיגים אותו. הוא משתדל להתחמק מהנושא באופן עקבי, אם כי הנושא אינו מתחמק ממנו ועולה תדיר על פני השטח בשיחות עם חברים שהוא פוגש בשבילים ובעת ההמתנות במרפאות.

רק פעם אחת התנסה הזקן באירוע רפואי רציני שהותיר בו חותם. היה זה מקרה אחד ויחיד בחייו, אך מטבע הדברים דווקא תקריות יחידות ונדירות נחרתות בזיכרון. היומימי והשכיח חולפים ביעף, ואילו אירוע נדיר ויוצא דופן לא נשכח. הרי נהג אינו זוכר את עשרות ומאות אלפי הקילומטרים שעבר ללא פגע, אלא רק את התאונה היחידה שהיה מעורב בה.

הזקן, כהרגלו, התהלך לתומו ולהנאתו על מדרכה בקיבוץ כשלפתע חש מין תעוקה עזה בחזה, בצד שמאל. הוא נשם בכבדות ואינו יודע כיצד גייס כוחות להגיע למרפאה. למזלו (הפיר-לי-פינפין, שמצוי לצדו תמיד), הרופא עבד בה באותו יום, בדק אותו, בחן את האק"ג שעשה לו וקבע

שהוא עובר אירוע לב. הזמינו אמבולנס עם טיפול נמרץ, והוא נשלח מיד למיון בבית חולים. בדיקה חטופה הספיקה כדי להעביר אותו למחלקה לטיפול נמרץ, משם לצנתור ובהמשך לניתוח מעקפים. הכול התנהל כל כך מהר שהוא אינו מסוגל לשחזר במוחו את המהלכים. הוא רק זוכר, במעומעם, שהתעורר בחדר התאוששות מחובר לצינוריות שקופות, לחוטים ולכל מיני מכשירים.

ההמשך? תהליך ארוך ומתמשך של שיקום, שתחנותיו היו בית הבראה, התעמלות ופיזיותרפיה, כיסא גלגלים, הליכון, ולסיום, מקל הליכה, משענתו עד היום. בכל אלה לא היה שום דבר מיוחד, הכול כבר מאחורינו.

הקרדילוג הטיל עליו מכסת הליכה יומית של ארבעה קילומטרים, שעליה הקפיד והוא עדיין מקפיד, אך אורכה הלך והצטמצם. הוא יודע שחבל על כך, אך מה יעשה? הנעה, כלומר מוטיבציה, חסרה לו, חולשה דווקא יש בשפע.

*

שיח חירשים

"רררינננגג..." צלצול חד ומחריש אוזניים הקפיץ אותו משנת הצהריים. הוא הציץ בשעונו: השעה היתה ארבע. מנומנם הושיט אינסטינקטיבית את ידו לטלפון שליד המיטה והצמיד את האפרכסת לאוזנו. "הלו..." כן, זה היה חבר שלו, שטרם למד שלא כל זמן מתאים לניהול שיחת טלפון, אך אין הוא מעיר לו על כך פן יפגע בו. זה חבר רגיש במיוחד, ועליו להתהלך עמו בדחילו ורחימו, על חבל דק, אם ברצונו לשמור על ידידותם מימים ימימה, מתקופת ההכשרה בפולין ומראשית שהותם בקיבוץ. ידידות מוזרה. הם לא היו בעלי אופי דומה, לכל אחד שיגעונות משלו, ובכל זאת, ואולי דווקא בגלל השוני ביניהם, היו ידידים. באחד הימים עזב חברו את הקיבוץ, והקשר ביניהם נותק. כל אחד פנה לדרכו, עד שנסיבות החיים הפגישו אותם מחדש, ומאז הם שומרים על קשר, שלרוב מתבטא בשיחות ארוכות בטלפון. שניהם אלמנים כבדי תנועה ושמיעה. מיום שוויתרו על רישיון הנהיגה, מפגש ממשי ביניהם נדיר. עליהם להסתפק בשיחות טלפון. השיחות ביניהם קולחות מנושא לנושא, וספק אם הם שמו לב לכך שמדי פעם הם חוזרים על אותם דברים שכבר נאמרו פעמים רבות. אילו חדשות כבר יכולות לצמוח בין שני ידידים שכל אחד מהם כבול לענייניו וכל אחד מרותק לעולמו?! גם בהתייחסותם לענייני דיומא, אף על פי שהשקפותיהם הפוליטיות אינן שונות בהרבה, לכל אחד עמדה משלו, והוא דבק בה מבלי לשנות את דעתו ומבלי לשכנע את רעהו. בכל זאת ידידות היא ידידות, והיא מתקיימת כל עוד שני הצדדים מעוניינים בה.

הפעם קיימו דיון ארוך על מהלך מסוים של מדיניות הממשלה. למרות היותם קרובים בעמדותיהם הם המשיכו להתווכח ולנהל שיח חירשים. לא היה חשוב להם במיוחד מה אמרו, העיקר שדיברו ודיברו.

"סליחה, עלינו להפסיק כעת. עלי ללכת לפגישה במועדון. נמשיך את השיחה בפעם אחרת."

הזקן החזיר את האפרכסת למקומה, ובתנועה זריזה, עד כמה שהיה מסוגל לכך, ירד מהמיטה להתכונן לפגישה.

*

מפגש במועדון הוותיקים

"מועדון הוותיקים" הוא מוסד המפגשים החברתיים הקבוע, המתמיד והוותיק ביותר בקיבוץ. החברים הוותיקים ממשיכים להיאחז בקנאות במועדונם. עקב השינויים וההפרטות שחלו בקיבוץ המועדון נותר אחד המעוזים האחרונים של החיים החברתיים שהתקיימו בעבר.

אחת לשבוע או שבועיים מתכנסים רוב הוותיקים במועדונם על כוס קפה ועוגיות לשמיעת הרצאה או סתם למה-טוב-ומה-נעים-שבת-אחים-גם-יחד בשעת שיחה. בעבר, כשהיו משתתפים רבים, התקיים המפגש במועדון החברים המרווח, אבל מאחר שמספר הוותיקים שהתמידו להופיע הלך והתמעט, כיום הם נפגשים באולם קטן יותר שנמסר להם למטרה זו, אולם באחד מבתי הילדים שהתפנה עם המעבר ללינה משפחתית. החברות האחראיות לאחזקה וניהול המפגשים דואגות גם למשקה, לעוגיות ולעוגות. הוותיקים מגיעים, מתכבדים ומתיישבים סביב השולחנות, לרוב במקומות הקבועים ובחברת אותם החברים. עניין של הרגל ושמרנות.

באותו יום היתה הפגישה מיועדת לציון פרס שחבר קיבוץ זכה בו. הוא הוזמן למועדון לספר על כך ולענות על שאלות אם יישאלו (תמיד מישהו שואל). כנראה סיפורו של חתן הפרס היה מעניין, משום שהפגישה התארכה כחצי שעה מעבר למקובל וכולם נשארו עד הסוף, ביקשו הסברים, התעניינו. גם אחרי ההרצאה המשיכו פה ושם חברים לשוחח ביניהם על הנושא.

*

כבוד אחרון

"לדעתי, הדבר החשוב ביותר בהענקת פרס, או כל אות אחר, הוא עצם הבעת ההערכה," חשב הזקן בלבו. ואז נזכר שספק אם אי-פעם בימי חייו הארוכים בקיבוץ ציינו מעשה חיובי שעשה, והיו כאלה. לא מדובר רק במקרה שלו. יש לו הרושם שרוב חברי הקיבוץ זוכים להערכה ולמילים מפרגנות רק כשאינם מסוגלים לשמוע אותן – כלומר בהספד בבית העלמין...

כן, כשבא יומו של חבר, כל חברי הקיבוץ, או רובם, מלווים אותו בדרכו האחרונה, ומישהו תמיד מונה בהספדו את הישגי הנפטר מאז היוולדו. זה מנהגו של הקיבוץ, אחרי מות קדושים אָמור.

*

עולם כמנהגו נוהג

לגילוי המצבה ביום השלושים כבר באים רק בני המשפחה וחברים קרובים שנוצרים את זכרו של המנוח. ביתר ימי הזיכרון ילך מספר הנוכחים ויתמעט, עד שיבואו רק מעטים מבני המשפחה הקרובה, אם בכלל. זו דרכו של עולם, והיא אינה שונה בקיבוץ.

*

לא עשה יותר מחובתו

הזקן נזכר במקרה שהתרחש במחנה אימונים של הצבא והרשים אותו מאוד. חיילים ישבו באוהל ושמעו הסברים על משהו. פתאום נשמט רימון מידו של אחד מהם, התגלגל על הרצפה, והנצרה השתחררה. אחד החיילים זינק לעבר הרימון וליפף אותו בידו, וזו התרסקה בפיצוץ. שאר החיילים באוהל יצאו בלי פגע.

בערב דיווחו על המקרה במהדורת החדשות בטלוויזיה והראו את הרמטכ"ל בכבודו ובעצמו מבקר את הפצוע בבית החולים ומשבח את מעשיו שמנעו אסון גדול. "לא עשיתי יותר מחובתי", הגיב החייל. הירהר הזקן בלבו: "לכמה אנשים מזדמן לומר משפט דומה במשך כל חייהם?"

*

גם הזקן לא עשה יותר מחובתו...

סיפור החייל והרימון באוהל במחנה הזכיר לו את שירותו הצבאי. הוא לא שירת כלל בסדיר, אלא רק במילואים, לאחר שעבר קורס טירונות קצר. במשך שלושים שנה התייצב מדי שנה למילואים, שבהם לא התרחש כל אירוע ראוי לציון. נכון, הוא השתתף בכל מלחמות ישראל שאירעו בתקופתו, אך בינינו, למעט במטווח, מעולם לא ירה כדור.

הוא מודה שלא אהב לשרת בצבא, כי פקודות לא התאימו לאישיותו ולציפיותיו, אך לא התחמק מהמילואים. כשהיה צריך ללכת - הלך. ובכל זאת, הוא מצא בשירות פן חיובי: הוא הוציא אותו מהשגרה והעביר אותו לסביבה שונה ולאווירה אחרת. הוא פגש אנשים אחרים, שונים מהקיבוצניקים שהכיר, דעות אחרות והשקפות אחרות וניהל שיחות אחרות.

מדי כמה שנים נשלח לאימונים בשדה, להתרוצץ על סלעים, לדלג על ההרים ולקפץ על הגבעות החשופות, דווקא בשעות החמות ביותר בקיץ. בימי שרב נסחב עם חגור מלא, קסדה, רובה FN ושמיכה מקופלת קשורה סביב תרמיל הגב. הקושי העיקרי היה משמעת המים, האיסור לשתות מהמימייה גם בימי חמסין. תקנה זו בוטלה לאחר שוועדה רפואית בפיקוד ד"ר עזרא זוהר קבעה ששתיית מים היא חיונית. המדים היו עשויים בד עבה, ולכובדם הבסיסי נוספה הזיעה בעלת הריח החרף. הוא רץ בשפתיים סדוקות בימים חמים ויבשים, והזיעה נספגה במדים

כמו גשם. קשה לומר שזאת היתה ההתנסות המענגת ביותר שחווה בימי חלדו.

אבל יותר מכול עיצבנו אותו המדריכים הסדירניקים הצעירים, שרצו ליד חיילי המילואים ללא נשק וללא ציוד ודירבנו אותם בצעקות ובגערות כפי שמוליכים עדר בקר בערבה. המדריכים הצעירים היו תמיד רעננים, שהרי לא נשאו נשק והתחלפו תכופות ביניהם בתרגולים. סיוט ממש. עם זאת היתה זאת שיטה מצוינת להורדת כמה קילוגרמים במשקל. אחרי חודש כזה של טלטולים וטרטורים, צימאון, מחסור בשינה ואכילת קציצות בשר, לחם ותפוחי אדמה, הוא היה חוזר הביתה רזה כמו דוגמנית צמרת, גל מצומק של עצמות.

אימונים כאלה היו נדירים למדי. בדרך כלל היה תפקידו בצבא לשמור על מתקנים צבאיים או על יישובי ספר. המילואימניקים יצאו לשמירות לילות, במשמרות, סביב מחסנים במחנות או לאורך הגדר בגבול היישוב. במשך היום הם היו חופשיים לנפשם ויכלו לנוח, לקרוא או סתם להתבטל. העיקר היה שהשיחות קלחו ביניהם. אפשר לומר שהחבר'ה עברו סדנה קבוצתית של הידברות, וידויים וחשבון נפש. מעניין כמה נפתחו זה לזה אנשים שבקושי הכירו איש את רעהו וייתכן שלעולם לא ייפגשו עוד בחייהם, הצבאיים או האזרחיים. אין הוא זוכר אי-פעם שיחות כאלה עם חבריו בקיבוץ. בדיעבד, הוא מבין מדוע אומרים שהצבא הוא כור היתוך חברתי ואתני.

כשהחבר'ה בקיבוץ היו מספרים על מעשיהם במלחמות – מה שקרה בקרב זה או אחר, כיצד שכבו במארבים ומעשי גבורה שעשו בצבא - היה מאזין ומחריש; לא היה לו על מה לספר. למעשה, גם הוא לא עשה בצבא יותר מחובתו...

*

הר הצופים

החוויה הצבאית הבלתי נשכחת שחווה הזקן לא קשורה לגבורה ולתהילה, אלא סתם לשמירה. ממש לפני מלחמת ששת הימים, במסגרת שירות המילואים, נלקח הזקן לשמור על האוניברסיטה העברית בהר הצופים, מובלעת שבסיומ מלחמת העצמאות נשארה בשליטת ישראל בתוך שטח שנכבש על ידי הירדנים.

לאחר יומיים של תדרוך ותרגולים במחנה שַׁנְלָר בירושלים הוסעו הזקן ועוד כשלושים חיילים לבושים במדי שוטרים למקום השמירה. הם היו מחופשים לשוטרים בגלל הסכם רודוס שנחתם על ידי ישראל וירדן בתום מלחמת העצמאות, ובו נקבע שאסור לחיילים לעלות להר. הם נסעו בשיירה של שלושה רכבים משוריינים בליווי משקיפי האו"ם, חצו את מעבר מנדלבאום לאחר שנבדקו על ידי לגיונרים ירדניים, והמשיכו בנסיעה בשטח האויב. בדרך נשמעו חבטות האבנים שנזרקו על רכבם.

בהגיעם לאוניברסיטה העברית בהר הצופים, שנראתה כעיר רפאים ריקה מאדם, החליפו את מדי השוטרים בבגדי עבודה צבאיים בצבע חקי, ואת רובי הסטן שרק אותם היה מותר לשאת על פי ההסכם המירו ברובים אוטומטיים.

מנחם שרפמן, שְׁכּוּנָה "מלך ההר", מפקדה האגדי של המובלעת הנצורה, העלה את המחלקה שזה עתה הגיעה לגג בניין מגנס, שממנו נשקפה כעל כף יד העיר העתיקה מוקפת החומה. הוא סקר את הסביבה, הסביר מה שהיה צריך להסביר וסיכם: "נוסף על השמירה השוטפת על המקום, תפקידנו, אם תפרוץ מלחמה, להחזיק מעמד ארבע שעות, עד שצה"ל יגיע."

למחלקת ה"שוטרים" הצטרפו "נערי המלך" (חיילים צעירים מהסדיר). יחד הם כללו פחות מארבעים איש. במקרה של קרב, עמדת הזקן היתה בבניין הפקולטה לפיזיקה, בחדר בקומה השנייה שהקיר החיצוני שלו פונה למנזר אוגוסטה ויקטוריה והיה ממוגן על ידי שקי חול. על שולחן עץ

כבד, מיועד כנראה לניסיונות מעבדה, היה מוברג מקלע גדול שניזון מסרט ארוך נושא כדורים שיצא מארגז פח גדול המונח על הרצפה. המקלע, מוכן לִירי, היה מכוון בדיוק לפתח קטן במבנה מבוצר מבטון בחצר המנזר. התפקיד המוטל על הזקן – ללחוץ על ההדק...

*

ירושלים חוברה לה יחדיו

בסיום שירותו עזב הזקן-הצעיר את ההר ברכב משוריין, במחזור האחרון שעוד השתמש בו. המחזור הבא אחריו כבר לא היה צריך רכב משוריין, שכן צה"ל שיחרר את ירושלים העתיקה וסביבתה, ובכלל זה את ההר.

בסמוך לשחרור אירגן הקיבוץ טיולים לירושלים, בטראנטע הנאמנה כמובן. הזקן ואשתו השתתפו באחת הנסיעות. מול מנזר אוגוסטה ויקטוריה נעצרה המשאית להאזנה להסבריו של המדריך. הזקן קפץ ממנה ורץ לחצר, אל המבנה המבוצר שאליו צפה מעמדת הירי של המקלע שהיה אמור להפעיל. ומה ראה? מקלע דומה לשלו מוברג על מתקן ברזל מול הפתח הקטן ומכוון בדיוק אל חלון החדר בפקולטה לפיזיקה שממנו הוא צפה...

המרכולית

לדואר ולמרכולית היסטוריה ארוכה בקיבוץ. בימי בראשית נמצאו כל מוצרי המזון רק בחדרי הקירור ובמחסני המטבח של חדר האוכל, ואם מישהו מהחברים רצה לחם, חלב, קפה או תה, היה עליו זאת לבקש מה"אקונומית" (האחראית למטבח). היות שנוהל זה הכביד על העבודה במטבח, ריכזו בחדרון חיצוני, על כמה אצטבאות, מצרכים שאפשר לקחת לבתים: לחם, ביצים, ירקות ובעונת הקיץ - תפוזים ואבוקדו. מקרר קטן קירר חלב וגבינה לבנה תוצרת בית. הכול לרשות החברים, חינם-אין-כסף.

בשלב הבא הוקם חדרון חיצוני בשביל הפרודוקטים לחדרי החברים. לאור ההחלטה שמוצרים מסוימים יתקבלו תמורת חיוב תקציב החבר, רכשו בַּטוֹנְדָה, מבנה בנוי פלטות טרומיות מבטון, ומיקמו אותה צמוד לכביש הראשי לצורך נוחיות הגישה של הספקים. שם הוקמה המרכולית, והעבירו אליה את מצרכי המטבח ומוצרים שהיו מחולקים חינם במחסן האספקה, כגון: נייר טואלט, חומרי ניקוי, מוצרי כתיבה ועוד. עבור המוצרים שנדרש עבורם תשלום, כמו שוקולדה, נרכשה מכונה רושמת. היא הוחלפה בבוא העת במחשב עם תוכנה לניהול מכולת, שחייבה ישירות את תקציב החבר.

כיום המרכולית גדולה למדי, סופרמרקט בזעיר אנפין, וניתן למצוא בה כל מצרך שהחברים זקוקים לו בבתיהם.

*

הדואר

גם הדואר עבר גלגולים רבים מאז טיפלה המזכירה הטכנית של הקיבוץ במשלוחים וחילקה אותם. כיום הדואר הוא משרד רשמי, כמו בעיר,

המספק את כל השירותים המקובלים, כולל חדר לתאי דואר אישיים ממתכת עם מפתחות, ומולם קבוע לוח המודעות הראשי של הקיבוץ. את המשרד מתפעלת חברה במשרת פקידה ממשלתית.

*

כָּל דְּכָפִין יִתִּי וַיִּיכֹל

הזקן רוקן את תוכן תא הדואר שלו, שהכיל רק מכתבים אדמיניסטרטיביים: מכתב מקופת חולים, העלון החודשי של הקיבוץ, פתקים והודעות, וביניהם טופס של ועדת תרבות שיש למלא בו את מספר המקומות שהוא מזמין לחג העומד להתקיים בקיבוץ. בעבר מומנו אירועי החגים במלואם על ידי תקציב ועדת החגים, ואילו כיום כולם משלמים, והאורחים משלמים יותר. כן, זה כבר לא הקיבוץ של פעם.

הוא נזכר שבאחת השבתות הופיעה בקיבוץ משפחה גדולה, חמולה עם סלים ביד, והתמקמה במדשאה המרכזית תחת צלו של עץ עבות. הם פרשו שמיכות, ערכו צלחות, סכו"ם ומשקאות קרים, העבירו אש במנגלים והחלו בחינגה.

הזקן עבר במקרה בקרבת מקום ושאל אם קיבלו רשות.

"מה, זה לא קיבוץ?" שאלו.

*

פּוּרִים רְצִינִי

הזקן אוהב את החגים בקיבוץ, את כולם! בעבר הרחוק אהב יותר מכול את פורים, שהיה לדעתו הרציני ביותר, משום שכמעט כל החברים עמלו רבות להצלחתו בהכנת תחפושת, הופעות ומערכונים. הזקן זכה פעמיים בפרס הראשון של תחרות התחפושות, כרטיס זוגי להצגה בתיאטרון "הבימה" וכרטיס זוגי לתזמורת הפילהרמונית.

מאז השתלטותו של דור הנכדים על חגיגת פורים הזקן מדיר רגליו ממנה, כי אינו סובל את האור המהמם-מהבהב ואת רעש התם-תם של מוזיקת ריקודים במלוא עוצמתה הקורעת את עור התוף. אך טוב לו לשמוע שהצעירים נהנים. הם גומעים בירה ורוקדים-מְקַפְּצִים עד שעה מאוחרת.

פורים הפך לקרנבל.

*

יהודי מנוחין

מהתזמורת הפילהרמונית הזקן נוצר אפיזודה משעשעת. הוא לא התמצא במוזיקה, אך משום-מה העריץ בצעירותו, רק משמועה ולא משמיעה, את יהודי מנוחין. הכנר המפורסם הגיע לישראל להופיע עם התזמורת הפילהרמונית, והזקן החליט לא להחמיץ את ההזדמנות, יעלה כמה שיעלה. אשתו לא הסכימה להצטרף בגלל מחיר הכרטיס, והגזבר קנה עבורו את הכרטיס הזול ביותר, שהיה אף הוא יקר. מושבו היה בשורה האחרונה הצמודה לקיר האחורי.

החלק הראשון של התוכנית לא עניין אותו כלל – יצירה של גוסטב מאהלר שלא הכיר ולא הבין. עייף מאוד מיום עבודה מפרך בפרדס, הוא נרדם! התשואות הרמות שבהן זיכה הקהל את מנוחין בסיום נגינתו הקיצו אותו מתרדמתו בבהלה.

כולם עמדו ומחאו כפיים בהתלהבות ללא הפוגה. הזקן נדחף החוצה מהשורה ורץ אל הבמה; אם לא שמע את אלילו, לפחות יראה אותו מקרוב. מנוחין השתחוה ויצא, הקהל המשיך להריע, והוא חזר, שוב השתחוה ויצא. עוד פעמיים של הלוך ושוב, ויהודי מנוחין ניגש קדימה, לקצה הבמה, בדיוק למקום שבו עמד הזקן, והחל לנגן הדרן סולו, ללא ליווי התזמורת, רצף מדהים של תרגילים וירטואוזיים (סטרבינסקי או פגניני, הוא אינו בטוח). עיני הכנר היו עצומות, אגלי זיעה נטפו ממצחו,

ואצבעותיו פרטו בזריזות על המיתרים בקצב מסחרר. הוא הפיק נגינה נהדרת שמילאה את החלל והרעידה את אולם הקונצרטים. רמה כזאת של נגינה בכינור הזקן לא שמע מעודו - תמורה מלאה למחיר ששילם! הזקן מתגאה שזכה שיהודי מנוחין הנערץ ינעים את שנתו בצלילי נגינתו הקסומה.

*

החגים בקיבוץ

לא נלאה את הקורא בסקירת כל חגיגות החגים בקיבוץ אף שהן בהחלט ראויות לכך. נסתפק בכמה זוטות.

חג הביכורים ירד מגדולתו. חלפה תקופת הענפים החקלאיים הרבים שהביאו את ביכוריהם לבמת החגיגה. מכסת הקיבוץ לגידול עופות הועברה למשקי ההר בגליל, מכסת המים קוצצה, ובלי מים אין חקלאות! כיום חגיגת חג הביכורים יפה מאוד, אך אינה חקלאית עוד. הדובדבן שבקצפת: הבאת ביכורי לידות. על הבמה מתקיימת תהלוכת תינוקות שנולדו בשנה שחלפה, מוצגים בידי ההורים.

הזיקוקין-די-נור בימי עצמאות בקיבוץ אינם משתווים לאלה שהאירו את טקס הפתיחה של אולימפיאדת בייג'ין, אך גם אין מה להתבייש בהם.

*

סדר פסח

"קומו, תועי המדבר, צאו מתוך השממה!" הקריא הזקן בהתרגשות בטקס סדר פסח המוני שהתקיים בקיבוץ. הוא הדגיש כל מילה ומילה, כל הברה והברה בקטע הכי האהוב עליו בהגדת הפסח הקיבוצית, בקול רם וברטט. כנראה הרשים את הנוכחים, אם לשפוט לפי התשואות שזכה להן.

כמה משפחות, שהתרחבו לחמולות, מעדיפות לערוך את סדר הפסח בחיק המשפחה. הסדר בקיבוץ הוא יפה ומרשים, אבל רק כמחצית האוכלוסייה משתתפת בו. כפיצוי יש הרבה אורחים.

סדר הפסח הקיבוצי מצטיין באכילה ובמקהלה.

*

מקהלת הקיבוץ

המקהלה המצטיינת בהופעותיה היא הנכס התרבותי החשוב ביותר של הקיבוץ. היא פועלת מראשית קיומו, וזמריה מתמידים לשיר בה שנים על שנים. הזקן, אחד הטנורים שלה קרוב לעשרים שנה, התמיד עד שקולו בגד בו והחל לזייף.

הוא אוהב לשיר ועדיין שר – מזמזם לעצמו בלחש.

20:00

שטיפת מוח

מדי ערב הזקן יושב שקוע עמוק בכורסתו ללא ניע וללא זיע וצופה בחדשות הטלוויזיה. ספק אם הוא מקשיב להן – הקריינית מטרטרת בקצב של מכונת ירייה. הזקן לא תמיד קולט מה שהיא אומרת. החדשות חוזרות על עצמן פעם ועוד פעם ועוד פעם, עד שהן הופכות מאוסות ומתיישנות. זה אמנם מרגיז אותו, אך אין הוא מסיר את מבטו מהמסך. יש משהו משכר ומהפנט בצפייה בטלוויזיה – שטיפת מוח, הוא קורא לתופעה. לא ברור לו מי העומד מאחורי כל שטיפת המוח של המדיה הזאת: הממשלה (הרי היא האחראית לרוב המתרחש במדינה), הרשתות הזכייניות שנמצאות בבעלות כמה משפחות של בעלי הון, או גורם אחר שלא מחוור לו מי הוא.

הטלוויזיה אמורה להיות עצמאית ואמינה ומשרתת רק את האמת – אמורה... פיגועים, תאונות, ישיבות הכנסת, אונס, שוחד, פסטיבלים,

הפגנות ואירועים ברחבי העולם מתחלפים אלה באלה ללא הרף בערבוביה ובמהירות מסחררת. הוא מתקשה לעקוב אחריהם. והפרשנויות? מלאך-הסנגור מתעמת עם מלאך-הקטגור, ואלה מציגים תמונה מורכבת שלכאורה משאירה את השיפוט לצופה. אך כשהזקן מעמיק לחשוב ולנתח בעצמו את העניין, הוא מגיע לרוב למסקנה שהדין הטלוויזיוני הוא למעשה משחק מכור.

באותו ערב קץ בחדשות, לקח את השלט הרחוק שהיה מונח בהישג יד ועמד לחפש תחנה אחרת, כשפתאום נזכר שבאותו ערב מתקיימת אספת קיבוץ. הוא העביר לערוץ הפנימי של הקיבוץ שמשדר אספות בווידיאו בשידור חי.

20:30

אספת קיבוץ

פתאום התחשק לזקן ללכת לאספת הקיבוץ. למה? ככה. לא לכל מעשיו יש לו הסבר הגיוני סדור ומסודר. הוא רצה לבוא, אז בא. התיישב בפיונה, שקע בכורסה והתכנס בעצמו. לא התכוון לדבר באספה. לא היה מהדברנים, אינו זוכר מתי לאחרונה ביקש את רשות הדיבור כדי להגיד משהו. אל דאגה, ישנם די דברנים שמדברים בכל נושא והזדמנות.

*

שיחת הקיבוץ – לא עוד

בעבר כונתה ההתכנסות "שיחת קיבוץ", ולא "אספת קיבוץ". ואכן, היתה זו אז שיחה של ממש: רוב חברי הקיבוץ היו מדברים ומידיינים על כל סעיף ועל כל פסיק. זאת היתה דמוקרטיה ישירה, כמו בהתכנסויות השבטים הפרימיטיביים. לעתים קרובות נמשכו הדיונים עד חצות, כי כל מי שהיה לו מה לומר לא ויתר על זכותו להתבטא.

באספת הקיבוץ בימינו המצב והאווירה שונים בתכלית שינוי. ראשית, לאספה מגיעים לכל היותר רק כעשירית מחברי הקיבוץ. לרוב מדובר בבעלי תפקידים המחויבים לכך ממילא. ישנם כמה מתמידים חסרי תפקיד שעדיין שומרים על הרגל ההגעה וחברים בלתי קבועים שמגיעים עקב עניין באחד מסעיפי סדר היום. רוב החברים עוקבים אחרי המתרחש, המשודר, כאמור, בשידור חי בטלוויזיה הביתית, שכן ממילא ההחלטות החשובות מתקבלות במועד אחר בהצבעת קלפי.

הסעיפים שיידונו באותו יום מתוארים בשפה לקונית בשתיים-שלוש שורות בדף לאספה המחולק לתאי הדואר של החברים יום או יומיים לפני קיומה. רוב הנושאים כבר לעוסים היטב כמו מזון של מעלי גירה או כמו מסטיקים. יושב ראש האספה קורא כל סעיף בנימת דיבור של

"ספיקר" בפרלמנט הבריטי, מזכיר הקיבוץ או בעל תפקיד אחר מרחיבים במקצת את היריעה, שניים-שלושה חברים מתבטאים בעד או נגד, והיושב ראש מסכם. בנושאים הפחות מהותיים מתקיימת הצבעה, ובחשובים יותר – קלפי פתוחה לכולם בהמשך. אחר כך עוברים לסעיף הבא, וחוזר חלילה. הפרוצדורה פועלת באופן שקט וחלק, כמכונה משומנת או כשעון שוויצרי. רק לעתים רחוקות מאוד הדיון נקלע למבוי סתום, ואז מחזירים את הסעיף לטיפול נוסף במזכירות.

*

"שוויון ערך האדם"

סוגיה שמטרידה תדירות את הפילוסוף הזקן שלנו היא שאלת השוויון. מה זה שוויון בקיבוץ ובכלל? האם בקיבוץ כולם שווים? מה פתאום? הזקן ושכנו שווים? ההוא יש לו קרחת וגבנון ושוקל כפליים ממנו – איך אפשר לומר שהם שווים?

כשאומרים ששני אנשים שווים, חייבים להוסיף באיזה עניין. למשל, אפשר להגיד עליהם ששניהם יהודים, חברי קיבוץ או אזרחי מדינת ישראל. בתכונות האלה ואחרות הם אכן שווים.

מראשית קיום המוסד הקיבוצי הסכימו להבין בתנועה הקיבוצית שאין ליצור שוויון מלא בתחום הביגוד וההנעלה, שהרי לא עלה על דעת איש לספק בשם השוויון לחברים רזים ושמנים תחתונים ונעליים באותה מידה... אך לא כך נהגו בתחומים אחרים. בחדר האוכל, למשל, חבר מגושם בעל גוף שעבד בעבודה גופנית קשה ועובד משרד גוף ומצומק קיבלו אותה חצי מנת חמאה ובדיוק אותם נתחי בשר. רצוי לציין לשבח את העובדה שחברות בהיריון קיבלו בארוחת הבוקר תוספת של חצי מנת חמאה.

בקיבוצים הראשונים, למען השוויון, בחורות עדינות עבדו בסלילת כבישים בעזרת מקושים שכם ליד שכם עם הגברתנים, אך אף גבר לא נדרש למען השוויון ללדת ולהיניק...

מבחינה אידיאולוגית, הקיבוצניקים פתרו את בעיית השוויון על ידי יצירת המושג "שוויון ערך האדם". זה רעיון יפה מאוד, אך המושג "ערך האדם" לא פחות בעייתי מהמושג "שוויון". איך מודדים את ערך האדם?

המשפט "כל אדם שווה בפני החוק", כלומר לכל אנשים אותן זכויות אזרחיות, מתאר את השאיפה הבסיסית במשטר דמוקרטי כמו גם בקיבוץ. אך האם הוא מתקיים כלשונו? בתחומים אחדים כן. בדמוקרטיה, כשמצביעים על נושא מסוים, למנהיג ולאדם הפשוט קול בעל אותו משקל. ומה בבית המשפט? השופטים משתדלים לשמור על יושר ועל אי-משוא פנים, אך המציאות היא שמי שיכול לשכור עורכי דין מהשורה הראשונה ידו על העליונה.

עוד דוגמה מאלפת ל"שוויון ערך האדם" אפשר למצוא בעובדה שכל בני האדם הם בני תמותה. האומנם? למעשה, הנחה זאת לא ניתנת להוכחה מדעית טהורה, מהרהר לו הפילוסוף שלנו, שהרי בעולם יותר משבעה מיליארדי בני אדם, וכדי לוודא שהנחת המוות הקולקטיבי נכונה, יש להמתין עד שכולם ימותו, מה שייטכן אולי באסון טבע, אבל במקרה כזה גם החוקר המדעי ימות, ולא יהיה מי שיאשר את עובדת המוות הוודאי. תיק"ו (תשבי יתרץ קושיות ובעיות).

נו, מה דעתכם על הזקן שלנו? פילוסוף חובב או "פילוסוף" סתם?

*

Via Dolorosa - ויה דולרוזה

האספה הסתיימה, והציבור התפזר. האחראי למערכת הווידיאו אסף את הציוד וגילגל את הכבלים. חברים ספורים נותרו עומדים והמשיכו לדון ביניהם בסעיף האחרון.

מסקנתו של הזקן מהאספה שהשתתף בה היתה שיעבור זמן רב עד שיראו אותו שם שוב. עדיף לו לרבוץ בכורסתו הנוחה ולצפות במתרחש על המסך. הזקן יצא ונתן דעתו לכך שבעידן שקדם להקמת פנסי תאורה בחצר ולסלילת שבילי אספלט, היה מגיע לביתו צ'יק-צ'ק. כעת, כשהמדרכות מרוצפות ומוארות היטב, נדמה לו המרחק כחציית מדבר סהרה.

הוא נכנס לביתו בלי להדליק אור כדי לא להעיר את הפיליפינית שישנה מכורבלת בפינת מיטתו. רגע, מה היא עשתה במיטתו?

אוי, וי! לא סיפרנו את מה שהתרחש אשתקד!

הזקן ומיטתו

מה טוב ומה נעים לשכב במיטה, לנוח או לישון, לאחר יום ארוך ומפרך של חוסר מעש. כי למעשה, מלבד לחיות ולהזדקן, מה עוד יש לזקן לעשות?

המיטה היא לזקן מפלט משגרת היום, מהשיעמום (הזקן פסק לעצמו שבזקנה השיעמום גרוע משגרה), מהבדידות ומהאדישות שלו וכלפיו. לפעמים הוא נרדם מיד, ללא סיוטים וללא מחשבות מטורפות. לפעמים קורה שהוא חודר לעולם שונה מזה המציאותי, עולם שכולו יפה ונעים, שבו הוא כפי שהיה במיטבו, לא נזקק למקל הליכה, לא למשקפי ראייה ולא למכשיר שמיעה, עולם שבו הוא עדיין זריז מאוד וחושיו מחודדים. שם אינו בודד – כולם שם מכירים אותו, והוא מכיר את כולם. לא משעמם לו כלל. כולם משוחחים עמו, והוא משוחח עם כולם. הוא פוגש חברים טובים מכל הזמנים, את אשתו האהובה ואת אמו הדאגנית והחרדה לבניה. חבל שהעולם הנפלא הזה חולף בהתעוררו ואינו חוזר לעתים קרובות.

ליל רעמים וברקים

ובכן, הנה הסיפור, ראשון-ראשון ואחרון-אחרון: חורף. לילה. רעמים וברקים. מאותם הלילות שעליהם אומרים שטרם נראו כאלה. הזקן לא התעצל לרדת ממיטתו חצי רדום כדי לסגור את המפסקים של מערכת המחשב ושל הטלוויזיה ואחר שב למשכבו.

הברקים ברקו והרעמים רעמו. הבית רעד מפחד. אפוקליפסה אמיתית! אור ירקרק המום הבזיק בביתו לרגע לפני שהרעם השמיע את קולו הצורם מחריש האוזניים.

הזקן הבחין שהפיליפינית, כתונת לילה לגופה, עומדת במפתן חדרו מבוהלת כולה. המיטה הזוגית שלו רחבה מאוד. בלי לחשוב פעמיים הרים הזקן את השמיכה בחצי הריק של המיטה והצביע על המקום הפנוי. בלי להמתין להזמנה שנייה היא נשכבה בקצה המיטה והתכרבלה כמו קיפוד. הוא כיסה אותה והסתובב לצד השני פן ייגע בה – תמיד נזהר שלא להביך אותה. הזקן התייחס בכבוד רב לאישה הקטנה הזאת שטיפלה בו במסירות. היה נדמה לו שנרדמה. נשימותיה היו קצובות, חרישיות. הוא שכב ללא ניע, וסופו שנרדם.

כל זה קרה אשתקד. ותרא הפיליפינית כי טוב, ומאז עברה לישון כל ערב בפינת מיטתו של הזקן, מתכרבלת כהרגלה. המיטה הרחבה עם המזרן הקפיצי הגבוה היתה עדיפה בעיניה על הספה בסלון, אולי מפני שעורה קריר וחלקלק מטבעו.

האם לא חששה מהזקן? לא. היא בטחה בו שיתנהג כלפיה בלילה כמו במשך היום – בכבוד, בלי לגעת בה. הוא לא סיפר על כך לאיש ומניח שגם היא לא.

למחרת הסערה

היה זה יום חדש. ברקיע הפציעה שמש לוחטת. הסערה חלפה כמו לא היתה והותירה רק מעט סימנים בדמות שבילים רטובים וכמה ענפי ענק שנתלשו מצמרות עצים ונפלו על הדשאים ועל השבילים.

זה הזכיר לזקן את הקיבוץ כפי שהיה כשהגיע אליו. שטח שכולו אדמה ללא צל, למעט שדרת האיקליפטוסים שלאורכה עמדו האוהלים. נדמה לו שפרט לאיקליפטוסים, בכל שטח היישוב התנוסס רק עץ אחד ויחיד בגבעה רחוקה, שֶקֶמָה שלא הסגירה את גילה המופלג, ארבע מאות שנה (על פי יודעי דבר), שעדיין נישאת בגאווה.

בתקופה ההיא הפנתה מחלקת הקליטה של הסוכנות היהודית לקיבוץ קבוצת עולים חדשים מארגנטינה – שלושה זוגות נשואים ורווק אחד, אקדמאים צעירים, חדורי רוח ציונית. הם נקלטו בקיבוץ והשתלבו בו במהירות. הבחור הרווק היה רופא ילדים והתקבל לעבודה במחלקה לילדים בבית החולים האזורי. הוא הצטיין במלאכתו וכעבור חמש שנים מונה לראש המחלקה אף שלא היה ותיק רופאיה. הזקן אינו מבין מדוע עזב את הקיבוץ. הוא היה אהוד, מעורה בחברה ופעיל בחיים התרבותיים.

החברה המבוגרת בקבוצה, אגרונומית במקצועה, עבדה לפני עלייתה ארצה בגן הבוטני בבואנוס איירס, שם אספה זרעים של מבחר עצים סובטרופיים שאותם הביאה עמה ארצה. הקיבוץ הקים עבורה אוהל ארוך מבד פלסטי חצי-שקוף, ששימש לה חממה להנבטת הזרעים בשכבת טוף מעורב עם חומר דישון אורגני על דרגשי עץ. הנבטים נבטו והתפתחו יפה. היא העבירה אותם לעציצים וגידלה אותם במסירות רבה עד שהגיעו לגודל מתאים לשתילה.

בט"ו בשבט האגרונומית, בשיתוף פעולה עם הגן ואדריכל הנוי של הקיבוץ, פיזרה את העציצים בשטח המרכזי של הקיבוץ. חברים וטף

התייצבו כדי לחפור גומות ולנטוע בהן את השתילים. השתילים גדלו, התעצמו מאוד מאוד והתפתחו לעצים ענפים. הזקן מצטער שהאגרונומית נפטרה בטרם עת. אף אחד לא המשיך לטפח את מפעלה. חבל.

מספר רב של דקלים ממינים שונים, של עצים אחרים, של שיחים רבים ומגוונים ושל מדשאות רחבות ידיים התווספו לנוף הפסטורלי. הזקן נהנה מאוד ממראה עיניו, ממש כאמרתו האהובה עליו: "הקיבוץ יכול להיות גן עדן אם החברים היו מלאכים – הם לא!"

*

אף מילה על הלילה

הזקן התעורר, וכהרגלו לקח לו זמן להתאושש ולהתמצא. הפיליפינית כבר לא היתה במיטה. היא עבדה במטבח, לבושה בקפידה, כהרגלה. הם לא שוחחו על מה שהתרחש אמש, לא החליפו מילה. כאן נסגור את הסוגריים שפתחנו למעלה ונחזור למהלך הסיפור, למיטתו של הזקן בסוף היום השגרתי שבו מתמקד סיפורנו.

24:00

מיטה, חצי מיטה

הזקן התפתל הלוך ושוב בחצי-המיטה שתפס בלי להתקרב לפיליפינית, פן יעיר אותה. באחד הסיבובים חש במחושים חריפים בעמוד השדרה, באזור המותניים. נזכר באקסנשוס, כאבי הגב של ימים עברו, וחדל מלהתנועע. השתדל למצוא תנוחה שלא תכאיב לו. המחשבות התרוצצו והתחלפו בקצב של פרסומות בטלוויזיה. לבסוף נרדם.

*

עשה את שלו

מתי כל הזיכרונות, הנוסטלגיות וחשבונות הנפש מגיעים לשיא בתודעתו של הזקן? כשהוא שוכב במיטתו בעיניים עצומות וממתין דומם לבוא השינה שלעתים מתמהמהת. אין הוא עושה דבר כדי להיזכר, הכול מתרחש בעצמו, תלוש מרצונו ומשליטתו. מדי פעם הוא חי מחדש קטע מחייו – הוא שחקן המציג פעם ועוד פעם את אותו מחזה.

עיקר תעסוקתו הוא להזדקן, לחיות עוד יום ועוד יום. פה ושם נפגש עם חברים, שעם הזמן הלכו והתמעטו. סתם פטפוטי-סרק על דא ועל הא, קצת רכילות על אחרים. אין הוא זוכר מתי ניהל שיחה רצינית בנושא ברומו של העולם, שאיננה קשורה לחוויות ולהתנסויות אישיות, בלי שבמרכזה יהיו חבויים אגו ועניין אישי. כנראה כל אחד חי בעולמו הצר, וככל שהוא מזדקן יותר, כך עולמו נהיה צר יותר.

יום רודף יום, והימים חולפים בשגרה משעממת. השגרה היא המשעממת, לא החיים. החיים זורמים בעליות ובמורדות, והוא איננו מתלונן. רבים רגעי ההנאה, ההרגשה הנינוחה והחשיבה היוצרת.

מה הרכוש הגדול ביותר שברשותו? זמן! זמן לחשוב אינו חסר לו. לדעתו, האיבר הכי פעיל כעת בגופו הוא המוח. חושב, לא חשוב על מה. כשהיה קניין, הקניות העסיקו אותו מאוד. היה חושב מה לקנות, כיצד לארגן את מסלול הקניות, כיצד להסתדר עם התשלומים, מה לומר למוכרים ולחברים. לא נשאר לו זמן לעניינים פרטיים, לפעמים אף לא למשפחתו. כך היה גם כשעבד בתחומים אחרים. תמיד התמסר לעשייתו בלב ונפש. עניין של אופי, פרפקציוניסט!

כפנסיונר, גמלאי אלמן וגלמוד, אין לו התחייבויות ודאגות. הוא עצמו הנושא היחיד של מחשבותיו, ולשם כך יש לו כל הזמן שבעולם. אין מדובר, חס ושלום, באגואיזם. ההפך הוא הנכון. מטבעו הוא אוהב בריות ומוכן תמיד לעזור, אך איש אינו מבקש את עזרתו ואינו מצפה ממנו דבר.

היו זמנים ששכנות ואלמנות היו מבקשות ממנו להחליף נורה שנשרפה בבית, לחלץ פקק סרבן של בקבוק או לפתוח מכסה של פחית שימורים. זה כמעט לא קורה עוד.

אף על פי שאיש שוב אינו זקוק לו, אין הוא מרגיש את עצמו מיותר. "את שלי כבר עשיתי, וכעת זכותי ליהנות מפרי עמלי." חד וחלק!

*

אופציית ההתאבדות

האם חשב אי-פעם על התאבדות? אולי פעם אחת ויחידה, כששכב במיטתו משותק, ללא יכולת לזוז. במצבו גם להתאבד לא היה יכול...

*

הנכווה ברותחין

הזקן עבד בפרדס בהעמסת פרי הקטיף. בעת הרמת ארגז מלא תפוזים נתקף כאב נוראי בחלק התחתון של עמוד השדרה ורכן מעל ערמת הארגזים כאילו התאבן. היה צורך להשכיב אותו על הפלטפורמה כדי להוביל אותו הביתה.

"אקסנשוס", פסק הרופא והמליץ לו לשכב במיטה עד יעבור זעם. הוא נזקק למשככי כאבים ולזריקות, לעיסויים ולטיפולים פיזיותרפיים רבים עד שהצליח לרדת מהמיטה ולהתהלך בעזרת הליכון. נדרשו שנים עד שהשתחרר מהכאבים ומחגורת המותן האורתופדית מבד עם פסי האלומיניום. הפיזיותרפיסט לימד אותו ותירגל איתו כיצד להרים חפצים כבדים מהקרקע תוך הפעלת שרירי הגפיים בלי לכופף את הגב, אך ממילא הוא לא העז עוד להרים ארגזי פרי ושאר דברים כבדי משקל. הוא לא הפך לנכה, פשוט היה אדם זהיר שאינו מוכן להסתכן – שכן כפי שנאמר, הנכווה ברותחין...

כששכב משותק במיטה עם כאבים חריפים והרגיש חסר אונים, מחשבות נוגות נטפלו למוחו. הוא חשש שלא תהיה לו עוד תקנה, שיישאר מרותק למיטתו כל חייו עד שהמוות יגאל אותו מייסוריו. ברגעי ייאוש חשב לעלות על מגדל המים של הקיבוץ ולקפוץ. חשב, אבל ניצל מהמעשה הקיצוני הזה, כי לא היה מסוגל לרדת מהמיטה ובוודאי שלא לטפס על הסולם של המגדל.

כבר סיפרנו שסבל גם מפחד גבהים. אבל, בינינו, גם אם היה מצליח לעלות על המגדל, ספק רב אם היה קופץ. לשם כך צריך אומץ, שהיה זר לו. הוא לא מסוגל לקפוץ מכיסא. בצבא קפץ כשהיה צריך לקפוץ, כי פקודה היא פקודה ולפקודה לא מסרבים. לא הוא!

הוא לא היה מוג לב. עובדה: לחם עם הפרטיזנים שכם אל שכם והשתתף במבצעים נועזים ואמיצים. גם בשירות המילואים היה בסדר, לא סירב פקודה וגם לא נעמד בפני מצבים מסוכנים. גם ללא מעשי גבורה מילא בכבוד את חובותיו.

לא, לא מוג לב – פשוט אדם זהיר.

*

מחשבות וחלומות

לפעמים מחשבותיו לפני השינה ממשיכות בחלומותיו ומתפתחות לכיוונים שונים שאינם לשליטתו. כשהיה מודאג מאוד מעניין כזה או אחר, היו חלום ומציאות מתערבבים ללא הבחנה בחלומותיו. לדעתו, זהו טבעו של האדם: דאגה בלב האדם - אין היא מרפה ממנו גם במהלך השינה. לעתים הוא מתעורר בבוקר עם פתרון הבעיה או עם רעיון כיצד להתמודד עם המצוקה שחש.

לא תמיד הוא חולם או זוכר מה חלם. גם לא תמיד החלומות קשורים בדאגות או באירועים מציאותיים. בדרך כלל גם אינו יודע לפענח את פשרם. לפעמים הוא נהנה מהחלומות ולפעמים לא – סיוטים מלאים

מפלצות, דרקונים, נחשים, יצורים מפחידים ורוחות אימתניות, הכול בערבוביה, מאכלסים את דמיונו וממשיכים להטרידו ברגעים הראשונים של יקיצתו, אך עם חזרתו לשגרת היומיום הוא שוכח אותם לחלוטין.

*

אטרקציה לתיירים

לחצר הקיבוץ הוכנס ציוד מכני כבד – דחפורים, משאיות ומנופים, כולם ענקיים, כמו אלה שהרסו את הבתים בגוש קטיף לאחר הפינוי. הם החלו להרוס בתים במרכז היישוב ואחר כך פינו את ההריסות. רק את מבנה חדר האוכל עם מועדון החברים השאירו על תלו. כל היתר נעלם כבמטה קסם. על השטח הריק הקימו, בקצב של מבצע "חומה ומגדל", צריפי עץ ופחונים, כמו אלה ששימשו בימים ההם כמקלחות ציבוריות וכתאי שירותים. לאורך שדרת האינקליפטוסים שיחזרו את שורת האוהלים, כפי שהיו עת הזקן התגורר באחד מהם, ההוא שהתעופף בגשם.

בקצה הדרומי-מזרחי של הקיבוץ הקימו מחדש את האזור המשקי – רפת לשלושים פרות חולבות, דירים לעגלות וליונקים, מתבן, לול למאה עופות ובית אימון לאפרוחים.

בו-זמנית עם העבודות המתוארות לעיל הקיפו את כל השטח בגדר תיל גבוהה וקבעו שער כניסה שעליו התנוסס שלט עץ עם הכיתוב "קיבוצלנד". ליד השער העמידו מבנה קטן למשרדים ולמכירת כרטיסים. כניסת רכבים ואוטובוסים היתה אסורה. עבורם סללו בחוץ מגרש חנייה רחב ידיים.

כל המבנים היו ללא חשמל, ללא מים זורמים וללא ביוב. הם צוידו בריהוט ובאביזרים פרימיטיביים מימי מתושלח: פנסי נפט "לוקס", פתיליות "פרימוס" ומיטות סוכנות עם מזרני קש. בחדרים שימשו ארגזי

תנובה ככיסאות, ואילו בחדר האוכל ובכיתות לימוד השתמשו בספסלים. ברפת חזרו לחליבה ידנית וכך הלאה.

לפני שפינו את החברים מדירותיהם, בנו מחוץ לתחום הגדר ולאורכה שורת בנייני מגורים עבור החברים ובניין רב-קומות עבור המזכירות, הנהלת החשבונות ומוסדות השירות לחברים (מועדון, דואר, מרפאה, מרכולית, ספרייה ועוד). הזקן הגריל דירה בקומה חמישית, שהכילה סלון, מטבח, שני חדרים, שירותים ומרפסת, ושממנה נשקף נוף משגע.

החברים שעבדו ב"קיבוצלנד" הרוויחו משכורות מצוינות. הגבוהות ביותר שולמו לרפתנים. הזקן השיג לו משרה קטנה, שהתמורה עבורה היוותה תוספת ניכרת לתקציב שקיבל מהקיבוץ כגמלאי – הוא הוזמן לספר לכיתות תלמידים שבאו לביקור על ימי ראשית הקיבוץ.

על העובדים הוטל תנאי בל-יעבור: היה עליהם להתלבש כקיבוצניקים טיפוסיים, כמו שְרוּזְלִיק של הקריקטוריסט דוש: בגדי חאקי, מכנסיים קצרצרים, כובע טמבל וסנדלים תנ"כיים. הבחורות הצעירות היו חייבות ללבוש מכנסיים כחולים קצרצרים עם גומי וחולצה עם רקמה תימנית. מדי כמה שעות היה אקורדיוניסט מנגן הורה במשטח מול המועדון, וחברים באו לרקוד. מבקרים רבים הצטרפו למעגלים.

"קיבוצלנד" גרף הצלחה חסרת תקדים. הוא דורג במקום השלישי בין אתרי התיירות בארץ, אחרי ירושלים ומצדה. המונים הידפקו על השער, ולא כולם יכלו להיכנס. האתר היה מפוצץ מבקרים.

כדי לעמוד בביקוש נאלץ משרד התיירות ליצור בדחיפות פרויקטים דומים בקיבוצים אחרים. מחלקת התרבות של אונסקו הכריזה על המקום כעל אתר מורשת תרבות של האנושות ותמכה במימונו.

יכולנו להוסיף כהנה וכהנה, אבל הזקן התעורר, פקח את עיניו וגילה שהוא שוכב במיטתו ובחדרו כתמיד. הוא קפץ במהירות מהמיטה ומיהר לחלון כדי להסתכל בקיבוץ, מעיר את הפיליפינית בבהלה. אבל דבר לא השתנה, הכול היה כתמול שלשום...

זה היה חלום! חלום דאשתקד. חלום מרשים, אבל חלום. מה מבדיל חלום ממציאות? חלום אינו מציאות, ומציאות אינה חלום. חלום הוא חלום, ומציאות היא מציאות. הגיוני, לא?

על כגון זה היה הרצל מפטיר במנוד ראש: "אם תרצו, אין זו אגדה."

*

אמנות השגרה

השגרה... השגרה האיומה השתלטה על חייו של הזקן: מה שהיה הוא שיהיה, ומה שנעשה הוא שייעשה, ואין חדש תחת השמש, כמאמר קהלת. כעת הזקן מבין על בשרו את הפסוק הזה.

ובכל זאת, אין יום אחד זהה למשנהו. הימים אינם חוזרים על עצמם. הקיבוץ דינמי, הכול בו משתנה ללא לאות. תמיד יש חדשות, כמו ברדיו ובטלוויזיה, אך הן לא נוגעות אישית לזקן. חדשות בעולם הרחב ובקיבוצו מתרחשות ללא הפוגה משמאלו ומימינו, אבל הוא, כמו באגדה המפורסמת של הבעל שם טוב, ממשיך בדרכו, בשגרה.

"זקנה היא אמנות השגרה," הזקן מסכם לעצמו בחיך פילוסופי. אמנות קשה, הדורשת הרבה מיומנות וסבלנות כדי להפיק ממנה תועלת, אבל אדם בא בימים ועתיר ניסיון חיים כמותו יכול לה, ולו רק מהסיבה הפשוטה שאין לו בררה. זה מה שיש!

דרך אגב, הזקן חושב שהיושב במרומים אמנם יצר יצירת מופת בדמות האדם – אך בקטע של הזקנה פיספס, לא כל כך הצליח לו.

*

מהירות הזמן

אם דיברנו על הזקנה, רצוי להזכיר תופעה פרדוקסלית שהזקן שם לב אליה: ככל שהוא הולך ומזדקן, הוא נעשה אטי יותר, אבל הזמן דווקא

חולף מהר יותר. פתאום עברה עוד שעה, יום חלף, חודש חדש הגיע,
ואופס... שנה חדשה!

מטבעם, הזקנים עתירי זמן פנוי ועסוקים מאוד בלא לעשות כלום. לכן אין
להם זמן... אל תחפשו היגיון במשפטים האלה, לא הכול בחיים ניתן
להסביר על פי ההיגיון שלנו.

*

קשרים טובים

בהיותו קניין הכיר קניין של קיבוץ אחר, שעבד בעברו כשליח הסוכנות
היהודית למדינה דרום-אמריקנית. "היה כיף!" סיפר אותו אדם וסיפק לו
את המידע להשגת משרה כזאת. הזקן רשם את הפרטים, אולי יזדקק
להם באחד הימים.

בגמר תפקידו כקניין תבעה ממנו ועדת העבודה לקיים את החלטת
הקיבוץ, שלפיה על כל מי שמסיים תפקיד מרכזי למלא שנת תורנות
במטבח. הוא בילה אותה מאחורי המכונה לשטיפת כלים. בלאו הכי,
משך כל שנותיו בקיבוץ למד רק את מקצוע העגלונות. עם גנבת הפרד
נשאר מול שוקת שבורה, תרתי משמע (בלי פרד ובלי מקצוע) וחזר
לשמש כפקק ברשות סדרן העבודה. בעונת הקטיפה היה מתברג לקבוצת
הקוטפים בפרדס – עבודה עונתית, אבל בכל זאת משהו...

הכול התנהל טוב ויפה, לולא האקסנשוס שסיפרנו עליו, שהרחיק אותו
מעבודה גופנית. מדוע לא עלה על דעתו לפנות למשרה משרדית? האם
בכך היה נמנע מהאקסנשוס הנורא? לא בטוח! הנה, חבר אחד, מנהל
החשבונות של הקיבוץ מאז ומעולם, התלונן בלי הרף על מחושי גב
חזקים, כנראה בעקבות ישיבה ממושכת על כיסא.

באחד מרגעי חשבון הנפש שהעסיקו אותו לעתים נזכר באפשרות של
שליחות. ממילא לא ידע מה יעשה הוא בקיבוץ ומה יעשה הקיבוץ בו.
בברכת הקיבוץ ובהמלצתו הוא ניגש למשרד הסוכנות היהודית

בירושלים. שם מילא טפסים, עבר מבדק פסיכוטכני וענה על שאלון בנושאי ציונות וביהדות (ילדותי למדי, לטעמו) ולבסוף התייצב לריאיון אצל מנהל המחלקה לשליחים. כאן נכונה לו הפתעה: המנהל שהופנה אליו היה חברו משכבר הימים בהכשרה בפולין, שהצליח לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה להשיג סרטיפיקט עלייה ארצה. הלה הצטרף לקיבוץ של הזקן, יצא לפעילות במוסדות ציוניים, עשה חיל וכעת מכהן כמנהל מדור השליחים לדרום-אמריקה של הסוכנות היהודית. הוא עזב את הקיבוץ והשתכן בירושלים.

הערת אגב: רבים מהעולים הוותיקים, מלח הארץ, הגיעו חדורי רוח חלוצית בנוסח "העבודה היא חיינו" מתוך כוונה להתמקד בעבודת אדמה ובבנייה. עם הקמת המדינה ועם העלייה ההמונית נשאבו ותיקים באלפיהם למשרות שנוצרו אז לפקידות ממשלתית, עירונית ומפלגתית.

המפגש עם חברו מההכשרה עורר התרגשות. היו חיבוקים, נשיקות והתעניינות הדדית במעשיהם ובגורל משפחותיהם. עוד בטרם קיבל לעיונו את תוצאות המבחנים הפסיכוטכניים שעשה הזקן, המנהל כבר מינה את ידידו למנהל המגבית לקרנות הלאומיות בוונצואלה. היה עליו לעבור הכנה של חודש בקורס לשליחי הסוכנות היהודית ולצאת מיד למשימה.

בימי ראשית המדינה נהגו לומר: עם קשרים טובים לא זקוקים לפרוטקציה.

*

האישה אמרה "לא"

קראקס, בירת ונצואלה, היא עיר מקסימה, אך מסוכנת לזרים. כך הזהירו את הזקן ואשתו בהגיעם לשם עם בנם בן האחת-עשרה ובתם בת השבע. "כאן חוטפים זרים לשם סחיטת כופר. זהירות עם הילדים –

אסור להם לשחק בחוץ!" האישה נכנסה לפאניקה. היא החזיקה את הילדים כלואים בבית במשך רוב היום, ולבית הספר היהודי הם הוסעו באוטובוס המיועד לכך.

הילדים הסתגלו יפה לסביבה ולמדו מהר לדבר ספרדית, אך האישה לא. היא לחצה ללא הרף לחזור ארצה. עם כניסתה להיריון לא מתוכנן, אפילו לא רצוי (קורה...), הגבירה את לחצה.

בהיותה אישה כבת ארבעים התביישה במצבה. היא הרגישה רע, וכאשר הרופא המליץ שתחזור לישראל, שבה תטופל טוב יותר בשמירת היריון קפדנית וממושכת, היא קפצה על המציאה וטסה חזרה עם הילדים. בעלה נסע עמם ונשאר ימים מספר בארץ, אבל מחויבותו לתפקידו כמנהל המגבית לקרנות הלאומיות אילצה אותו לחזור במהרה לוונצואלה.

*

מכתב מנשיא המדינה

מעשהו הראשון בקראקס היה איתור צעירים וצעירות בוגרי תנועות נוער ציוניות וגיוסם למבצע התרמה למגבית שניהל. מדוע דווקא צעירים אלה? משום שרובם היו סטודנטים או אקדמאים בעלי רקע יהודי ציוני. מהם שאף הגשימו את ציונותם, עלו ארצה לקיבוץ ואחר כך ירדו... העדיפו לימודים וקריירה נוחה על קשיי ההסתגלות לארץ ישראל של ראשית ימי המדינה. ולמרות זאת הם חשו קשר עמוק לישראל ומחויבות מוסרית כלפיה. הוא גיבש אותם לקבוצה חברתית שהיתה נפגשת בבית הקהילה לשיחה ולפעילות. הם מיינו את הכתובות של כל בתי האב היהודיים בקראקס, התארגנו זוגות-זוגות, בחור ובחורה, והתחלקו בכתובות לצורך ביקורים בבתים.

כל בית יהודי זכה לביקור של זוג חביב כזה, שמסר למשפחה מכתב ממוען אליהם אישית מאת נשיא מדינת ישראל, המסביר במילים ספורות

את מטרות המגבית לקרנות הציוניות ואת חשיבות התרומה עבורן.
מכתב קצר ולעניין.

האם הנשיא אכן כתב באופן אישי מכתב לכל נמען? לא בדיוק. המעשה התרחש כך: הפנייה ליהודי קראקס היתה רעיון של השליח, והוא התקשר לחברו בירושלים, מנהל מדור השליחים לדרום-אמריקה, ודרכו השיג את מנשר הנשיא על נייר הנושא את הלוגו הרשמי של המדינה. הוא הזמין בבית דפוס העתקים על נייר איכותי עם תרגום לספרדית. אחת הבחורות מהחוג, גרפיקאית בעלת כתב יפהפה, כתבה על המעטפות בטוש שחור את שם הנמען בעברית. על הכנת החומר ועל חלוקתו על ידי הזוגות המתרימים לפי הרשימות שבידיהם עמלו רבות.

נראה שהעניין התקבל יפה אצל היהודים. הם התרשמו מקבלת פנייה אישית מנשיא מדינת ישראל ותרמו ביד רחבה. לפי התוצאות, הרעיון הצליח. ההכנסות למגבית של אותה שנה היו גבוהות משנים קודמות.

*

אפרים חוזר לאספסת

מסיבת הפרדה לזקן שלנו, אז השליח לוונצואלה, התקיימה בלשכת הקהילה. על פי בקשתו, זו היתה מסיבה צנועה, הוא לא אוהב "טררם" באולמות. במסיבה השתתפו ראשי הקהילה וכל קבוצת העוזרים הצעירים. המברכים לא חסכו דברי שבח לשליח על עבודתו הנינוחה, המסורה והיעילה. הם הביעו תקווה שיחזור לנהל את המגבית גם בשנה הבאה. הפנייה הגיעה גם מירושלים – אבל הוא סירב. אפרים חוזר לאספסת...

*

סוף מעשה במחשבה תחילה

במסיבת הסיום ציין השליח במיוחד את שיתוף הפעולה שזכה לו מקבוצת הצעירים והודה להם בחמימות. הזכיר את חשיבות ההכנה להצלחת המבצע. ציין גם שלמד מניסיונו בחקלאות את החשיבות של הכנת הקרקע להצלחת היבול, אבל לא הזכיר שעבד כחקלאי במסגרת עבודתו כפקק בקיבוץ.

*

גולת הכותרת של חייו

הזקן התבונן בתצלום האהוב עליו, מזכרת ממסיבת הפתעה ליום הולדת שהכינו לו הבנים והנכדים עם הגיעו לגבורות. לדידו, היתה זו גולת הכותרת של חייו. לאורך ימי חייו הארוכים זכה לרגעים נשגבים של התעלות ונחת, וגם לא חסרו רגעים של שפל ודכדוך, אולם אף חוויה איננה משתווה לנחת שהסב לו אותו אירוע.

*

יום הולדת חייבים לחגוג

חגיגת יומולדת מרשימה היא מוסד איתן המושרש היטב במשפחתו של הזקן. הכול החל בחגיגת יום ההולדת החמישי של בנו הבכור, כאשר עדיין התגוררו בצריף. מאז השתרשו מסיבות היומולדת והתפתחו לכדי ריטואל ופולחן מקודשים במשפחה.

איך ידעו הילדים מתי חלים ימי ההולדת של ההורים? האב היה מלשין לילדים את תאריך יום הולדתה של האם בסודי סודות וגורם להם להרגיש שהם רוקמים קנוניה כדי להפתיע אותה. ואיך נודע להם תאריך יום ההולדת של האב? האם הלשינה, כמו בהיסח הדעת... כך שמחגיגת ימי ההולדת של בני המשפחה לא היה לא מנוס ולא מפלט. לכל אחד מגיעה חגיגת יום הולדת ראויה פעם בשנה!

יומולדת זה יומולדת – חייבים לחגוג אותו.

*

פולחן היומולדת

ביומולדת של הבן הבכור, בשעת בין-ערביים, התכנסו בני המשפחה בצריף סביב משטח עץ מרובע מונח על ארבעה ארגזי תנובה שמילא את תפקיד השולחן. כיסו אותו במפה לבנה ובמרכזו הניחו את עוגת היומולדת, עוגה שאשתו של הזקן נהגה לאפות בתבנית עגולה ולצפות בשכבה עבה של קצפת לבנה שעליה פזורים פתיתי סוכריות צבעוניות ובמרכזה הזדקף נר חנוכה. הרימו כוס לחיים עם יין תירוש. בעל השמחה, הילד בן החמש, הילד-השובב-שלא-היה-כדוגמתו, כיבה את הנר בנשיפה אחת, והשלושה פצחו בהתלהבות בשירת "היום יומולדת".

אחר כך הגיע תור המתנות. הילדים היו מכינים מבעוד מועד דף נייר מצויר ומקושט בעפרונות צבעוניים. בשנים הראשונות קיבלו הילדים מההורים ספרים. כשהתבגרו, העדיפו לקבל מעטפה עם כרטיס ברכה ושטרות כסף מזומן.

הטקס המשפחתי הזה עבר, בניואנסים קטנים, מהבנים לנכדים, מהנכדים לנינים, וסביר להניח שלימים יעבור מהנינים לבניהם. מסורת, מסורת, אין כמוה.

*

הזקן הפסיק לנהוג

מאז הפסיק לנהוג, כשהבנות או הנכדים רוצים שהזקן ישתתף במסיבות שהם עורכים, עליהם לבוא לקחת אותו ברכבם ולהחזירו הביתה.

*

מסיבת הגבורות

כעת נחזור למסיבת ההפתעה שערכה המשפחה לזקן בהגיעו לגבורות. המסיבה התקיימה במועדון החברים של הקיבוץ, וכל המשפחה התקבצה ובאה מכל קצוות תבל, כלומר מישראל ומארצות הברית. לא בדיוק כולם, שהרי אשתו של הבן הבכור, זו שלא ביקרה מעולם בישראל מפחד המחבלים, לא באה. אבל הבן הבכור הגיע עם כל צאצאיו – הבנים, הבנות, הכלות, החתנים ובניהם.

המשפחות של שתי הבנות באו בהרכב מלא ללא יוצא מן הכלל. לא חסר איש.

באו עוד אורחים ספורים המקורבים לזקן שהבנות דאגו להזמין – חבריו בקיבוץ וידידים מהעיר.

"כֵּן כזה עוד לא היה, וכנראה גם לא יהיה!" חשב הזקן בלבו, נפעם מאושר.

הוגשה ארוחת צהריים כיד המלך מוזמנת מקייטרינג. מלצרים צעירים, סטודנטים כנראה, ערכו את השולחנות והגישו את המאכלים. את הסעודה הנעים מוזיקאי רוסי, עולה חדש, במנגינות עממיות ובקלאסיקה קלה שניגן במבחר כלי נשיפה. הוא זכה למחיאות כפיים רבות. בגמר הארוחה הוגשו קפה ומבחר עוגות. הכול היה מושלם!

הגיע תור המצגת, ששניים מהנכדים, מומחי מחשבים, ערכו לאחר מחקר יסודי של קורות הזקן וחיפוש מדוקדק בכל אלבומי התמונות שלו לאיתור ומיון תצלומים מכל תקופות חייו – אירועים שונים, טיולים, משפחה, עבודה, מה לא.

הקהל התבקש לעמוד בצד, ובן רגע הזיזו את השולחנות אחורנית ואת הכיסאות קדימה בשורות המקבילות למסך הגדול מול המקרן. הקהל התבקש לתפוס מקומות ולשבת. ההצגה התחילה.

הנכדים יצרו מסכת מרשימה ודרמטית על הזקן, הסבא חבר קיבוץ, מלידתו ועד הלום. הוסיפו כתוביות, רקע מוזיקלי, אפקטים של אנימציה

ודיבוב מתובל בהומור, שסחט מהקהל גלי צחוק. בסוף צולמו כל צאצאיו כשהם מברכים אותו בקצרה בברכות שחיברו בעצמם. מרשים!
המצגת הסתיימה. אחרי מחיאות כפיים סוערות וממושכות הדליקו את האורות באולם, והציבור הוזמן החוצה למשטח לאירוע המרכזי – צילום תמונה קולקטיבית.

*

הצילום הקולקטיבי

על המשטח בחוץ המתינה להם שורת כיסאות. הבת הצעירה (כבר אם לילדים גדולים, ובכל זאת הבת הצעירה) עמדה כמו רס"ר במסדר פלוגתי ופקדה על כל אחד היכן לשבת או לעמוד.

הזקן הושב בכיסא המרכזי, בין הבן הבכור לבת הבוגרת ובעלה. הבת הצעירה ובעלה התיישבו ליד הבן הבכור. גם האורחים, האחיינים והחברים המבוגרים של הזקן ישבו בחזית.

מאחור נעמדו הנכדים, הנכדות ובני זוגם. הנינה היחידה, הילדה ה"מומחית למחשב" לעתיד, עדיין תינוקת, ישבה על ברכיו של הסבא רבא, הזקן. הפיליפינית מוקמה מאחוריו, עומדת.

אחד הנכדים הביא עמו את כלבו, שלא הורשה להיכנס למועדון, אך צורף לצילום.

צלם מקצועי, שהוזמן לצלם את כל האירוע, כיוון את מצלמתו המשוכללת בעלת העדשה הרחבה המורכבת על פן תלת-רגלי. הוא צילם כמה תמונות, כל אחת מכוילת אחרת, כדי לבחור את הטובה ביותר אחרי הפיתוח.

כולם יצאו מהמסיבה עליזים, שבעים ומרוצים.

איזו מסיבה!!!

*

השלמת תמונה

הזקן קיבל עותק מוגדל וממוסגר של התצלום, ברוחב שמונים סנטימטרים. משהו-משהו. הזקן תלה אותו על הקיר הראשי של הסלון מעל הספה הגדולה.

התצלום ריגש מאוד את הזקן, אבל עברו הוא לא היה מושלם, שכן חסרה בו אשתו המנוחה האהובה. הוא לא היה מוכן לוותר עליה, ועל כן הדביק בפינה השמאלית העליונה תצלום פורטרט שלה בגודל תמונת פספורט, שלדעתו השתלב יפה עם התצלום כולו. כעת היה מבסוט.

התצלום קרץ לכל הנכנס לסלון להתבונן בו.

*

בוקר, למחרת

חלף עוד יום, אחריו לילה, והנה יום חדש!

- 10 -